

türkiye yazıları

AYLIK DERGİ

SUNU

Bazı dostlarımız, yazar arkadaşlarımız, hatta kimi okurlarımız, Türk Dil Kurumu'ndaki grev dolayısıyla yaptığımız yayını yetersiz bulduklarını belirttiler. Bu arkadaşlara göre, Türkiye Yazıları, TDK konusunda her zaman gösterdiği duyarlılığı bu günlerde daha da arttırmalı, Kurum yöneticilerinin neden olduğu acıklı durumu tüm açıklığıyla sergilemeli ve olayların nedenlerine inerek sorumluları kamuoyuna açıklamalıydı.

Bizse, TDK çalışanlarının grevini gazetecilik yaklaşımıyla sunmaya çalıştık, bununla yetindik. Bizim için asılolan nesnel kalmaktır; bundan ötürü, yoruma pek de gerek olmayan durumu, belgeleri konuşturarak vermeyi yeğledik. Bu tutumumuzun nedeni açıktır: Antifaşist mücadelenin esas olduğu bir ülkede, hedeflerden biri TDK değildir. Eğer devrimci sorumluluğumuz varsa, hedef şaşırtamayız. Daha da önemlisi, antifaşist safların birlik beraberliğini zedeleyecek en küçük bir yanlış düşemeyiz. TDK Yöneticileri yanlış bir tutum içinde olabilir; birinci kaptan, ikinci kaptan, üçüncü kaptan, çarkçıbaşı, başmakiniist ve ötekiler, yetersizlikleri yüzünden gemiyi karaya oturtmuş bulunabilir; ama onların yetersizlikleri, yaptığı yanlışlar başkadır, gemiyi gözden çıkartmak çok başka!

Biz, Türk Dil Kurumu'nu dilimizin ve edebiyatımızın gelişmesi yo-

prof. pavlov: dialektik demiryol eleştirisi nazım ve o. kemal şiir nöbettedir sürgünün ezgileri direncin türküsü kaftancıoğlu ile mustafa sayral'ın karikatürleri

**SAYI : 40-41
TEMMUZ - AĞUSTOS
1980/50 TL.**

lunda sefer yapan bir gemi olarak görmek istiyoruz. Geminin karaya oturduğu o sığ sular, bizim sularımız değildir.

Öyleyse hepimize görevler düşüyor, sorumluluklar düşüyor.

Nedir görev? Nasıl katkıda bulunabiliriz?

Önce, nesnel durumu gözden geçirelim:

TDK bugün (26 Haziran 1980), işlemez durumdadır. Binanın kapıları kapalıdır. Yayınlar durmuştur. Kurumun aylık organı «Türk Dili» dergisi aylardan beri çıkmamaktadır. Dağıtımevlerinden, kitapevlerinden ve okurlardan gelen kitap-dergi siparişleri karşılanamamaktadır. Yapılması gerekli tüm bilimsel ve sanatsal çalışmalar, olduğu yerde kalmıştır. İki yılda bir gerçekleştirilmesi gereken «Kurultay» ın hazırlıkları yapılmadığından, Kurultay'ın toplanması da görünürde değildir.

Yönetim Kurulu'nun yapmış olduğu toplantıdan, sorunlara gözüm getirecek bir karar çıkmamıştır. Grevci çalışmalara karşı, şu ya da bu eğilimde bulunan yönetim kurulu üyelerinin eğilimleri yaşama geçmekte, «eğilim» olarak kalmakta, çözüm arayanları bekletmekten başka işe yaramamaktadır.

Peki, aylar ayı, yıllar yılı kapalı mı kalacaktır TDK? Yöneticilerin temel görevleri bu mudur? Hesaplar kitaplar, banka cüzdanları yöneticilerin ellerinde olduğu için, kendileri maaşlarını alacaklar, Kurultayı da toplamadan mevsimler boyu evlerinde yan gelip yatacaklar mıdır? Özetle soralım: Atatürk bunun için mi kurdurdu Türk Dil Kurumu'nu? Sayın başkan Şerafettin Turan, ne dersiniz? Sayın Cahit Külebi, Emin Özdemir, Adnan Binyazar, Satı Erişen, Mustafa Canpolat, Gündüz akıncı, Kemal Demiray, sayın baylar, ne dersiniz? Kurumun kapısına kilit vurma için bunca yıldan beri el ovuşturarak fırsat kollayan gericilerin, fa-

sistlerin oyununa gelinmiyor mu? Onların isteklerini siz kendi ellerinizle gerçekleştirmeye durumunda değilsiniz?

Bu tutumla ileri bir adım atılmayacağı açıktır. Grevci çalışanlarla uzlaşmaya gidilse bile; işçilerin 25 milyonluk istemine karşılık yöneticilerin 23 milyonda direktmesinin getirdiği uzlaşmazlık konusu, sözcüleri, tarafların 24 milyona razı olmasıyla çözümlense bile, TDK'nın geleceğine umutla bakmak olanağı yoktur. Aynı olay bir yıl sonra yinelenebilecektir. Kurum yöneticileri ile kurum çalışanlarının arasındaki uyum, bir-iki milyon daha gözden çıkarmakla sağlanamaz. Bu kökten gözüm olamaz. Yöneticiler, «kelime uydurdıkları için gericilerin saldırılarına hedef olan ilericiler» konumuyla yetinirlerse ve antidemokratik tutumlarını sürdürürlerse, TDK çalışanları ile uyum içinde olamayacakları gibi, TDK üyeleriyle de, daha önemlisi, dilimize ve edebiyatımıza canla başla katkıda bulunan dil ve edebiyat çevreleriyle de uyum içinde olamazlar. Yürütme kurulu üyeleri, kelime uydurmakla devrimci olunamayacağını anlamalı TDK tüzüğünde belirtilen «devrimci» için ilk gereğini yerine getirmek için devrimci açıklığa yönelmelidirler.

Evet, açıklık! TDK Yönetimine gelenler, üyeleriyle, TDK çalışanlarıyla, tüm edebiyatçılar ve dilseverlerle açıklık içinde dialog kurabilmeli, eleştirilerden yararlanabilmeli, iyi niyetli tüm kişi ve çevrelerin katkılarını sağlayabilmelidir. Ancak, geçen yıl yapılan olağanüstü tüzük kurultayında da gördük ki, TDK tüzüğündeki bir «gizli» sözcüğünün yerine «açık» sözcüğünü koymak bile olanaklı değildir. Geçen yıl gerçekleştirilen olağanüstü tüzük kurultayı, antidemokratik koşullarda tamamlanmıştır. Bu «kurultay»da, konuşmak isteyen bir üye, her hangi bir üye, kim olursa olsun, bir TDK üyesi, söz alıp konuşmamıştır. Tüzük üzerine genel görüşme açılmamıştır, yapılmamıştır. Yarkurul seçimlerine gidilmiş, yarkuruldaki çalışmalar sırasında tü-

zük değişikliği konusunda öneride bulunan üyelere «kurultayda söz alır konuşursun» gerekçesiyle söz verilmemiş, yarkurul kararları kurultaya getirildikten sonra ise, gene kimseye söz verilmeden oylamaya geçilmiştir. Böyle bir uygulamanın benzerini çağımızda dünyanın hiç bir noktasında izlemek olanağı yoktur.

Ve işte, Türk Dil Kurumu, yöneticilerinin sayesinde işlemez hale gelmiştir.

Yalnızca dilciler ve edebiyatçılar değil, tüm dilseverler ve edebiyat severler, TDK'nun içine düştüğü çıkmazdan kurtulması için çaba göstermeli, Kurumun demokratikleştirilmesi ve gerçek işlevine kavuşturulması yolunda, yazarlar, çizerek, kamuoyu oluşturarak, devrimci açıklık içinde önerilerde bulunmalıdırlar. Ve tabii, devrimci sorumluluklar, se-rinkanlılıkla...

**

«Kültür Alanında Ortak Görüş'e imzalarını verenlerin ilk bölümünü yayımladığımız Haziran sayımızın başına İstanbul'da birtakım işler geldi. İstanbul dağıtıcımız, gönderdiğimiz dergilerin tümünü almadığını ilettiler bize. Anadolu'nun bazı illerinden de şikâyetler aldık. Araştırıyoruz. Haziran sayımızın başına gelenler, sıradan bir aksamanın sonucu mu, değil mi?

[*]
**

İzin verirseniz, Türkiye Yazıları dördüncü yılında ilk kez yasal hakkını kullanarak yılda bir aylık izni kullanacak. Elinizdeki sayı Temmuz-Ağustos sayılarıdır. Eylülde buluşacağız.

Gelecek mevsime daha güçlü girmek umudundayız.

Sevgi, saygı ve dayanışmayla...

Ahmet SAY

mustafa saryal'ın karikatürleri

Prof. Dr. Deyan Pavlov	4	Dialektik ve Tarihsel Materyalizm
Vecihi Timuroğlu	5	Bir Sürgünün Ezgileri 5
Mehmet Kıyak	6	İki Dörtlük
Cengiz Bektaş	7	Dörtlemeler
Veysel Atayman	9	Birleşmeyen Yollar
imzalar	12	Ortak Görüş
H. Altunyay	14	Sabahattin Ali
Hasan Mercan	15	Priştine'den Selamlar
Georgi Cagarov	18	Çocuk Yuvasında
Senem Görizli	19	Yoğun Emek
Fikret Otyam	30	Gazipaşa Yazıları
Tektaş Habib	31	Zehra Bacı Destanı
Kemal Bayram	32	Kör Kurşun
Babür Pınar	33	Direncin Türküsü
Talip Apaydın	34	Dürüye Hanımın Dedesi
A. Tuğrul Tanyol	34	Türkü
Abdülkadir Budak	35	Beyaza
Ahmet Telli	38	Grev
Sefa Emet	38	Irmak Boylarında
Mehmet Pekmezi	39	Çakmaktaşı Kav...
Oğuzhan Akay	40	Şiir Nöbettedir
Nebi Dadaloğlu	41	Kaftancıoğlu ile Görüşme
Nedim Çay	41	Doğa ve İnsan
Gültekin Emre	42	Özlem İsyan Olur
Veysel Öngören	43	Öncü Geyik
Ali İhsan Mıhçı	45	Yorumsuz
Aytekin Karaçoban	47	Mektuplardan IV
Turgut Çeviker	48	Mustafa Saryal
Ali Onat	49	Bir Dilim Ekmek için
Yaşar Gündoğdu	49	Kardeşçe Bir Hayat
Ömer Öneren	50	Binlerden Biri
Erol Çankaya	51	Nazım ve Orhan Kemal

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu : Ahmet Say / Yönetim yeri : Selanik Cad. 7, Kat 1, Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi : P.K. 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone : 420 lira, altı aylık : 250 lira. İşçi, köylü, öğrenci ve öğretmen için yıllık 350 lira, altı aylık 200 lira. ABD için 50 öbür ülkeler için 40 Amerikan doları / Kapak : Sait Maden / İstanbul dağıtımı Dönem Dağıtım / Ankara dağıtımı : Kitap Dağıtım / Ege dağıtımı : Altay Dağıtım / Temsilcilikler dağıtımı : Türkiye Yazıları / Dizgi, baskı, cilt : ŞAFAK Matbaası, tel. : 29 57 84, ANKARA

inceleme

Dialektik ve Tarihsel Materyalizmin Birliği Sorunu

Prof. Dr. Deyan Pavlov

ÇEVİREN : SARGUT ŞÖLÇÜN

Hegel, «Felsefe Tarihi Dersleri»nde bilim olarak felsefenin diğer bilimlerden farkına işaret ederek felsefede, onun özü hakkında, felsefenin ne olduğu ve ne olması gerektiği hakkında çeşitli görüşlerin savunulduğunu söylemektedir. Felsefenin özüyle ilgili bu nokta, felsefi düşüncenin en derin doğasını yansıtmaktadır. Felsefe, yalnızca kültürün tüm parçalarını bütünleştirmekle kalmaz, aynı zamanda, dünya görüşlerinin genel-teorik temelini de oluşturur. Bu dünya görüşleri, antagonist sınıf yapısına sahip toplumlarda çelişkili bir karakter gösterirler.

Toplum ve doğa hakkında tüm bilgilerin genel teorik sentezi işlevini yerine getiren; geleceğin birleşmiş insanlığı ile doğa arasındaki karşılıklı ilişkilerin uyumlu bir gelişme içinde olması mücadelesinde, toplumsal ve bilimsel-teknik ilerleme arasındaki karşılıklı etkileşimin ağırlık noktalarının genel teorik sentezi işlevini yerine getiren felsefenin belirleyici bir avantajı vardır. Bu felsefe, aynı zamanda, dünyanın gelişmesinin ve anlaşılmasının en genel yasaları hakkında; insanın evrendeki yeri hakkında; gerçekten insancıl ve yeni değerlerin, amaçların ve ideallerin formüle edilmesi hakkında tam ve eksiksiz bilimsel bilgi olmaktadır.

Tarihsel deneyim, insanın bütün yanlarıyla gelişmesinin ve yetkinleşmesinin, toplumun kendi amacı olacağı zamanın yaklaştığını bize göstermektedir. Bu toplumun felsefesinin merkezinde insan vardır. Bu insan, toplumsal ve diğer bütün baskılardan kurtulmuş, bilimin doruğuna egemen olmuş; doğayı, giderek yükselen bir düzeyde kendi ihtiyaçlarına ve amaçlarına uygun hale getirmeye, dünyayı değiştirmek için daha rasyonel biçimde etki etmeye ve aynı zamanda, giderek artan moral ölçütler edinmeye yetenekli bir insandır.

Buna karşın, bölünmüş dünyamızda farklı kültürler arasındaki karşılıklı etkileşim de gelişmektedir. Yavaş yavaş dünyanın bütün halkları arasında düşünsel değerlerin daha geniş ölçüde değiş-tokuş edilmesi için, toplumsal-ekonomik, politik ve kültürel koşullar yaratılmaktadır. O halklar ki, bilimsel-teknik devrimin ve toplumsal gelişmenin hızlanan sürecinde aktif tarihsel yaratıcılık içine girmektedirler. Bu ilişkiler içinde, zaman zaman «insanlığı birleştirici», «var olan ideolojilerin üstünde» «homojen bir dünya felsefesinin yaratılması için çağrılar duyulmaktadır. Bazen iyi niyetli insanlardan da gelen bu çağrılar acaba gerçekçi midir? «Sentetik» ya

da homojen bir «dünya felsefesi»nin kurulması, bugün basit bir gerçek nedeniyle olanaksızdır. Bu gerçek, gezegenimizde, çok farklı iki felsefeye sahip iki zıt toplumsal sistemin olduğudur. Yine bu gerçek, çok farklı çıkarılara ve ideolojilere sahip, temelde antagonist iki toplumsal sınıfın varlığıdır. Gerçek anlamda dünya çapında genel-insansal bir felsefe, ancak sınıfsal antagonist toplumsal yapı ortadan kalkıp homojen, sınıfsız toplumsal ve ekonomik düzen kurulduğu zaman olur. Ancak o zaman felsefe, bin yıllık işlevini, yani sınıflar mücadelesinde bir silah olma işlevini kaybedecektir. Sınıfsal ve yan tutan karakterini bir yana bırakacak ve evrensel olacaktır. Birleşmiş insanlığın bitmek bilmeyen tüm entellektüel potansiyeli, toplum ve doğa ile ilgili yeni gerçeklerin; ölmekte olan sınıfların tutucu amaçlarıyla karartılmayan, özgür ve sonsuz biçimde ortaya çıkarılması için kullanılacaktır. Bu, felsefenin gelişmesinde o zamana kadar görülmemiş bir dinamikliğe yol açacaktır. Tabiidir ki, gelecekte de olguların tek yanlı yorumu için, bilgi teorisiyle ilgili koşullar olacaktır. Bilginin, endüksiyonun (tümevarım), dedüksiyonun (tümdengelim) vs. rasyonel basamağının olsun, ampirik basamağının olsun abartmaları için olanaklar çıkacaktır. Ancak, tek tek aşırıların (ekstremlerin) bütün idealist, antidiyalektik felsefi sistemlere dönüşmesinin toplumsal kökleri kaybolacaktır. Bilgi, hiç bir zaman eksiksiz olarak nesnesiyle uyum içinde değildir. Bilimsel felsefi düşünme, daima mutlak gerçeğe yönelecek, ancak onu tamamen tüketemeyecektir. Düşüncelerin, görüşlerin mücadelesi sonsuza kadar sürecektir. Çünkü bu mücadele, bilimsel düşünmenin temel yasalarından biridir. Ne var ki, artık insanlar arasındaki toplumsal mücadeleleri, farklı sınıf çıkarlarını yansıtmayacak; gerçeğin bilinmesinden başka hedefler peşinde koşmayacaktır.

Homojen, sınıfsız toplumun homojen diyalektik-materyalist felsefesi, Avrupa ve Asya'da, Kuzey ve Güney Amerika'da, Afrika ve Avustralya'da tüm çağlardaki felsefi düşüncenin içerdiği bütün değerleri bir üst düzeyde, kendi içinde bütünleştirecektir. Bu, antagonist yapısını ve yabancılaşmayı yenmiş birleşik insanlığın gücünde bulunan felsefi sentez olacaktır. O zaman, «fragment insan», «fetişist bilinç» vs. yok olacaktır. Homer, insanları cezalandırmak isteyen Zeus'un, onların eski «bütün doğa»sını parçaladığını ve böylece «göğe yükselişlerini» engellediğini yazmaktadır. Bu mitolojik biçimde bile, yalnızca bütün insanın «göğü fethet-

debileceği», doğa güçlerini giderek artan ölçüde ege-
menliği altına alabileceği, nesnel gerçeğin yasalarına
yön verebileceği ve kendini bu yolda dünyada sürekli
olarak yetkinleştirebileceği, kendini zenginleştirebilece-
ği, doğrulayabileceği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Yasayla bağlı bu tarihsel hedef için mücadele eden
hareketin tüm metodoloji, bilgi teorisi ve dünya görü-
şüyle ilgili temeli, Marx'ın, Engels'in ve Lenin'in fel-
sefesi olan diyalektik ve tarihi materyalizmdir. Lenin'in
110. doğum gününü kutladığımız bu günlerde, onun
marksizmi geliştirip zenginleştiren, yeni ve daha yüksek
bir aşamaya getiren felsefi görüşlerinin çağa yön veren
önemini vurgulamak zorundayız. Lenin'e ve aynı za-
manda Marx ve Engels'e göre, diyalektik ve tarihi ma-
teryalizmin en önemli ilkelerinden biri, onun, bir ve
aynı felsefenin farklı yanları olarak ayrılmaz, organik
içsel birliği olmasıdır. Lenin şöyle yazıyor: «Materya-
lizm, genel olarak, bilinci varlığın bir sonucu, tersi de-
ğil, olarak açıkladığına göre, insanlığın toplumsal ya-
şamına uygulandığında, materyalizmin, toplumsal bilinci
de toplumsal varlığın sonucu olarak açıklaması gere-
kir.»(1) Marx, materyalizmi derinleştirip geliştirerek
onun doğa bilgisini, insan toplumunun anlaşılmasıyla il-
gili bilgiye genişleterek sonuçlandırmıştır.(2) Bunun so-
nucu, diyalektik ve tarihi materyalizm, homojen, bütün
ve organik biçimde içiçe bir felsefi öğreti olarak ortaya
çıkılmaktadır. Tarihi materyalizmi diyalektik materya-
lizmden ayırmaya yönelik her girişim, ister istemez
marksist-leninist felsefenin özünün tahrif edilmesine
yol açar. Bu durum, marksist-leninist felsefenin yerini
çeşitli felsefe akımlarıyla doldurmaya çalışmak demektir.

Geçen yüzyılın sonundan günümüze kadar, felsefe
alanında yapılan ideolojik mücadelenin tarihi bunun
böyle olduğunu göstermektedir. Marksizm-Leninizm'in
etkisi, içinde bulunduğumuz yüzyılın altmış ve yetmişli
yıllarında daha da genişlemiştir. Ama aynı zamanda,
marksizmin yalnızca bir toplumsal gelişme kuramı, yal-
nızca bir sosyoloji olduğunu ve marksizmin, kendine öz-
gü etkisiz bir felsefeye sahip olmadığını ispat etme giri-
şimleri de artmıştır. Bu noktanın açıklığa kavuşması için,
şunu da belirtmek zorunludur: Tarihi materyalizmi di-
yalektik materyalizmden ayırma eğilimi, bazı tanınmış
marksistlerde de görülmektedir. Fransız Mehrling, Antonio
Labriola ve diğerleri, marksizmin tarihi materyalizm ol-
duğunu söylemektedirler. 19. Yüzyılın sonu ile 20. Yü-
zyılın başında, Karl Kautzky, felsefi tartışmaların işçi ha-
reketi için kesinlikle bir yarar taşımadığını ve marksiz-
min yalnızca bir sosyal-politik doktrin olduğunu ileri
sürmüştür. Revizyonizmin, bir başka temsilcisi Max
Adler, «marksizm ve sosyolojinin bir ve aynı olduğu-
nu»(3) iddia etmiştir.

«Materyalizm ve Ampiryokritisizm» adlı dahiyane
eserinde V. İ. Lenin, felsefenin pozitivistçe alçaltılma-
sını, tarihi materyalizmi diyalektik materyalizmden ko-
parma çabalarını derin ve ikna edici biçimde eleştirir-
mektedir.

Ancak, bu sorunlarla ilgili mücadele, bilimin, fel-

sefenin ve işçi hareketinin yeni aşamaları sırasında ye-
niden gündeme gelmektedir. 20'li yıllarda, Karl Korsch,
tanınmış kitabı «Marksizm ve Felsefe»de şu tezi savun-
muştur: Marksizm, «tarihsel toplum biçimleri alanında
katı ampirik bir araştırmadır» ve «felsefenin desteğine
ihtiyacı yoktur.»(4)

Günümüzde bu çizgi sürdürülmekte ve Maximilian
Rubel, Henry Lefebvre, Umberto Ceroni, Louis Althusser

Bir Sürgünün Ezgileri 5

Fişekliklerimizi söktük hep

Nereye gitsek Doğu'ya bakıyoruz
Güneye indirse geçitler
Ya da kuzeye çıkarsa
Kar kokusu Doğu'ya çekiyor
Sert rüzgârlar mor şimşekler
Barutî bulutlar

Kaburgalarımızı sıkan bir ayrılık bu
Üç yönümüz açık
Ama biz
Işıksız bir hücrede sanıyoruz kendimizi
Yığıldık sevdasız nasıl yaşarız

Elin yurdunda geceler zifiri
Uzantısına ölüyoruz de gecenin
Karanlık kardeşini sevmeyiz
Yâr zülfüne pençe atılmaz

Oyuluyor içimizde ışıltılı Doğu geceleri
Yabancı goncaların pembemsi çiçekleri
Yâr başlarında vınlayan rüzgâr
Çaşır kokularıyla yankıyan
Çingirak sesleri
Verimsiz vadilere tek tek sınımış evler

Ne güzeldir ev
Ekmeğine düşman bir sorgucu yoksa
Sağtöre sevda ve mertlik
Geride kalmış çağdan ne varsa eskimeyen
Büyütüyorduk ağacında sürgünümüzün
Töz bozulmuyor yanardağ patlıyor
Ve suyunu veriyor katrantaş

Haydi öyleyse
Bahtına düştü Rupen Şişmanyan
Bin Osmanlı altını ediyor başı
Seyit İbrahim'in değil Rupen
Dersim'in bahtı

Vecihi Timuroğlu

ve başka yazarlar, kendilerini ayıran ideolojik ve politik farklılıklardan bağımsız olarak, diyalektik materyalizm konusunda kuşku yaratmaktadırlar. Bunlar, marksizmin nitelik bakımından yeni, kendine ait bir felsefesi olmadığını ispatlamaya çalışmaktadırlar.(5)

Bu sorun, yalnızca diyalektik ve tarihi materyalizm açısından değil, aynı zamanda, ayrı ayrı bilimlerin metodolojisi, günümüzün ilerici kültürü, işçi hareketi, reel sosyalizmin olduğu ülkelerde yeni toplumun inşası için de ilkesel bir önem taşımaktadır. Marksizm, felsefi-metodolojik ve bilgi teorisiyle ilgili bir temelden yoksun, yalnızca yeni bir sosyal-politik öğretilerden başka bir şey değilse, işçi sınıfının dünya görüşünün de bilimsel bir gerekçesi yoktur. Başka bir deyişle, marksizm, o zaman eksiksik bir bilimsel karaktere sahip değildir. Halbuki, bu karakter sayesinde marksizm, yalnızca gerçekliğin doğru olarak açıklanması olmakla kalmayıp dünyanın devrimci biçimde değiştirilmesinde de denemiş bir araç haline gelmektedir. Görüldüğü gibi, burada söz konusu olan, çok önemli bir teorik sorundur ve tabiidir ki, çeşitli ülkelerden ve bu arada Bulgaristan'dan filozofların, marksistlerin dikkatini çekmektedir. İlk planda vurgulanması gereken, materyalizmin ve diyalektiğin toplumun araştırılmasında uygulanmasının, bütün ve sonuna kadar tutarlı bir dünya görüşü ve metod olarak diyalektik materyalizmin ilkelerinin en temel ifadesidir. Lenin, «marksizmin felsefesinin, mükemmel duruma getirilmiş bir materyalizm» olduğuna işaret etmektedir. Bu, mutlak bir gerçek, son durumunu almış kapalı bir sistem anlamında olmayıp hem doğanın hem de insan toplumunun açıklanmasında materyalizmin birliği olarak anlaşılmalıdır. Bu nokta, Marx ve Engels'in felsefede gerçekleştirdikleri devrimin en önemli özelliklerinden biridir.

Sovyet yazarı A. Spirkin'in doğru olarak saptadığı gibi, marksist felsefenin bir nesnesi olan gerçekliğin genel yasaları, yalnızca doğanın değil, toplumsal yaşamın da analizinden ortaya çıkmaktadır. Diyalektik materyalizmin maddenin birincilliği ve bilincin ikincilliği ile ilgili konumu, marksizm öncesi materyalizmden öncelikle şu noktada ayrılmaktadır: O, birincilin toplumsal varlıkta ve ikincilin toplumsal bilinçte tanınmış olmasını kapsamaktadır.(6) Böylece felsefenin temel sorunu, sonuna kadar tutarlı materyalist çözümlerini bulmuştur.

Marksist literatürde tarihi materyalizm, diyalektik materyalizmin genel yasalarının özel bir ifadesi olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda, tarihi materyalizmin ana ilkelerinin, salt mantıksal biçimde tümdengelmli (deduktif) bir şema olarak diyalektik materyalizmin genel ilkelerinden çıkartılamayacağı vurgulanmaktadır. Hem doğa hem de toplum yasaları özünde maddidir. Ancak, marksizm, maddenin hareketinin sosyal biçiminin kendine özgü olduğunu itirazla hesaba katar. Yani, doğada nesnel yasalar, doğa güçleriyle karşılıklı etkileşim içinde belirirken toplumda, kitlelerin tarihsel yaratıcılığında, insanların faaliyetinde ortaya çıkarlar. Kitlelerin bilinçli faaliyetinin birinci derecede rol oynadığı maddenin hareketinin sosyal biçimi, doğal biçimine göre daha üst düzeyde ve daha karmaşıktır. Marksist felsefe, redüksiyonculuğu, toplum yasalarının doğa yasalarına indirgenmesini reddeder. Toplumda, kendine özgü sosyal yasalar etkilidir. Bunlar, karakter olarak aynı biçimde maddi olmalarına rağmen, ortaya çıkışları, yukarıda belirtildiği gibi, insanların bilinçli faaliyetini içerir.

Diyalektik materyalizm, tarihi materyalizmin bulunmasından önce değil, onunla birlikte aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Sovyet yazarları V. Kelle ve M. Kovalson'un haklı olarak belirttikleri gibi, toplumsal yaşamın maddi açıklaması yoksa, toplumun da, gelişiminde doğa yasaları gibi maddi olan nesnel yasalara bağımlı maddenin hareketinin bir biçimi olduğu ortaya çıkarılmadan bir bütün olarak diyalektik-materyalist dünya görüşü yaratılamaz.(7) Bu anlamda, elde edilen sonuçta göre, tarihi materyalizm, aslında diyalektik materyalizmdir; ama onun, toplumsal yaşamın analizine uygulanmasıdır. Son zamanlarda bu anlayış, marksist literatürde kesinliğe kavuşturulmuştur. Nitekim, diğer iki Sovyet yazarı — V. Seryantov ve V. Greçani de, tarihi materyalizmin diyalektik materyalizmin bir parçası ve bir yanı olmadığını benimsemektedirler.

Öyleyse, tarihi materyalizmin kendisi ne anlama gelmektedir? Adı geçen yazarlara göre, tarihi materyalizm, diyalektik materyalizmin özüne nüfuz etmektedir; onunla organik olarak içiçedir; her iki materyalizmin bağıntısı, «parça», «bütün» ya da «ayrı ayrı» ve «genel» kategorileriyle ele alınamaz. Çünkü, diyalektik ve tarihi materyalizm,... görüşlerin organik homofen bir sistemini — diyalektik-tarihi materyalizmi oluşturur. (8) Bu görüş, tarihsel materyalizmin, diyalektik materyalizmin dışında değil içinde, onun tayin edici unsuru olduğunun ve aralarında teorik, metodolojik ve nesnel

İki Dörtlük

1.

KURUNTU

Ölüsünü sırtında taşıyan
Cançekişen bir duyarlık
Çağmı çoktan dolduran
Kuruntu uçurumda artık

2.

GÖLGESİNDE

Herkes kendi gölgesinde
İstese de duramaz
Dut ve gelincik uyanmadan
Geldi deme ilkyaz

Mehmet Kıyat

birlik bulunduğunun altını çizdiği için önem kazanmaktadır. Ancak, önerilen «diyalektik - tarihi materyalizm» kavramının kendisi kuşkusuz tartışmaya açıktır. Ve yalnızca diyalektik materyalizmle tarihi materyalizm arasındaki gerçek birlik istemi açısından eleştirilebilir. Her iki durumda, «materyalizm» kavramının tekrar edilmesi keyfi olmayıp adı geçen yazarların da karşı çıktıkları tek yanlılığa düşme tehlikesi yaratılmaksızın kaçınılmazdır.

Diyalektik ve tarihi materyalizmin ilkesel birliği, son zamanlarda marksist literatürde, modern doğa bilimleri konusunda tarihi materyalizmin metodolojik rolü açısından da ortaya konmaktadır. Tarihin materyalistçe kavranması, felsefe bilgisinin nesnesinin bizzat insanı saran varlıkta aranması gerektiğini anlama olanağını vermiştir.(9) Felsefe ve doğa bilimlerinin kaynağı ile ilgili karmaşık sorun, ilk kez bilimsel olarak tarihi materyalizm tarafından çözülmüştür. Bu açıdan tarihi materyalizm, hem doğa bilimleri hem de toplum bilimleri konusunda, felsefenin bilgi teorisiyle ilgili işlevlerinin araştırılmasında metodolojik temeldir. Tabii ki, burada da tarihi materyalizm, diyalektik materyalizmle sıkı bir bağ içinde kavranılmaktadır.

Diyalektik ve tarihi materyalizmin birliği sorunu, Bulgar marksist felsefesinde, Marx ve Engels'in tutarlı öğrencisi D. Blagoeff'in geçen yüzyılın sonunda, Bulgaristan'da işçi sınıfının devrimci partisinin temellerini attığı andan itibaren tartışılmış ve çözülmüştür. Blagoeff, diyalektik yöntemi şöyle ele almaktadır: Diyalektik yöntem, «doğanın ve insan toplumunun diyalektik gelişmesidir ve bu gelişme, insanın kafasında, doğa bilimleri ve insan toplumunun tarihi ile birleşmiş malzemenin öğrenilmesinde yansır... Doğanın ve tarihin materyalistçe kavranılması, bugün tek bilimsel anlayıştır ve proletaryanın kurtuluş mücadelesinde en güvenilir araçtır.»(10) Henüz 20. yüzyılın ilk yıllarında Blagoeff, D. Mihalçev'in tarihi materyalizmin diyalektik materyalizmle mantıksal açıdan bağlı olmadığı görüşünü inandırıcı biçimde eleştirmektedir. Yeni-Kantçı ve daha sonra Remkeci bir tavırla Mihalçev, diyalektik materyalizme karşı mücadelesi ile tarihi materyalizmi «tanıma» arasında «bağ kurmaya» girişmiştir. Eski Bulgaristan'da «geniş sosyalistler» denilen oportunistlerin lideri Yanko Sakazov da aynı biçimde, marksizmin kendine özgü felsefi bir temeli olmadığını, marksizmin yalnızca bir tarih kuramı olduğunu ileri sürmüştür. Blagoeff, bu görüşlerin tamamen asılsız olduğunu ispat etti; marksizmin, «güçlü bir materyalist felsefi sistem olduğunu» vurguladı. «Tarihi materyalizm, diyalektik materyalizmin toplumsal yaşamla ilgili bir yeteneğidir.»

Bu görüşler, Bulgaristan'ın marksist felsefe düşüncesinde, Blagoeff'den günümüze kadar ayakta tutulmuş, somutlaştırılmış ve geliştirilmiştir. Kısa bir süre önce ölen büyük Bulgar felsefecisi ve marksist bilimci Todor Pavlov, değerli eseriyle bu konuya büyük katkıda bulunmuştur.

T. Pavlov, bilinen «Yansıtma Kuramı»nda ve diğer eserlerinde, marksizm çerçevesinde diyalektik ve tarihi

materyalizmin, birbirinden ayrı, bağımsız felsefi bilimler olmayıp kendisiyle özdeş bir felsefe olduğunu ispatlamaktadır.(11) Felsefenin tek tek çeşitli sorunları, parçaları, unsurları, bölümleri, yanları vardır; ama bütün bunların içinde, felsefe olarak, yani, hem teori hem de yöntem olarak düşünüldüğünde, dünya görüşüyle ilgili genel felsefi bilim olarak aynı kalmaktadır. T. Pavlov, tarihi materyalizmin, diyalektik materyalizme paralel herhangi bir özel ve kendi başına felsefi bilim olduğu görüşünü kesinlikle reddetmektedir. O, aslında diyalektik materyalizmdir, ama toplumsal görüngüler alanında uygulanmaktadır, yaygındır.(12) Tarihi materyalizmle ilgili olarak, onun doğa felsefesine ne «paralel» olduğu ne de diyalektikten «daha aşağıda» bulunduğu söylenir. Tarihi materyalizm, bir vargılar bütünü ya da onların basit bir toplamı olmayıp toplumun genel yasalarının felsefi bilimidir.

Günümüzün bir başka büyük Bulgar felsefecisi marksist Sava Ganovski, tarihi materyalizmi, Kantçılık, Mahçılık, Remkecilik ve diğer idealist öğretilerle «uzlaştırma» çabalarına daha 1927'de kesin olarak karşı çıkmıştır.(13) Ganovski, tarihi ve diyalektik materyalizmin birliği konusundaki görüşü tutarlı biçimde savunmaktadır. «Felsefenin Temel İlkeleri» adlı kitabında şöyle diyor: «Marx, diyalektik materyalizmi, toplumu bilme çalışması sırasında uygulayarak üretimin gelişmesinin, toplumsal gelişmenin temeli olduğunu ortaya koymuştur.»(14)

Dörtlemeler

SENİNLE

Bir yaprak
Bir yaprak daha
Özular düğün bayram
Dallar çiçek

ÖZLERKEN

Üreterek
Varederek
Özleyorum
Birliktesin varolanla

AZ ÖTEMDE

Sırtüstü bıraktım kendimi toprağa
Baş ucumda çam
Ayak seslerin
Güneşler sığmıyor göz kapaklarıma

Cengiz Bektaş

Diyalektik ve tarihi materyalizmin temel birliği üzerinde, Bulgaristan'da günümüzün başka marksist felsefecileri de ısrarla durmaktadırlar. Nikolay İribacakov, Marx, Engels ve Lenin'e dayanarak marksist felsefenin, «yalnızca toplumsal varlığın felsefi olamaya-çağın» belirtmektedir. «O, bununla birlikte doğal varlığın da felsefesidir — doğanın, insan toplumunun ve insan düşüncesinin en genel yasalarının bilimidir...» (15) Yazar, bu bakış açısından marksist felsefeyi yalnızca toplumsal varlığın felsefesi, «toplumsal varlığın ontolojisi» ile açıklama girişimlerinin tümünü dayanıksız olarak kabul etmektedir. Karşı çıkılan nokta, marksist felsefeyi sakatlayan, onun sorunsalını büyük ölçüde daraltan, tutarlı bilimsel temellerini, metot ve dünya görüşüyle ilgili işlevini karıştıran görüştür.

Açıktır ki, diyalektik ve tarihi materyalizm arasındaki birlik sorunu, gelecekte de, hem uluslararası hem de Bulgaristan marksist felsefe düşüncesinde önemli bir yer tutacaktır. Bu noktayı açıklığa kavuşturan gerçek, son derece dinamik değişimler tarafından etkilenen modern dünyada, marksist-leninist felsefenin rolünün ve öneminin sürekli olarak artmasıdır. Sürüp giden bilimsel-teknik devrim, insanın varoluşunun ve ilişkilerinin şimdiye kadarki biçimleri içinde ortaya çıkan esası değişimler burada ağırlık kazanmaktadır. Karl Marx, daha ilk eserlerinde, «her gerçek felsefenin, zamanının düşünsel bir özü olduğunu» yazmıştır. (16)

Hareket içindeki çağımızın bu alandaki düşünsel özü de diyalektik ve tarihi materyalizm felsefesidir. Bu felsefenin, hangisi olursa olsun, idealist ve metafizik faraziyelerin hiçbirisiyle ortak yanı yoktur. Aynı zamanda, bu felsefenin temsilcileri, ilkesel konumları bakımından metot, bilgi kuramı ve dünya görüşüyle ilgili başka anlayışları paylaşan felsefecilerle de geniş bir diyalog sürdürmeğe hazırdırlar. Çünkü, marksist-leninist felsefenin kendisi tutarlı, bilimsel ve bu durumuyla da yaratıcı bir karakter taşıdığından durmadan gelişmekte, zenginleşmekte ve yetkinleşmektedir.

- (1) V. İ. Lenin, «Marx, Engels - Marksizm», Sofya 1950, s. 13.
- (2) V. İ. Lenin, Toplu Eserler, cilt 23, s. 44.
- (3) Max Adler, «Kant ve Kantçılık», Berlin 1933, s. 141.
- (4) Karl Korsch, «Marksizm ve Felsefe», s. 20.
- (5) «Arts» Nom. 850, Paris 1962; M. Rubel, «K. Marx», Paris 1957, s. 445 vd.
- (6) A. Spirkin, «Felsefe Ansiklopedisi», Moskova, cilt I, s. 490.
- (7) V. Kelle, M. Kovalson, «Tarihi Materyalizm», Moskova 1962, s. 12.
- (8) V. F. Seryantov, V. V. Greçani, bkz. «Diyalektik Birlik ve Tarihi Materyalizm», Leningrad 1978, s. 12.
- (9) L. Yurova, «Tarihin ve Doğa Bilimlerinin Materyalistçe Kavranılması», Moskova 1978, s. 28.

- (10) «Bulgaristan Felsefi Düşüncesinin Antolojisi», cild II, Sofya 1973, s. 67.
- (11) Todor Pavlov, Seçme Yazılar, cild I, 1957, s. 76 - 77.
- (12) a.g.y.
- (13) «Kommunistitschesko zname» dergisi, 1927/1 - 2.
- (14) Trudin/Ganovski, «Felsefenin Temel İlkeleri», 1934, s. 170.
- (15) N. İribacakov, «Leninizm, Felsefe ve İdeolojik Mücadele», 1970, s. 155 - 156.
- (16) K. Marx - F. Engels, Eserler, cild I, s. 105.

CEVİRENİN NOTU :

Ankara'da 17 - 18 - 19 Nisan 1980 günlerinde bir felsefe semineri düzenlendi. Türkiye Felsefe Kurumu'nun düzenlediği bu seminer, «Balkan Ülkelerinde Felsefe ve Bugünkü Dünyaya Yapabileceği Katkıları» adını taşıyordu. Arnavutluk dışında bütün Balkan ülkelerinden felsefecilerin katıldığı çalışmalar sırasında ilginç konuşmalar yapıldı. Bildirilerin arkasından yapılan tartışmalar genellikle doyurucu olmamasına rağmen, böyle bir seminerin ülkemizdeki felsefe çalışmalarına katkıda bulunacağı kuşkusuzdur. Prof. Dr. Deyan Pavlov'un sunduğu bildiri, —hele 1980 Türkiye'sinde— önemli bir içeriğe sahipti. Prof. Dr. Pavlov, Bulgaristan Felsefe Kurumu genel sekreteri ve 15. Dünya Felsefe Kongresi Uluslararası Organizasyon Komitesi Üyesidir. Konuşmacının bildirisi gerek kapitalist «Batı»da, gerekse Türkiye'de, marksist-leninist felsefeyi tahrif etmeyi amaçlayan bazı çabalara kesin bir cevap niteliğindedir. Dergimizde yayınlanmasını bu nedenle istedik, kendisi de izin verdi.

Prof. Dr. Pavlov'un konuşmasından hareket ederek bazı sorunlar üzerinde düşünülmemelidir sanıyorum. Örneğin: 1. Öncelikle kabul edilmesi gereken nokta, felsefenin, toplumdaki sınıf ilişkileri temeline dayalı olarak var olabileceğidir. Bu konuda, demokrasi cephesini genişletmek uğruna iyi niyetli insanları ikna etme sorunu nasıl yaklaşılabilir? 2. Felsefe, elbette ki, salt düşünce alanına hapsedilemez. Toplumsal yaşamın diğer alanlarıyla birlikte ele alınmalıdır. Ancak o zaman felsefe, bir eylem kılavuzu işlevine sahip olur. Tarihte bunun en güzel örneğini, feodalizme karşı başkaldıran burjuvazi vermiştir. Bugün, artık marksist felsefe tek seçenek olma durumundaysa, bu felsefenin, kapitalist ve sosyalist ülkelerde gelişme perspektifleri nedir? 3. Diyalektik ve tarihi materyalizmin sınıfsal faaliyet ve sanat eleştirisi alanlarında sağladığı olanaklar nasıl genişletilebilir? 4. Marksist felsefenin zenginleştirilmesi açısından geçmişin sağladığı olanaklar, bugünkü tarihsel duruma göre çok daha büyüktür. Emperyalist burjuvazi, hâlâ 20. yüzyıla kadar sağladığı birikimi kullanarak ayakta durma çabasıdadır. Bugünkü burjuva felsefesinin gerçek yüzünü, geniş kitleleri ikna edebilecek biçimde ortaya koymak için, klasik burjuva felsefesinden yararlanma olanakları bitmiş midir? Diyalektik ve tarihi materyalizmin önünde, bu açıdan daha hangi görevler durmaktadır?

deneme

Demiryol Ya da Birleşmeyen Yollar

Veysel Atayman

Halit Refiğ, Türk toplumunda sağcılığın solculuğun sınıfsal dayanaklarının bulunmadığı, Türkiye'nin tüm emperyalist ve kapitalist odakların dışında kaldığı vb. gibi ipe sapa gelmez daha bir yığın savı desteksiz ortaya salladığı «Ulusal Sinema Kavgası» kitabında, tüm bozuklukların, olumsuzlukların, sorunların, bize dışardan, batıdan, batıcılarla taşındığını, marksist terminolojiyi andırır terimleriyle sulandırdığı özde antimarksist iddia ve ilginç teorileriyle ispatlamaya çalışır. Aslında bir toplum teorisinden çok bir sanat, bir estetik teorisi kurma girişimine yakın düşen çalışma, sınıfsız bir toplumun üstyapısının da, —giderek sanatının da— batının sınıflı toplumlarınınkinden farklı olacağı görüşünü kabul ettirmeye çalışırken, elbette kullanır gibi görüldüğü marksist - teoriyi de (burada sınıf kavramı vb.) baş aşağı edecektir.

Eski Türk toplumlarından başlayarak (günümüze kadar?) süregelen gelenekte sözkonusu toplumlar sınıfsızdırlar, diyor. Öyleyse biz marksist teoriyi kendimize uygularken (aslında Osmanlı düzenine) bu toplumun kendine özgü yanlarını, karakteristiklerini unutmamalıyız. İlk bakışta yerinde bir uyarı diyebilirsiniz. Genel'in, soyutun (burada yasaların, ilke ve teorilerin) pratikle, somutla yeniden bağ kurduğunda, somutun (burada özel'in, yani Osmanlı toplumunun) özelliklerine, karakteristiklerine aldırmanın, «şablonculuk» yapmanın mı diyor? Ne gezer. «Marx önce Avrupa'nın mutluluğunu düşünmüştür» gibilerden bir varsayım — sanki Edison'un buluşunu yaparken cebini düşünmüş olabileceği olgusu, elektrik ışığından yararlanmamıza engelmis gibi — baklayı ağzından çıkarıyor. Nasıl desem de Osmanlı toplumunun çelişkilerden yoksunluğunu, sınıfsızlığını kabul ettirsem diye kıvranırken, Engels'in devletin kökenine ilişkin bir paragrafı kısaca ele alıp: iş bizde başka olmuştur deyip; Osmanlıda sınıf yoktu; öyleyse bizde devlet sınıfların ürünü değildir; gibilerden parlak bir sav ileri sürüyor. Milleti batıcılıkla suçlarken, batıdaki sınıf şemasına uymuyor diye kendi toplumunun sınıflarını yok saymakla asıl kendisi «batı şemacılığı» yapan Halit Refiğ, Cumhuriyetten sonra sınıfsız bir şeylerin varlığına gözünü kapayamamış olacak ki, yeni bir —ve kaçınılmaz— adım atarak, sınıfları devletten türetiyor. Halit Refiğ'in devleti ise —gene kaçınılmaz olarak— özne iradenin ürünü. «Orta Asya'daki Türk toplulukları devletsiz bir toplum olarak varolmalarına imkân bulunmadığının bilincine varmış olmalıydılar (138) ki kalkıp özne seç-

me ile bir devlet kursunlar. «Batılama... bir burjuva sınıfı meydana getirme çabasıydı» (80) deyip, bu sınıfı da Cumhuriyet devletine doğurtuktan sonra «ebesini» bulamadığından olacak, «işçi sınıfı» diye bir kavram, bir sınıf ortalarında yok. Marx'ın çelişkileri yutan bir soyutlama olarak üzerine dikkati çektiği «halk» kavramı ise Halit Refiğ'in cansimidi. Bütün bunları atlayarak, asıl bizi ilgilendiren temel fikri kavramımız güç olacağından bu uzun gezintim başılsın.

«...Osmanlı devleti batıda olduğu gibi sırasında bir sınıfın öbür sınıfı ezmek için kullandığı bir vasıta...» olmayıp, «Kerim Devlet» (74), her çelişkiyi (varsa?) silip yutan bir sünger olunca, buna uygun bir üstyapısı olması gerekir ve gene buna uyumlu bir sanatı. Dinleyelim: «Türk filmlerindeki kalıplaşmış hikaye yapıları, kalıplaşmış kahraman kişilikler, kalıplaşmış davranışlar, kaybolmuş, belkide hiç varolmayacak ilahi bir düzenin erdemlerinin... ifadeleridirler... bu bakımdan Türk sanatlarının gerçekçilik anlayışı tamamen ayrı istikamette gelişmiştir. Türk sanatları maddi gerçekleri olduğu gibi yansıtmaz.»

İnsan mı karton mu?

Demek ki sinemamızın klişeleşmiş, yaşamayan, donuk, iççelişkiden yoksun, kendisiyle her zaman uyum içinde, hareketsiz, tekdüze insanı, sünger gibi her derdi yutan, çelişkileri ömen Kerim devletin bir «hilkat'i garibesi». Peki de, üretim araçlarının özel mülkiyetinden, emek - sermaye çelişkisinden ileri gelen günümüzdeki yabancılaşmanın, —bozuk ta olsa— kapitalist bir düzenin kucağındaki insanımızı kuşatmaması mümkün mü? Değilse, sömürüden yana yer alma savındaki siyasal içerikli yeni sinema ürünlerinin, Halit Refiğ'in ipe sapa gelmez teorilerine hak verir gibi, kalıplaşmış kartonsu insanlarla işlemesine ne diyeceğiz!

İyi - kötü'den devrimci - devrimci olmayan'a

Sayın Özkan'ın içine düştüğü açmazlardan biri işte bu kronik sinema hastalığımız. İyi - kötü mekanik çatışması yerine devrimci - devrimci olmayan çatışması geçmektedir, ama siyasal ağırlıklı sinemada gene **insan yoktur**. İnsan sorunlarını insanı anlatamadan anlatacak bir sinema, boşluğa düşecektir ve getireceği siyasal mesaj ne denli önemli (hatta doğru) olsa da havada kalacaktır. Karakter, tipleme yapamayan bir sinema

'Demir Yol'da olduğu gibi bir yöntem sapağına düşer. İnsandan ya da insana doğru yola çıkacağına, **insanı yola çıkarır**. Bitmiş, tamamlanmış, dümdüz karakterler araştırmanın konusu değil, filmi yapanların kafasındaki fikirleri taşıyan birer hammaldırlar. Sanat ürünü hangi düzeyde olursa olsun izleyicisiyle, alımlayıcısıyla özdeşleşme hedefini güder ki, mesajı (ne türden olursa olsun) alımlansın. Brecht klasik tiyatronun «özdeşleşme» yöntemlerini kırarken kendi yöntemiyle yeni bir özdeşleşme getirmiştir. Yoksa: burada gördüğünüz bir oyundur, hiç bir şeye inanmayın, sadece ne söylüyorsam onu dinleyin, dememiştir. Öyle olsa, makale yazmakla, teori, ilke oluşturmakla yetinirdi. Oysa Özkan'ın sinemasındaki kişilerle her türlü özdeşleşme yolları tıkalı: siz aklınızı, kulağınızı konuşulana verin, der gibi bir niteliğe bürünmüş. Öyle de oluyor, izleyici, hint yağını katıksız içme, durumunda bırakıp kendine «empeze» edilmeye çalışılan fikirlerin oluşturduğu bombardmana karşı duyuruluyor. İnanmıyor, dinliyor; sloganlarla desteklenmiş bir görüntü yığını karşısında, mesajı didik didik etmeye başlıyor. (En başarılı tiplere en olmaz fikirleri yutturan Amerikan sinemasından bizim siyasal içerikli yeni sinemamızın öğreneceği çok şey var desem, sayın Yorgo Boz'un da kulağını çınlatmış olur muyum bilmem!)

İki İnsan

... Koşullandırmada bireysel psikolojinin derinliklerine kadar inen dünyada, kim bilir ne gibi birikimlerin zararlı tortularına raslanır. Yetiştirme koşulları, eğitim bozuklukları, aile düzeninde karşılaşılan olumsuzluklar, cinsel doyumsuzluklar, dengesiz ruh yapısı, sevmeye ve acıma duygularındaki eksiklik ... siyasal yönlendirmelere konu olabilecek etkenlerdir, (2 Mayıs, Cumhuriyet) diyor sayın Mumcu. Ve bunları olayların gerisinde yatan ve unutulan etkenlerden sayıyor. İnsan bu ve benzeri özel-nesnel etkenlerin bir karmaşası değil mi? Bir yanıla bir sonuçken bir yanıla bir sebep, bir etken, bir yolacı değil mi? Ama bu karmaşayı kavrayacak bir insan tiplemesi, bir karakter çalışması yerine, bitmiş, salt sonuç olmuş bir kişiyi al, bu «kıvılcık militan»ın karşısına bir din vaazı gibi ortalarda dolanan, dümdüz, adeta doğruya ermiş bir ikinci tip yerleştireceksin sonra bunları fikir dalaşına götürüp, «doğruyu» izleyiciye kabul ettireceksin. Olmaz tabii, adam da karşına çıkar: Biz makarnayı yerlerde heba etmeyiz» gibilerden ilginç film eleştirileri yapar. Burada işçi ağası var, der. Bir diğeri kalkar, bu ne biçim grev anlayışı, der. Haklıdır, tartışmayı sinemanın dışına, salt siyasal mesaja çeken bizzat filmin yapısıdır da ondan.

Sol eylemcilere (eyleme) karşı mı?

Gerek kitle tiplemesinde gerekse birey tiplemesinde başarısızlığa düşen film, kişi olarak az buçuk Tarık Akan'ı elle tutabilmiş. Onu insansıl bir iki ilişki içinde tanıyabiliyoruz. İnanglı, dürüst ve gerekmediği yerde zor'a başvurmayan bir sol eylemci. Gerek filmin

dramatik kurgusunda, gerekse kişisel etkileşimlerde Tarık'ın başka türlü olmasına yol açacak hiç bir etmen yok. Yanılığının nerede olduğu —lafla söylemenin dışında— inandırıcılıkla verilmemiş. Öyle olunca da, sol eylemin karşısına demokratik mücadeleyle çıkar görünen film, çizdiği tiplemeyle az da olsa, sol eylemciyi desteklemekten kurtulamamış. Başka deyişle aşırı sol eyleme karşı olduğu her diyalogtan belli olan film, eylemciye karşı (eleştirme anlamında karşı) olmayınca, mesajı da sakatlanıyor.

Sermaye sınıfı ve diğerleri

Kişiliklerin doğru dürüst kotarılmamışlığından filmin diğer karakterleri de elbette paylarını alıp inandırıcılıklarını yitiriyorlar. İngilizce öğretmeni tekdüze kişiliğiyle sermaye sınıfına kur yaparken, ihanete uğrayınca «işçi sınıfı» yanlısı oluveriyor. Darısı tüm ihanete uğrayanların başına. Küçük kızın eylemcilere neden yakınlık duyduğu açık-seçik belirlenmemiş. Tarık'a yakınlığını, ablasına olan tepkisiyle birleştirebiliriz. Onun da tiplemesi havada kalınca, kendini bilinen «yoz» etkilerden sıyrabilmiş küçük bir «kula» çıkıyor ortaya. Sermaye sınıfı ise bir yanılısıma yaratma çabasının sonucu gibi. Burada da insan yok, sermayeyi temsil eden şematik tiplmeler var. Bir an TV'mizi saran dizilerdeki Amerikan sermaye tiplerini düşünebiliriz. Hırslıyla, zaaflarıyla, tutkularıyla, dünyagörüşüyle belli bir dünyanın insanları. Öyleki bizde bir çok ilerici kafa, Tom Jordeşi ve filmi ilerici bulma yanılısına bile sürüklendiler. Diğer birçok dizi için de aynı şey ileri sürülebilir. Kişiler inandırıcı olunca, en olmayacak fikirleri bile «yuttunmak» kolay. Tersinde ise en olacak fikirleri bile «zakkım» gibi içemez oluyor insan.

İşçi kitleleri, yönetilen pasif bir yığın oluşturmuş. Halk renksiz, durağan bir topluluk. Adeta birer fon oluşturmuş bu iki kitle.

Özkan'ın sinemaya yakınlığını küçümsemek istemem, ama anlatılmak istenen ile anlatılan birbirinden böylesine soyutlayan bir «senaryoyla» yola çıkmakla işi baştan yokuşa sürmüş derim.

Buraya kadar yaptığım yorumlarda, aksaklığı kişilerin çizilmemişliğine bağladım durdum. Ama böyle tek yanlı bir vurgulama elbette bir yapıtı oluşturan etmenlerin çoğunu gözardı etmek anlamına gelir. Ancak bunları tek tek tartma olanağına bu satırlar içinde yer yok. Burada biraz da filme egemen olan siyasal tavra değinmek gerekiyor. Sadece kişilerin tekdüzeliği birşeyleri anlatmayı engellemez, birşeylerin yanılılığı da kişileri tekdüze kılar.

Demir yol birleşmeyen yolları birleştirmeye «çalışıyor» demesek bile birleşmenin birlikteliği sağlamanın gerekliliğini vurgulamak istiyor. 'Demir yol' simgesinden neyin kastedildiğini pek bilemem, ama demir yol'unun birbirine paralel olma ve hiç buluşmama özelliği geldi aklıma; sorun bu şekilde konulduğunda hiç te birleşmeyecek o yollar.

Her derde deva film'ler ve tartışmalı bir siyasal görüş

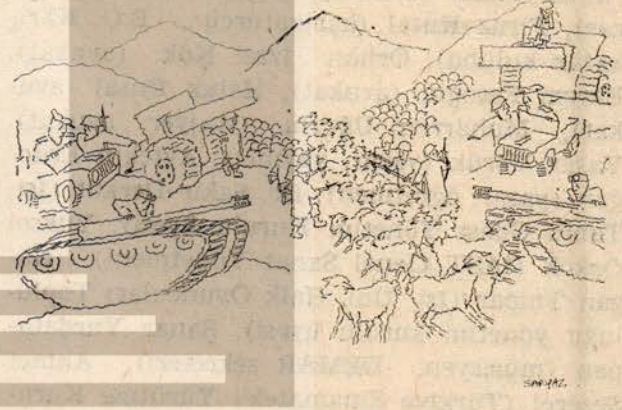
Siyasal sinemamız (fırsat bu fırsattır der gibilerden) alıcının motoruna basar basmaz, herşeyi anlatmak istemekte. Bu da onu başta da belirtilen bir sapağa sokuyor, araştırmacı, ele avuca sığar bir ampirik gerçekten genellemeye gidecek bir sinema olma yerine, tepeden teoriler indiren, hiç değilse koca koca iddiaları bütünüştiren bir sinema oluyor. De Sica'nın senaryo yazarı Zevattini'nin: Ayakkabı dükkanından bir çift pabuç alan kadın bile toplumsal gerçeği anlatmak için yeterli bir hareket noktasıdır, malzemedir, saptamasına parmak basmak isterim. Her siyasal sinemada devrimciler, karşı devrimciler, sağ-sol sapmalar, küçük burjuvalar vb. karşımıza çıkıp durmakta, siyasal sinema adeta yeni bir «tabu» ya da «klîşe» oluşturmaktadır. Böylesine bir doğrudan gerçekçilik anlayışının sansürün ülkemizdeki özel konumu karşısında da sakat olduğunu belirtmek gereksiz bile. Bu genel tespitlerden sonra gelelim özelde Demir Yol'a egemen siyasal anlayışın bazı özelliklerine.

Ağırlık noktası dağa, kıra sürülen insanımız olduğuna göre, önce bir anlayış sorunu: aşırı sol diyebileceğimiz akımlar salt bir neden midirler yoksa aynı zamanda bir sonuç mudurlar? Sayın öykü yazarı belli koşullarda neden olan olguların gene belli bağlamlarda sonuç olduklarını unuttur görünüyor. Birlikteliğin engelleyici nedeni olarak beliren şu bu siyasal eğilim, neyin sonucudurlar? Siyasal platformdaki en canalıcı sorunları çerçevesine sığdıran bir filmin bu olguyu deşmesi gerekmez mi? Deşmesi gerekir, ama deşince de, tıpkı iyi-kötü kalıplaşmış gibi, salt doğru ile salt yanlış simgeleyen bağlamda «doğruyu» temsil eden yanın da kimi günlara, sorumluluklara batmış olduğu ortaya çıkar kuşkusuz. Gerçek somuttur ve bütündür. Araştırılmasında nedenleri bağlayan halkaları tek tek elden geçirmek gerekir. Bugün sol sapmaları tartışma vuranların, kısa sayılabilecek siyasal geçmişimize uzanan olaylar ve nedenler zincirinin analizinden öğrenecekleri çok şey vardır; eğer gerçekten bir yaraya parmak basıyorlarsa. Yoksa belirli siyasetlere —küçük burjuva sosyalistlerinden işçi sınıfının misyonunu hovarda gibi harcayan örgütlü oportünizme kadar— ister istemez çanak tutulur. Birlikteliğe çağrı çıkarırken tek yanlı ve peşin fikirli görüldüğünden, filminle bu birlikteliğe giden yolda yeni bir engel unsuru kimliğine bürünür. Filmin siyasal içeriği çevresinde koparılan fırtına da bu kimliğin oluştuğuna bir işarettir.

Yeni bir gerçekçilik anlayışına doğru mu?

«Kanal'a» ilişkin açıklamalarında Erden Kral, «gerçekçilik duygusu yaratabilmek için insan gözüne yakın mercekler (objektifler) kullandım» gibilerden bir düşünce ileri sürmüş, ben de bu gerçekçilik anlayışını yanlış bulduğumu bir yazımda (Dünya - 1979) nedenle-

riyle anlatmaya çalışmışım. Temel fikir olarak: Filmin (bir sanat yapıtının) bir soyutlama basamağı oluşturmak zorunda bulunduğunu, nesnel gerçeğin sanat düzeyinde yansıtılması gibi karmaşık bir süreçte, böylesine bir yol izleyerek gerçekçilik duygusu yaratmak istemenin filmin gerçekçilik düzeyini zedeleyeceğini söylemişim. Benzer bir durumda Demir Yol'da da karşılaştım sanırım. Sermaye sınıfının konu edildiği seks filmli, bol yemekli bölümde, olaylar ve insanlar öylesine şematize edilmiş, öylesine özetlenmiş ki, ortaya sermayenin çok belirgin özelliklerini bünyesinde toplayan (bu özellikler var yok tartışmasına girmiyorum; sözgelimi egemen sınıf seks filmini kendi tüketim nesnesi olarak kullanmaktan çok aslında bir meta ve bilinç yanıtıma etmeni olarak, bir şartlandırma aracı vb. olarak kullanır, neyse) bir soyutlama çıkmış. Ner-

deyse gerçeküstü düzeye yaklaşmış bir sahne düzenlenmesi ve simgeler. Oysa burası filmin (birçok yerde olduğu gibi) en doğal, en gerçekçi! olmaya özen gösterdiği yer. Gerçeği kapsamlı ve tüketici anlatacağım ya da göstereceğim derken, gerçekten o ölçüde zorunlu uzaklaşmanın bu diyalektiği, sakat bir gerçekçilik anlayışı olarak, bana Erden Kral'ın objektiflerini anımsattı. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç: gerçeğin ancak genel, orta belirleyici özelliklerini eleğin içinde bırakan bir şematizmin, bu kaygusuyla gerçekçi, doğrudan, olmaya özen gösterdiği ölçüde, soyuta, somutun bir başka düzeyde yansımalarına kayabilir. (Bir başka yazıda uzun uzun tartışılacak bu konu, klîşelerle işleyen filmin gerçeği bu yönden de nasıl zedelediğini göstermek bakımından ilginçtir.)

Üzerine büyük görevler düşen ileriye dönük sinemamızın, araştırmacı, sabırlı, sorun seçiminde ve kapsamının tespitinde alçakgönüllü, sinemamızın sinema sanatına saygılı, yaptığın işin güçlüğünün bilincinde olması dilek ve umuduyla.

Kültür Alanında Ortak Görüşe İmza Verenler

Elimize geliş sırasına göre, ortak görüşe imza verenlerin adlarını sunuyoruz.

Nadir Nadi (gazeteci), Vedat Üretürk (çevirmen), İlhami Bekir Tez (şair), Aydın Hatiboğlu (şair), M. Okan Baba (yazar), Ayşegül Dora Güney (gazeteci), Arslan Başer Kafaoglu (yazar), NadirYavuz (işçi), Emil Galip Sandalcı (gazeteci, yazar), İlhami Soysal (gazeteci), Dr. Alâattin Şenel (asistan), Tuğrul Eryılmaz (asistan), Güngör Türkeli (yazar), Firuz Kutal (karikatürçü, B.Ü. Karikatür kulübü), Orhan İzzet Kök (avukat), Ekrem Feroğlu (avukat), Haluk Ünsal (avukat), Muharrem Uğurlu (stajyer avukat), Yaşar Yörük (yazar, yayıncı), Aytekin Erdoğan (yazar, öğretmen), Dr. Şakir Derkut (İst. Tabib Odası Yönetim Kurulu üyesi), Yüksel Özkök (İAST Genel Sanat Yönetmeni), Nazan Tulpar (İst. Üni. Halk Oyuncuları Topuluğu yönetim kurulu üyesi), Şanar Yurdatapın (müziyen, DEMAR sekreteri), Ahmet Sezerel (Türkiye Sinamatek'i Yürütme Kurulu üyesi), Can Berkmen (Dost Oyuncuları adına), Mehmet Aksoy (heykeltıraş), Ali T. Germaner (öğretim üyesi, heykeltıraş), Özer Kabaş (öğretim üyesi, ressam), Semra Ciner (asistan), Saim Bugay (öğretim üyesi), Gürel Yontan (öğretim görevlisi), Hayati Asilyazıcı (İ. Bel. Şehir Tiyatroları Genel Sanat Yönetmeni), Başar Sabuncu (yazar, yönetmen), Bülent Özukan (gazeteci), Ahmet Nuri Öktem (prodüktör), Zafer Mutlu (gazeteci), Şemsettin Altun (öğretmen), Zeki Öztürk (Öncü Kitabevi yönetmeni), Hüseyin Düzgün (yazar, A.M.C. başkanı), Hasan Kıyafet (yazar), Sırrı Öztürk (Sorun yayınları yönetmeni), Kemal Cengizkan (Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği Başkanı), Ercan Öztürk (fotoğrafçı), Çerkes Karadağ (resim-fotoğraf sanatçısı), Mertter Oral (araştırma asistanı), Mehmet Emre (fotoğraf sanatçısı), Aydın Ener (fotoğraf sanatçısı), Ali Rıza Aka-

lın (AFSAD üyesi), Raşit Çiçek (AFSAD üyesi), Mem Ronga (yazar), S. Bışar (yazar), Çep (karikatürist), Malmı Sanıj (çevirmen), Nedim Dağdeviren (yazar), Feridun Şehri (şair), Halim Yalçın (ressam), Hüseyin Haydar (şair), Alâattin Bahçekapılı (programcı), Osman Numan Baranus (ozan), Atilla Tokatlı (çevirmen), Sıla Bektaş (öğretmen), Kubilay Nalbantoğlu (mimar), Cengiz Bektaş (mimar), Cahit Engin (mimar), Nevzat Sayın (mimar), Can Eryümlü (mimar), Erhan İşören (mimar), Duran Karaca (ressam), S. Günay Akarsu (tiyatro yazarı), Mustafa Sercan (tiyatrocü, yazar), Yılmaz Elmas (yazar), Ahmet Nergis (ressam), Cengiz Gündoğdu (yazar), Faruk Kalkan (asistan), Ömer Kavur (yönetmen), Mutlu Parkan (asistan), Oğuz Makal (asistan), Ahmet Erinanç (asistan), Murat Tuncay (asistan), Cem Duygulu (asistan), Bülent Arın (asistan), Gökhan Akçora (asistan), Mehmet H. Doğan (eleştirmen), Oktay Kutluğ (öğretim görevlisi), Tarık Dursun K. (yazar), Mehmet Harmancı (çevirmen), Ayhan Zeren (öğretim görevlisi), Yüksel Sarıkaya (Doçent Dr.), Mehmet Erbil (Dr. asistan), Yusuf Saraç (Dr. asistan), Tahsin Saraç (şair), Doç. Dr. Yılmaz Özbay, Beldan Kabalar (yapımcı), Selma Söğütüran (yapımcı), Oya Fişek (yapımcı), Sezen Unal (yapımcı), Turan Dursun (prodüktör), Ruhi Diker (avukat), Selahattin Saraçoğlu (doktor), Hüseyin Bulut (tüccar), İsmet Toka (avukat), Tefik Tarakçıoğlu (mühendis), Ahmet Ulusoy (Ge-Da Ankara Müdürü), Ahmet Eres (tiyatro oyuncusu), Oya Tümer (gazeteci), Ömer Eryetkin (tiyatrocü), Gürsel Görgülü (tiyatro oyuncusu), Nurettin Türkmen (halk bilimcisi), Yalçın Özacan (tiyatrocü), Nevidan Güner (tiyatrocü), Gülcan Uluseller (tiyatrocü), Fikriye Koparan

(tiyatrocü), Sinan Karamehmetođlu (halk bilimcisi), Mehmet Murat (tiyatrocü), Semih Acar (karikatürcü), Bülent Aksoy (tiyatro yönetmeni), Şadi Özdemir (tiyatrocü), Ahmet Hızarcı (film yönetmeni), Nurdan Tartarođlu (mimar), Namık Kemal Tartarođlu (doktor), Tuncer Baybađ (doktor), Haşım Ağca (ressam), Selçuk Marmara (Ankara Sinematek yöneticisi), Gürel Uğurlu (iktisatçı), Hasibe Ayten (Sesimiz Dergisi sahibi), Zeliha Doğan (yazar), Metin Demirtaş (matbaacı), Mehmet Güler (yazar), Özdemir Tan (elektrikçi), Ahmet Ateşoğlu (elektrikçi), Ali Dağ (öğretmen), İhsan Bekbaş (öğretmen), Yılmaz Tuna (öğretmen), İbrahim Karabaş (öğretmen), Şadiye Koç (ev hanımı), Seher Çolak (öğretmen), Yalçın Dođaner (Köy Koop Daire Başkanı), İbrahim Doğan (mühendis), Turgut Çeviker (karikatür eleştirmeni), Nebahat Çetin (şair), Necdet Okan (ressam), Ömer Can (eğitimci), Ahmet Melik (EKÖB Genel Başkanı), Ahmet Kamacı (işçi), Önder Mubi (işçi), Gülay Korkmaz (ekonomist), Deniz Çetinel (işçi), E. Tanören (mühendis), Zeki Yücel (gazeteci), Ali Zeybek (işçi), Kadir Başoğlu (kooperatifçi), Cevdet Kocaman (kooperatifçi), Enver Ünal (teknik eleman), Özcan Yalım (Yusufçuk dergisi sorumlu yönetmeni), Mazlum Beyhan (çevirmen, TDK işçi temsilcisi), Ayfer Çam, (TDK işçisi), Nadir Çöp (TDK işçisi), Saadetin Altın (TDK işçisi), Mehmet Deniz, (yapımcı, yönetmen), Osman Akçasoy (TRT teknisyen), Odhan Dayanç (TRT teknisyen), Hacı Osman Yılmaz (TV görevlisi), Veli Aydın (TV görevlisi), Mustafa Bozkurt (TV görevlisi) Birsen Çokbilen (TV görevlisi) Zeki Elvan (TV görevlisi), Ziya Öztan (TV görevlisi), Hülya Sabuncu (TV görevlisi), Turgut Masatçı (TV görevlisi), Şeref Özen (programcı), Ayşe Bayramgil (TV prodüktörü), Levent Demirtaş (matbaacı), İbrahim Parlak (matbaacı), Baki Aksoy (matbaacı), Yurdanur Kabasakal (prodüktör), Erdal Özkan (prodüktör), Mehmet Kaya (prodüktör), Tuncer Baytok (programcı), Hüseyin Aksoy (kameraman), Gülsen Çorhan (kameraman), Engin Atatimur (prodüktör), Nedret Çatay (prodüktör), Turhan Sakmanođlu (TV uzmanı), Zekeriya Kabadayı (prodüktör), Suat

Altınol (prodüktör), Ayhan Guatan (kameraman), Tevfik Şenol (kameraman), Necmettin Varlı (prodüktör), Naime Çoker (TV görevlisi), Emel Ebciođlu (prodüktör), Turgay Halıman (TV uzmanı), İbrahim Başar (prodüktör), Tülin Özden (prodüktör), Sevgi Kartarı (prodüktör), Mete Yıldızcı (prodüktör), Kemal Demirel (TV montaj uzmanı), Bülbün Gökçe (prodüktör), Muammer Aktel (sesçi), Mehmet Başaran (sesçi), Müslim Yılmaz (ses operatörü), Sabri Duyduk (Film gös. Elm.), Mustafa Karlı (Film gös. elm.), Atik Gündoğdu (Film gös. elm.), Hasan Bayraktar (Film montajcısı), Mustafa Aksoy (prodüktör), İlhami Çomen (sesçi), Hasan Hüseyin Kuran (TV teknisyeni), Mustafa Anıl (TV operatörü), Nejat Kuşçu (TV resim seçicisi), Mehmet Sarıkaya (TV yönetmeni), Özkan Yeğen (TV prodüktörü), Mesut Şener (TV film montajcısı), Mutlu Yaşar (TV ışıkçısı), Y. Gökçebađ (kameraman), Salim Poyraz (mühendis), Gülistan Poyraz (kimyager), Ali Hüsrevođlu (işçi emeklisi), Numan Beyazıt (yazar), Şaban Öztürk (işçi), Fikret Yılmaz (öğretmen), İlyas Yılmaz (kaptan), Şeref Kılıç (işçi), Kâmil Mehmet Yıldız (işçi), Ali Osman Kırcı (işçi), Sabri Uđur (işçi), Necati Topal (işçi), Nazım Poyraz (işçi), Mustafa Karakaş (mühendis), Selahattin Keten (işçi), Asker Yıldız (işçi), Güngör Sezgin (öğretmen), Ali Eriş (emekli işçi), Alâattin Aydemir (işçi), Nail Sevil (yazar), Galip Uzun (serbest), Şener Şadi (avukat), Aktan Bozer (mühendis), Serpil Bozer (Evrensel Sanat Galerisi sahibi), Meliha Sipahiocağı (emekli), Didar Tulpa (Bakırköy Kadın Kolları Başkanı), Nevin Yalçın (Bakırköy Kadınlar Kolu yönetim kurulu üyesi), Hidayet Gümen (Bakırköy Kadın kolu üyesi), Samime Elitez (Bakırköy Kadın kolu üyesi), Mübeccel Ömürüm (muhasebeci), Necla Balertekin (emekli), Saime İbak (Kadın kolu üyesi), Zehra Say (emekli öğretmen), Ayhan Çopur (memur), Ayhan Erol (memur), Y. Bahri Gevrek (Ziraat Bankası müşaviri), Metin Pınarbaşı (Ziraat Bankası müdürü), Alper Aktan (Ziraat Bankası müşaviri), Ali Canpolat (Çukobirlik ithalat müdürü), Sudi Kocaimamođlu (İçişleri Bakanlığı müşaviri), Ünal Cengiz (Araklı Kaymakamı).

inceleme

S. Ali ve «Bütün Bir Devlet» IV

H. Altunay

C. MASALLARDA «DEVLET»

«Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyü- lük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tama- mıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı diye tanımlanır.»(1)

Masal, olağanüstü'lükleri (cin, peri, dev, cadı karı, padişah, Anka Kuşu, Kafdağı, yerin ve göğün yedinci katı, vb.) akla getirir. Mücadele ve güç yetiremeyen şeyler, ilkel insana göre olağanüstüdürler, bunların karşısına da olağanüstü güçlerle çıkacaktır. Bunun için masalarda, olağanüstü güçler yenilir, o yerlere ulaşılır. Masaldaki olumsuz kahraman ve olaylar, aslında gerçek sayılmalıdır (hepsi yenilmesi ve ulaşılması gereken «egemen güç»türler). Bunların karşısına çıkan ya da çıkarılanların (çoban, fakir köylü, çocuk, vb. gibi «ezilen ve sömürülen»lerin) ise bir yardımcıya gereksinimleri vardır; işte yaratılan bu yardımcı, masal ça- ğının «hayal ürünü»dür.

Sorunları yansıtmada ve çözüm getirmede, masal anlatımının yeğlenmesinin nedenleri vardır. Masaldaki insanlar, zamanın egemen güçleriyle her türlü olanak- tan yoksun olarak uğraşmışlar, onlara karşı çıkmış- lardır.

«Çıkışlarını gizlemek için de kuşkusuz masala sığınmışlardı.(...) Sorgu sualın olmadığı, padişah- ların astığı astık, kestiği kestik çağlarda elbette her şeyi karanlığa boğmak zorundaydı insanlar, masal karanlığa sığınmak zorundaydı.»(2); «O çağlarda... diktatör hükümdarlara karşı dert an- latmak zor olduğundan bu eser(ler)de sembolik olarak hayvanlar konuşturulmuştur.»(3); «Böyle belirli şartlar, yazarları, belirli ifade şekillerine ve edebiyat türlerine zor(lar), ite(ler).»(4)

Su başlarını tutan devler, çoğu ülkelerde, günümü- ze de varlıklarını sürdürüyorlar. Gelgelelim, hayal ürü- nü olan Zenci Arap ya da Anka Kuşu'nun yerini, üre- tici güçlerin ve üretim araçlarının gelişimine koşut ola- rak, bilim ve teknik almış; böylece, zamanın gerçek ve güncel olan konusu, bir gün masal olabilmıştır.(5) De- mek ki, masal, kapitalizm öncesi; bir edebiyat türüdür. Kapitalizmin emperyalizm aşamasında, dünyanın üçte biri sosyalizme geçmişken, aynı biçim ve içerikle bu türü sürdürmek (yani, füzeye ve atom bombasına, at ve kılıçla karşı koymaya çalışmak), gerici bir çaba ola- caktır.

Böylesi bir saptamadan sonra ve eline her kalem alanın masallar döktürdüğü günümüzde, soruna yakla- şma yöntemini de aramak zorundayız :

«Halk kültüründen sanatçının aldıkları olum- suz olur, eğer çağdaş sanatçı halk geleneklerine romantik bir özlem düzeyinde kalırsa; kısır bir taklitçilikten, özentiden ileri gidemez ve toplu- mun atılımlarında, sanatı, tutucu bir güç olur. Sanatçı yaratıcılığında ve düşününde halkı —hal- kın çağdışı kalmış ortamında şartlanan, günün gerçeklerini karşılamayan estetik ve sosyal tu- tumunu— aşabilirse, ancak bu yeteneğiyle onu daha iyiye, daha güzele, daha mutluya götürebil- ir ve ancak o zaman eserlerine ulusluk ve ev- renlik bir güç kazandırabilir.»(6)

«Az giderler, uz giderler, dere tepe düz giderler, bir de dönüp arkalarına bakarlar ki, bir arpa boyu yol gitmişler!..» Ortaçağ kafasının masallara soktuğu bu «gidiş», yirminci yüzyıl kafasına yabancıdır. Şu halde, masal tekniğine öykünmemeli, masalları bugünün bazı sorunlarına karşılık vermeye yönelmek için, masal tekniğinden yararlanmalı ve tekerleme artık değiştiril- melidir : «Çok gittiler, dere tepe yok ettiler; bir de dö- nüp baktılar ki, görünmüyor kalkılan yer!»(7)

Sabahattin Ali, masallarını, bu görüş ve önermele- re uygun olarak yazdı. Biz burada, «Sırça Köşk»teki Bir Aşk Masalı (BAM), Devlerin Ölümü (DÖ), Koyun Masalı (KM) ve Sırça Köşk'ü (SK) söz konusu edece- ğiz. Bu masalları özetleyerek oluşturmaya çalıştığımız «kurgu-tarih»te göreceğiz ki, canlıların evrimi ve toplu- m biçimleri (bununla birlikte «devlet tipleri») anla- tılmaktadır.(8) Kurgulamada görülen ayrıç içindeki sözcüklerin ve bağlantı aşkdamalarının dışındaki tüm anlatım Sabahattin Ali'nindir.

a. Dünyanın, canlıların oluşumu; insanın ortaya çıkması, beynin gelişmesi.

«Çok çok eski zamanlarda, bundan yüz milyonlar- ca yıl evvel, dünyamız henüz bilginlerin 'İkinci devir' adını verdikleri çağlarda iken, yeryüzünde birtakım kocaman, korkunç devler yaşamakta idi. (Devlere) kaygı- sız ve rahat yaşamak imkânını veren ne cesaretleri, ne de zekâları idi. İlk bakışta yeryüzünün bu tembel, fakat doymak bilmez, bu aptal, fakat kuvvetli, bu korkak, fakat zalim devlerden kurtulacağı akla bile gel- mezdi. Herde zekâ ve bilgisiyle bütün varlıklara hük- münü yürütecek olan insan, henüz yapraklar arasında

ürkek ürkek dolaşan ve yere çekine çekine inen avuç içi kadar memelinin cevherinde saklı idi. Yeryüzünde hiçbir şey, ne kadar uzun ömürlü olursa olsun, sonsuz değildir. Milyonlarca sene ortalığı kasıp kavuran, uçsuz bucaksız dünyaya kayıtsız hükmeden devlerin de sonu görüldü. Tabiat ve hayat şartları, önüne geçilmez sebeplerle değişmeye başladı. Bu birden bire olmadı. Hayat durmadan akışına devam etti, yeryüzünden izleri bile silinen devlerin bir zamanlar hüküm yürüttükleri yerlerde yeni canlılar türedi, o minimumu memeliler geliştirdi, hele onların vücutlarındaki küçücük, yumuşacık bir parça, beyin dedikleri beyaz bir yığın, git gide kudretini arttırdı. O devlere kıyaslanınca solucan kadar küçük kalan bir mahlûk dünyaya pençeleri, dişleri ile değil, kafası ile hakim oldu. (O devlerin) masallarda korkunç, fakat zararsız hatıraları kaldı. Çünkü hayatın durdurulmaz akışı bunu böyle istiyordu.» (DÖ)

b. İlkel Komünal Topluluk.

Bu dönemde üretim, bölüşüm, hukuk (sözcüğün bugünkü anlamındaki «hukuk» değil), korunma şöyle anlatılıyor :

«Bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşamış. İnsanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanamayana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değiştir, kavgasız, döğüşsüz, efendisiz, uşaksız, ömrünün sonunu bulmuş. Gündelik işlerini sürdürmek, nizalarını yetiştirmek için aralarından seçtikleri adamlar hemşerilerine hizmet etmekten başka bir şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş. Ekinler, yemişler küme küme durur, alıcı ile verici aracısız iş görürmüş.» (SK) Bu insanlar, «yiyeceklerini kendileri arayıp bulurlar, düşmanlarını kendi (basit ve doğal araçları) ile yıldırıp kaçırdılar.» (KM)

c. Köleci Toplum.

Üretici güçlerin gelişmesiyle, insanlar, kendileri için gerekli olandan çok yaşama araçları ürettiler. Ama insanların emeklerine «göz dikenler, her şeyden önce (insanları, baş'sız) kalırlarsa kurdun kuşun şikâri olacaklarına, kendi başlarına açlıktan öleceklerine inandırdılar. Bu böyle sürüp gittikçe (insanlar) da kendilerine inanamaz, kuvvetlerine güvenemez oldular. Sandılar ki, (efendinin) onları canavardan koruması, önlerine bir (lokma yiyecek) atması, (işgüçleri) için değil, kara gözleri içindir.» (KM) Bu «efendiler», o insanlara, «adam ayırın, yiyeceği içeceği arttırın, aranızdan seçtiğiniz adamları da dağıtın, biz her işinize bakarız» dediler. (SK)

Artık, insanlar «köleleşmiş», bir «yöneticiler sınıfı» ve bununla birlikte «devlet» doğmuştur. Efendi «sabah-tan akşama kadar uzanıp uyuklar, arada bir kavalını üfler, (kolluk güçlerine) bağırır, uykusuna dalar.» Köleleri çalıştırır, ürünlerin ihtiyacından fazlasını ve köleleri başka efendilere satardı. Köleler «karşı koymayı akıl edemezlerdi. Ne yaparlar? Bu dünyanın düzeni böyle idi.» (KM)

Burada, «çoban»ın yerine «efendi»yi, «koyun»un yerine de «köle»yi koyduk. «Ama (kölelerin) arasında bu işe bir türlü aklı ermeyenler, günün birinde (öldürül-

mek) korkusuyla yaşamaktansa, bu işi kökünden hal-letmek isteyenler türemişti, günden güne de bunların sayısı çoğalıyordu. Mesela, gözü kızarmış bir (köle) fırılıyor, (efendinin) kaba etine bir (ok) yapıstırıyordu. (Efendi) onun peşini kovalayıp (askerlerin) yardımı ile yakalasa, bir ağaca sınıksıkı bağlayıp ilk gelen (başka bir efendiye bu köleyi) teslim etse bile, bu hal öbürlerini yıldırılmaya yetmiyor, 'Sonu (canından olmak) ol-duktan sonra, bugün de bir, yarın da bir.' deyip (isyan eden kölelerin) sayısı günden güne artıyordu. Eh, (köle) deyip geçmeyelim. Onların içinde de ne (Spartaküs'ler), ne yiğitler vardır.» Tarih ilerlemiş, efendiler de «günden güne kötüleştirmişlerdi. Hele sonuncusu iyice dalga-cıydı. Keyfinden, rahatından başka bir şey düşünmez, (ülkeye dış saldırı olunca eski efendiler) gibi sopasını kapıp (askerleri peşine katarak onlara karşı koyacağı yerde, birkaç (köle) atıp başından savmaya bakardı.» (KM)

Zamanla dış saldırılar da oluyordu. Topraklar, ot-laklar, sular, vb. yetmeyince efendilerarası savaş baş-lamıştı. Bir ülkede hüküm sürerken, dış saldırılardan kaçarak başka ülkenin topraklarına sığınan efendiler ve sığıntıkları ülkenin «yerli» efendileri, köleler ve efendilerin askerleri tarafından yok edildi. «Ç ayaklanmala-

Fazıl'a Priştine'den Selamlar

— 5 Haziran, 1980'deki Dinletisi için—

Andante Grazioso

bu birinci selâm

Minore, Minuetto

bu da inci kelâm

parmakların bizim ola
küçük yaşlı Fazıl
varlığın insanlığa dala

Kemençenin söyleyemediği

bunu kuş dili sayak

Hasta çocuk

bu da uçurtma dili boyak boyak

yarınların bizim ola
küçük yaşlı Mozart
doğruların piyanoda SAY kala

Hasan Mercan

ra, gittikçe artan dış saldırılar da katıldı. Kölelik düzenini, kesin yıkılışa, bu saldırılar götürdü.»(9)

ç. Feodal Toplum.

Bu toplumda, «efendi»nin yerini «senyör» (ya da «derebey»), «köle»nin yerini se «serf» almıştır. (Senyörler), 'Gördünüz ya, sizi (dış saldırılardan da, efendilerden de) kurtardık!' diye (serflere) caka satmaya başladılar. Aradan zaman geçtikçe daha da burunları büyüdü; meğer (senyörleri) köpekleten (efendi) korkusuymuş, (efendisiz) kalınca ondan beter oldular.» (KM)

Feodal toplumun ilk dönemlerinde, «boş gezmeyi iş yapmaktan çok seven üç (senyör) varmış.» Bu senyörler(şatosu) olmayan bir şehir, (şatoya) bağlanmayan memleket olur mu?» diyerek halkı kandırmişlar. Senyörler, şatonun «mimarlığını üstlerine almış, halk aralarından işçi seçmiş, arabacı ayırmış, kum taşımaya, kömür getirmeye başlamış. Bir kısmı da bu işte çalışanlara yiyecek, içecek getirir, giyim eşyası tedarik edermiş.» Nihayet şato tamamlanır. «Halk, artık bir (şatomuz) var diye sevinmiş, kendi yediğinden, giydiğinden kesip (şatoda) oturanlarla onların hizmetine ayrılanlara vermeye başlamış.» Şatolar şatolara eklenmeye başlamış, senyörler oraya «halk arasından kendi işlerine yarayacak olanları seçip yerleştirmişler. Onlar da burada ekmek elden su gölden yaşamanın tadını alınca, (şatonun) çok lüzumlu bir şey olduğuna inanmışlar, hemşerilerini de inandırmak için gayrette kusur etmişler. Ama (şatoda) oturanlarla onlara hizmet edenleri beslemek de halkın belini bükmüş. Aralarında homurdananlar türemiş.» Diğer yandan, şatodakilerin sayısı arttıkça artmış, «halkta onları doyuracak takat kalmamış. O zaman (şatonun) adamları gelip herkesin yiyeceğini, giyeceğini, zorla almışlar. Ayak direyenleri götürüp (şatonun) bodrumuna kapamışlar.»

Elinde yiyecek bir şeyi kalmayan halka, feodal devletin yetkililerinden biri; kendilerine getirilen koyunların beyinsiz, dilsiz ve gözsüz başlarını dağıttırmiş; aç olanların bunları yemesini (yani, «ekmek bulamazlarsa pasta yemelerini») söylemiş. Canından iyice bezmiş biri kelleyi şatoya fırlatıvermiş. «İşte o zaman herkesin şaştığı bir şey olmuş: Hızla gidip (şatoya) çarpan kelle orada 'şangır!..' diye kocaman bir gedik açmış. Halk kelleleri birbiri arkasına (şatoya) fırlatmaya başlamış, göz açıp kapayıncaya kadar tuzla buz olan (şato) çökmüş, yıkılmış. Halk (şatonun ve derebeylerin) enkazını çabuk temizlemiş, dünyada onsu da yaşanabileceğini anlayarak, işini yine arasından seçtiği adamlara gördürmüş. İhtiyarlar, çocuklarına şu nasihati vermeyi unutmazlarmış :

«Sakın tepenize bir (şato) kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir (şato) kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın...» (SK)

d. Kapitalist Toplum.

Kapitalist toplumda, kapitalist azınlığın devleti söz konusudur. Başta da başkan, başbakan, adı değişik olabilen kurul, konsey, komuta konseyi, vb. olabilir. Biz burada yalnızca başkan diyeceğiz.

Kapitalist devletin «adamları, gezdikleri dolaştıkları yerde, onun hiçbir kuvvetin yıkamayacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimseleri buna inandırır, inanmayanları ise bin bir zulüm, bin bir hile ile sustururmuş. (Kapitalistlerin de) gözü doymak bilmez, istedikçe istermiş.» Kapitalistlerin içine katılanlar, «oradan çıkmak istemez, bunun tersine dışarda kalanlar yolunu bulup içerde bir yer kapmaya uğraşmış.» Halk bundan da huzursuz olmuş: (Devlet) lüzum, anladık, ama bu kadar çok hazır yiyciye ne lüzum var?» diyecek olmuşlar. Kapitalistlerin temsilcisi olan başkan:

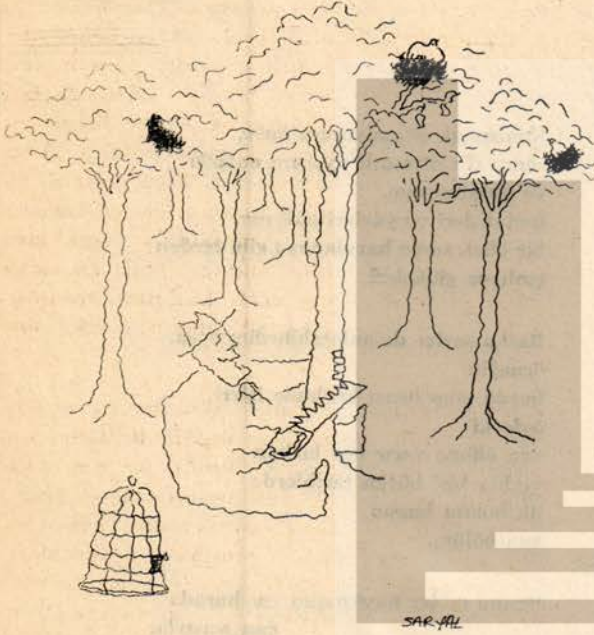
«(Devletin) başında ben varım, bensiz bu iş yürür mü? Ben olmasam (devletiniz) olur muydu? (Hükümete) giren çıkan malların hesabına (şu) bakar; bu malların toplayanların başıdır (yani, Maliye Bakanları). (Devlete) zamanında mal göndermeyenleri, noksan mal gönderenleri, (devletin) kadrini bilmek istemeyip ona kasdedenleri (şunlar, yani İçişleri ve Adalet Bakanları) arayıp bulur.» demiş. «Halk ne sorduysa cevabını almış, bütün (kurumlarla, bu kurumlarda) aylak oturan insanların pek lüzumlu olduğuna inanmış; çünkü bunların kimi (devletin) ışığı başısı, kimi döşekçi başısı, kimi onun yamağı, kimi yamağının yamağı imiş. Eh, artık bir (devlet) olduktan sonra, onun hizmetine bakanlar, sonra bu hizmete bakanların hizmetine bakanlar olacakmış.» (SK)

«(Kapitalistlerden) kurtulmak (efendilerden ve senyörlerden) kurtulmak kadar kolay değildi. Bunların hem sayısı, hem (silahları) keskindi. Üstelik bir niza çıksa fırsat bulup üç beş (ülkeyi) paralayıyorlardı. Bunun için (halklar) için sonu neye varacak? diye telaş içinde bekliyorlar. (efendileri ve senyörleri) kovdukları gibi bu (kapitalistleri) de defetmeyi bir türlü gözlerine kestiremiyorlardı. Ama (kapitalistler), en sonunda hem kendilerinin, hem de (halkların) başını nara yaktılar: Bir gün, daha fazla sabredemeyip (dünyayı yeniden) paylaşmaya karar verdiler.» Artık kapitalizm, en yüksek aşaması olan emperyalizm aşamasına varmıştı. Emperyalistler, halklarına, «biz sizin şanınız, şerefiniz için çalışıyoruz, sizin iyiliğinizden başka bir şey düşünmüyoruz.» (SK); «Siz (savaşarak) yol açar, karşınıza çıkanları tepelersiniz, biz de etrafınızda bağrışır, size cesaret verir, düşmanları yıldırırız!» dediler. Bu seferin sonunun hayra varmayacağını ileri sürerek katılmak istemeyenleri, 'Alçak, korkak, miskin, hain! Sen bizim gibi (emperyalistlerle) bir arada yaşamaya lâyık değilsin!' diye parçaladılar ve (onların kazançlarını da) iştahla yediler. Ama daha (toprakların) kenarındaki (ülkelerde) dört taraftan üzerlerine saldıran (diğer emperyalist ülkeler, askerleri) kısa zamanda perişan ettiler. (Zayıf emperyalistlerin samataları kısa zamanda) boğuldu, (askerlerin) sıcak kanı yerdeki kuru (toprakların) arasında çabucak kayboldu.»

Savaşa gitmeyip ülkelerinde kalan halk, dünyayı «zaptetmeye giden (emperyalistlerle) onların zorla sürükledikleri (askerlerin) başına geleni anladılar. (Aralarından yaşlıca birkaçı), kendilerini beklemek üzere

orada kalmış olan (birkaç kapitalisti, sınırları dışına) kadar fırlattılar. Sonra (halklarına) dönüp şöyle dediler:

«Bu dünyada (efendisiz, senyörsüz ve kapitalistsiz de) yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur. Bari siz gözünüzü açın da, ilerde başınıza yeniden (emperyalistler), hele kendilerini (faşist) sanan palavracı (emperyalistler) musallat olursa, (halkı) canavarlara paralatmadan onları defetmeye bakın!» (KM) Başınıza geçebilecek bu kapitalist-emperyalistlerin, «en heybetlilerini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.» (SK)

Kurulacak bu güzel dünya uğruna hayatlarını kaybedenler için de (biraz mantık zorlamasıyla) şöyle diyebiliriz:

«Asıl bahtiyar, bir ömür boyunca hasretini çektiği şeye kavuşan değil, ona erişeceğini anladığı anda, saadetin en yüksek noktasında bir 'Ah!' diyerek düşüp ölebildir.» (BAM)

S O N U Ç

Sanat, yalnızca işçi ve köylü, bir başka söyleyişle, ezilenler ve sömürülenler anlatıldığı zaman mı devrime hizmet eder? Kuşkusuz ki, hayır! Sanatsal yaratmada, devrimci tavrı belirleyen ölçüt, anlatılan insan ve olayın niteliği değil, anlatılan insan ve olayı ele almanın niteliği olmalıdır. Böyle olunca, örneğin işçiye yararlı olmak isteyen bir sanatçının, mutlaka işçi bir tip yaratması gerekmez. Burjuvazinin çürümüşlüğü, kokuşmuşluğunu anlatan bir yapıt da işçiye yararlı olacaktır. Üzerinde uzun uzun durduğumuz Sabahattin Ali'den böyle örnekler gördük. O, işçi konusuna çok az değinmiştir; ama, devlet'i, devleti oluşturan yürütme,

yasama, yargı organlarını; ekonominin askerileştirilmesi anlamına gelen militarizmi olmamakla birlikte, militarist baskıları, daha çok küçük memurları anlatmakla birlikte bürokrasiyi; toplum biçimleriyle devletin tip ve biçimlerini gerçekçi bir anlayışla yansıtarak işçi sınıfına ve emekçi köylülüğe yararlı olmayı bilmıştır.

Yeri gelmişken, Sabahattin Ali'nin gerçekçiliğini de yerli yerine oturtmamız gerekiyor: «Sabahattin Ali'nin gerçekçiliği, sanatsal gerçek-nesnel gerçek ilişkisi açısından ulaşabileceği yere dek varmıştır. Bozuk düzene tepki (duymuş), ancak ürünlerinde bu bozukluğun ve gerisinde yatan nedenlerin betimini yapmakla» yetinmiş; «nesnel ve öznel koşulların durumu», «konularını genellikle işçi kesiminden değil de kasaba ve kır yaşamından alması» ve «yasal kayıtlamalar» gibi maddi nedenlerle seçeneğini somut olarak ortaya koyamamış; kısaca, «gerçekçiliği eleştirel gerçeklikle toplumcu gerçekçilik arasında» kalmıştır.(10)

Bitirirken aktaracağımız bir cümle, yazarın, devletin yanındaki ve karşıındaki konumunu saptamada bize yardımcı olacaktır:

«Sabahattin Ali kadıya selâm vermiş ama, aynı zamanda onun kör olduğunu da söyleyebilmiş nadir yazarlarımızdan biridir.»(11)

- (1) Pertev Naili Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Y., İstanbul - 1973, s. 80.
- (2) Ümit Kaftancıoğlu; «Masalarda Çağdaş Nitelikler», Cumhuriyet, 1.5.1976.
- (3) Beydaba; Kelile ve Dimne, Yıldız Kitaplar (May Yayınları Çocuk Dizisi), İstanbul - 1979; Enver Gökçe'nin önsöz'ü, s. 2.
- (4) Tahir Alangu; «Aziz Nesin ve Halk Masalları», Yeni Dergi, Sayı: 23, 1966; anlatan, Aziz Nesin.
- (5) (Muzaffer İzgü); «Yayıntım Romandı, Ama İsterim ki Bir Gün Değişsin, Masal Olsun», Cumhuriyet 1.5.1980.
- (6) (Pertev Naili) Boratav; «Sözlü Edebiyatın Eğitici, Eğlendirici İşlevinin Yerini Sinema, Radyo, Televizyon Almıştır», Cumhuriyet, 29.10.1977
- (7) Nâzım Hikmet; Sevdalı Bulut, Arkadaş Kitaplar (Cem Yayınevi Çocuk Dizisi), İstanbul - 1980, s. 4 - 6.
- (8) Bu konuda değişik yorumlar için bkz. Tahir Alangu, «Sabahattin Ali Üzerine» (Değirmen, Dağlar ve Rüzgâr), Varlık Y., İstanbul - 1965; Mehmet Veysel, «Sabahattin Ali'de Masal», Yansıma, Sayı: 15, 1973; Av. Ender Kâmil Boyacı, «Sabahattin Ali'nin Masalları», Olgu, Sayı: 4, 1977; Asım Bezirci, Sabahattin Ali, Gözlem Y., İstanbul - 1979, s. 71 - 72, 103 - 104.
- (9) P. Nikitin; Ekonomi Politik - I, Sol Y., Ankara - 1975, s. 35.
- (10) Mehmet Ergün; «Sabahattin Ali'nin Gerçekçiliği», Türkiye Yazıları, Sayı: 17 ve (özellikle 18, 1978.
- (11) Kerim Korcan, «Sabahattin Ali Hakkında»; (Kemal Bayram, Sabahattin Ali Olayı), Yenigün Y., Ankara - 1978, s. 453.

Eskiden Polis Karakolu Olan Bir Çocuk Yuvasında

Georgi Cagarov

ÇEVİRENLER : FAHRİ ERDİNÇ — KEMAL ÖZER

Bu anı
bir yol
kent içinde öteye
ak evler boyunca,
tenha bir sokak sonra
ve yanında bir yaşlı kestanenin
iki katlı bir yapı,
on numara.
Nice yürekler çığnendi orada
kabarıklı çizmelerle,
hensi de yoldaş yürekleriydi pırıl pırıl,
hensi de bizim yüreklerimiz gepegenç.

Ve bana da bir şeyler söyler o yapı.

Demir parmaklıklar vardı
her kapıda, her pencerede.
Şimdi izi bile yok onların.
Cehennemdi eskiden özgürlük savaşçılarına,
okkaya verilmiş o eski demirler artık
ve yuva olmuş yapı
halk çocuklarına.

Açıyorum kapıyı.
Merdivenlerde güneş.
Koridorlarda güneş.
Odalarda güneş.
Ve pencerelerde ne kadar cam varsa o kadar güneş.

Bağırıyorum : «Günaydın çocuklar!»
Yanıtıyorlar : «Günaydın, yoldaş!»
Ufacık iskemleler getiriyorlar

«Buyurun, oturun yoldaş!»
Işıl ışıl çocuk yüzleri.
Ve tutturuyorlar bir ağızdan :
«Yoldaş, bir şey anlatın bize!»

Konuşmak istemiyorum önce,
sonra diz dize oturuyorum onlarla
ve anlatıyorum.
İnci dişleri ve yüzleri gülüyor,
bir öbek serçe havalanmış gibi birden
çınlıyor gülüşleri.

Başka şeyler de anlatabilirdim oysa,
örneğin
burda olup biten korkunç işleri,
öyle ki
ucu ölüme varır her birinin
ve her biri bütün tarihlerde
ilk bölüm bugün,
ana bölüm.

Benim de bir haykırışım var burada
can acısıyla,
bu duvarların ardında gizli.
Bilmiyor ama çocuklar bunu.
Bilmesinler daha iyi.

Daha ufak onlar,
bilecek değiller ya her şeyi.
Ben de çabalar dururum zaten
her şeyi unutmak için.
O geceyi, cellâtları, kanı
unutmaya çalışırım
ne varsa aklımda kalan.
Hem ne gerek var gerilere dönmeye?
Varsın oynasın çocuklar!
Şarkılar söylesinler gülererek!

İhlamurdan :

Çıkıyorum usulca,
içim rahat,
elimden geldiği kadar ama.
Evet, onların dünyası için rahat içim.

yoğun emek

Bölüm V : Sosyo - Kültürel Değişmenin Oluşturduğu Gözlemlenebilir Olgular

Senem Görizli

Değişen üretim ilişkilerine bağımlı olarak sosyo - kültürel alandaki değişmelerin boyutları irdelenirken, mekânsal yansımalarının iki bölümde incelenmesi uygun olacaktır.

A — Kırsal alandaki değişmeler,

B — Kentsel alandaki değişmeler.

Değişmelerin zaman aralığı olarak, genelde dışa bağımlı kapitalist ilişkilerin yoğunluk kazandığı, kırsal ve kentsel alanların sosyo - kültürel değişimini hızlı bir biçimde belirginleştirdiği 1945 den günümüze dek uzanan kesit alınmıştır. Bu değişimin ise, değişmenin belirginliğini ve yaygınlığını gözlemlenebilir düzeye çıkaran şu olgular ve kurumlarla saptamak olanaklıdır :

A — KIRSAL ALANDA DEĞİŞMELER
(üretim biçimi ve üretim ilişkileri) :

A₁ — Nüfus sorunu ve göç olgusu

A₂ — Aile içi ilişkilerin ve aile biçiminin değişmesi

A₃ — Eğitim düzeyinin değişmesi

A₄ — Tüketim kalıplarının değişmesi

B — KENTSEL ALANDA DEĞİŞMELER
(Sanayileşme ve kentleşme) :

B₁ — Nüfus sorunu ve göç olgusu

B₂ — Aile içi ilişkilerin ve aile biçiminin değişmesi

B₃ — Eğitim düzeyinin değişmesi

B₄ — Tüketim kalıplarının değişmesi

A — KIRSAL ALANDA DEĞİŞMELER
(Üretim ilişkileri)

1945 lerden sonra kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ile, ulaşım ağında ve kitlesel iletişim araçlarında meydana gelen hızlı gelişim, kırsal kesimin yalıtılmış durumunu büyük ölçüde gidermiş, özellikle pazar ilişkilerinin gelişme gösterdiği bölgelerde kırsal - kentsel arası iletişim artmıştır. Bundan dolayı diyebiliriz ki kırsal ve kentsel alanlardaki de-

ğişim birbirinden bağımsız değildir. Herhangi birindeki —ekonomik ya da sosyo - kültürel— değişim, bir diğerini etkiler.

Kırsal alandaki küçük yerleşim merkezlerini (köyleri), Prof. İbrahim Yasa şöyle tanımlıyor : «Somut olarak köy topluluğu, uzaklık ve yer bakımından öteki topluluklardan ayrı bir coğrafi ve ekolojik konumda yerleşmiş ve bu topluluklarla az çok ilişki halinde olan, kendisine özgü bir işgücü çoğunlukla tarımda toplanan, toplumsal örgütü, kültürü ve özel bir adı ile tarihi bulunan, bir oran içinde az nüfuslu bir insan birliğidir.(1)

Yukarıda tanımlandığı gibi sayısı 40 bini bulan bu kırsal yerleşim merkezleri, özellikle 1950 lerden sonra değişen üretim ilişkileri ile birlikte yapısal bir değişime uğramıştır.

Devletçilik döneminde tarım, (kara sapan ve pulluğa dayanan) geri üretim biçimi içindeydi. Bu dönemde, özellikle feodal üretim ilişkilerinin sürdüğü Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ağalık ve köylülük ilişkilerinde önemli bir değişiklik olmamıştır. «Köylüler ağanın toprağında ortakçı durumundadırlar, kaldırdıkları her çeşit ürünün yarısını ağaya verirler. Buna karşılık ağa, bir akrabası gibi bu köylülere bakma sorumluluğunu yüklenir. (...) Pamuk üretimi girdiğinde, üretimi yine köylüler yapmaktadır. Her çeşit işçiliği yüklenmişlerdir ve ürünün yarısını ağaya verirler, yarısını kendileri alırlar.»(2) 1950 lerde tarımda makinalaşma ile bu paylaşımın oranı ağa lehine değişmeye başlar. «Mübeccel Kıray'ın Adana araştırmasına göre, önce ürünün üçte birini köylüye verir; daha sonraları makinaları çoğalınca bu oran sekizde bire kadar iner ve en sonunda ücret, bölüşümden düşen ürünün yerini alır.»(3) Yukarıdaki alıntı bize iki gerçeği vurgulamaktadır: Bi-

rincisi, para ve pazar ilişkilerinin (kapitalistleşme), insanlar arasındaki düzeni; Anadolu Feodal Beyinin görelî de olsa, yüzyıllardır süregelen saygınlığını ve değer yargılarını nasıl değiştirdiği; ikinci olarak, makinalaşmayla birlikte insan emeğinin nasıl açığa çıktığıdır.

Tarımda kapitalist ilişkiler, kırsal alana modern tarım araçlarının girmesini (makinalaşmayı), emeğin açığa çıkmasını, üretimin artmasını, pazar ilişkilerinin ve ulaşım ağının genişlemesini sağladığı gibi, —en önemlisi— kırsal kesimin büyük bir bölümünün mülksüzleşmesinin nedeni olmuştur. Eski feodal ilişkiler tümüyle ortadan kalkmasa bile, büyük ölçüde nitelik değiştirerek büyük toprak sahipleriyle bütünleşme içindedir. Böylece tarımda kapitalistleşme bir çok yörede karşıt sınıfın ortaya çıkmasını belirlemiştir: Tarım burjuvazisi ve bunun karşıtı mülksüzleşen köylülerin oluşturduğu kır proleteryası.

Bu iki sınıfın arasında, önemli ölçüde büyük bir kesim de, küçük tarım üreticileridir. Küçük bir toprağa ve kendi üretim araçlarına sahip olan bu kesim, gelişen teknoloji karşısında kendi varlığını sürdürebilmek için yaşam savaşı verirken, bu savaştan kârlı çıkan bir başka sömürü mekanizması olan tefeci sermayeyi de birlikte yaşatmıştır. Yüksek faizler ile verilen borç ve bunun ödeme koşulları, sonuçta küçük üreticilerin topraklarını tarım kapitalistlerine satmak ya da kiraya vermek durumunda bırakmaktadır. Bu süreç sonunda ya tarım proleterleri olmak, ya da kırsal alandan göçmek zorunda kalmaktadırlar.

A₁ — Nüfus sorunu ve göç olgusu :

Nüfus sorunu bugün Türkiye'nin ekonomik yapısını etkilediği kadar, sosyo-kültürel yapısını da büyük ölçüde etkilemeye başlamıştır. 1923 lerden sonra, savaş nedeniyle erkek nüfusun azalması ve işgücüne olan gereksinim dolayısıyla nüfus artış hızı desteklenmiştir. Ancak 1950 lerden sonra tarım kesimindeki makinalaşmanın sonucu emeğin açığa çıkması ve bu emeğin, sanayileşemekten dolayı istihdam edilememesi ve nüfusun her yıl artan bir hızla çoğalması, her-

kesin bildiği gibi bugün ülkemizin en önemli sorunlarından biridir.

Konumuz açısından birim üzerinde durduğumuz demografik sorun, yatay nüfus devinimi denen «göç» olgusudur. Göç, genelde kırsal alanda görülen ekonomik olguların sonucu, topraktan kopanların kentlere doğru akınıdır.

Göç olgusu kentlerde olduğu gibi kırsal kesimlerde de hem ekonomik yönden ve hem de sosyal yönden büyük sorunlar yaratmaktadır. Göçenler konusunda yapılan araştırmaların bulguları, kente göçenlerin çoğunluğunu, tarımdaki marjinal kesimin yerine, ekonomik ve kültürel yönden daha iyi konumda olanların oluşturduğunu kanıtlamaktadır. Bundan dolayı, kırsal alanda gereksinme duyulan birikmiş sermaye ve kapasite yaratacak yetenekte olanlar, kırsal alanı terketmekte ve kırsal alandan hem sermaye, hem de verimli emek kaybı olmaktadır. Daha da önemlisi dış ve iç göçlerle kırsal alanları terkedenlerin geride bıraktıkları yakınları, çeşitli moral ve toplumsal sıkıntılarla başbaşa kalarak ruhsal bunalımlara itilmektedirler.

Göç olayının nedeni büyük ölçüde kırsal kesimin ekonomik olanaksızlıklarına dayanmaktadır. Ancak ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi nedeniyle göçenlerin, göçmeden önce kent yaşamı hakkında bilgi sahibi olmaları ve kentin yaşama koşullarını çekici bulmaları vb. gibi nedenler de göç olayını hızlandırmaktadır. Dışa bağımlı ve gecikmiş bir sanayileşmenin sonucu olan ve sosyo-kültürel boyutun ilerde daha ayrıntılı değineceğimiz, nüfusun bu yatay devingenliği, pek çok ardışık nedenlerden dolayı ekonomik olduğu kadar, toplumsal ve kültürel yaşamımızın bunalımları olarak süregitmektedir.

Avrupa'da çalışan, göçmen işçiler konusunda araştırmalar yapan ve bu araştırmalarını belgesel bir yapıtta (Yedinci Adam) toplayan John Berger/Jean Mohr, Avrupa'ya işçi gönderen geri kalmış ülkelerin betimlemesini yaparken, Türkiye'yi de kapsıyan tüm geri kalmış ülkelerin ekonomik ve sosyal yönden gerçek bir tanımını yapmaktadırlar. Yoksulluğun mirasçısıdır göçmen işçi, ama böyle

söylemek onun durumunun dramını çok genel bir biçimde dile getirmek olur. Miras aldığı şeylerin bir dökümü yapılmalıdır. Büyük babasının hatırladığı dönemden beri ülkesine batı sermayesinin girmesi. Kırsal kesimdeki kendine yeterlik durumunun yok edilmesi. Yarı feodal toprak sahibi sınıfın güçlendirilmesi, hammaddelerin ve ticaret ürünlerinin vb. nin yabancı çıkarlar için üretilmesi, bir iki sanayi dalının tekelci nitelikte gelişmesi.

Sonuç

Yerel sanayideki gelişmenin,
Genel teknolojik gelişmenin
Toprak reformunun
Çağdaş tarımın

TIKANMASI

Meta dolaşımı,
Şehir kültürünün yaygınlaşması,
Sağlık koşullarındaki gelişmeyle nüfusun artması,
Zenginlerle yoksullar arasında kesin kütuplaşma,
Her türlü toplumsal değişme tehlikesine karşı ticaret sermayesi ve toprak sahipleri ile yabancı çıkarların işbirliği.

Sonuç

Çağdaş eğitimin,
Toplumsal hayattaki laikleşmenin,
Siyasal demokrasinin(5)

TIKANMASI

Bu şartlar içinde, yaşamlarını sürdürmek için emeklerini satmaktan başka çıkar yolları olmayan göçmen işçiler gittikleri ülkelerin sosyal tabakaları tarafından kabul görmemektedirler. Yerli işçilerin yapmadıkları en niteliqsiz ve en tehlikeli işlerde çalışmaktadırlar.

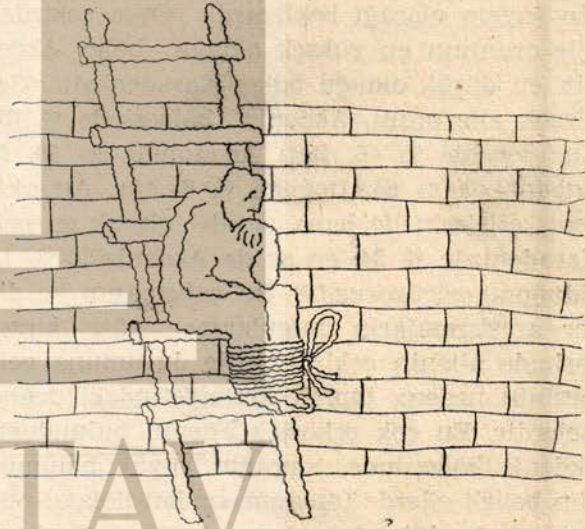
Özellikle çocuklar, gittikleri ülkelerde, dil bilmemelerinden ve toplumsal koşullara uymamalarından dolayı, okulların «geri zekâlılar» sınıflarına kaydedilmekte veya okula gitmemektedirler.

«Fransa'da yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, göçmen işçilerde rastlanan ruhsal rahatsızlıklar, Fransız yurttaşlarından üç kat fazladır.»(5)

Gittikleri ülkelerde bir kültür şoku ile karşılaşan göçmen işçilerin yabancı oldukları her şeye karşı bir güvensizlik, kuşku, yabancılaşma ve uyumsuzluktan dolayı bu tür ruhsal bozukluklara uğramaları çok doğaldır.

Bu kişiler ülkelerine döndüklerinde aynı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Çünkü kendileri ülkelerinden daha hızlı değişmişlerdir. Ülkedeki ekonomik ve sosyal koşullar düzenlenmemiş, bütün çektiklerine karşın gördüğü ilgi umduğu gibi çıkmamıştır.

Göçmen işçilerin dönüşleri konusunda geniş bir araştırmaya girişen Ali Sadi Gitmez, araştırmalarının bulgularına dayanarak daha başka bir soruna değinerek şöyle diyor: «Geçici göçle gittikleri ikinci sınıf işçi olarak horlanan göçmen işçilerin, kendi ülkelerinde

SARAY

de yerlerinin belli olduğu söylenemez. Son onbeş yıllık ülke kültürlerinde, yurt dışına gitmeşansı olmayan işçiler karşısında zenginlik taşıyan «işçilerimiz» olmuştur. Bu yeni «arasınıf», ülke içinde bir eşitsizlik nedeni olmakta, kendi ülkelerinde de bölünmüş bir işçi sınıfına kaynaklık etmektedir.(6)

A₂ — Aile biçimindeki değişmeler :

Değişen ekonomik - sosyal ve kültürel olgular, geleneksel aile yapımızı da değiştir-

miştir. Toplum bilimciler, geleneksel ailenin «Ataerikli geniş aile», «modern ailenin» ise ana baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile olduğunu belirtmektedirler. Sosyal bilimcilerin çoğu, ailenin çekirdekaile durumuna gelmesinde temel etmenin teknolojik gelişim olduğunu öne sürerler.

Türkiye'de yapılan çeşitli araştırmalar, geleneksel geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesinde temel etmenin, teknolojik gelişim değil, toprak mülkiyetindeki değişiklik olduğunu ortaya koymaktadır. Serim Timur «Türkiye'de Aile Yapısı» adlı araştırmasında bu sonuca varıyor.

«Türkiye'de sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyin en yüksek olduğu Batı Anadolu bölgesinde çekirdek ailenin en yaygın olacağı, geri kalmış Doğu Anadolu'da ise geniş ailelerin yaygın olacağı beklenirdi. Oysa çekirdek aile oranının en yüksek olduğu bölge Akdeniz, en düşük olduğu bölge Karadenizdir. Çekirdek aile oranı, Akdeniz bölgesinde % 67, Karadenizde % 46, Batı Anadolu'da % 59, İç Anadolu'da % 64, Doğuda % 63 tür. Ataerkil geniş ailelerin de buna paralel olarak en çok Karadenizde % 34, en az da Akdeniz'de % 14 olduğunu görüyoruz.(7) Bu çalışmanın ve diğer araştırmaların bulgularına göre, kırsal kesimde ailenin çekirdek aile durumuna gelmesinin nedeni, toprak mülkiyetindeki değişimlerdir. En çok çekirdek ailenin bulunduğu Akdeniz bölgesinde, toprağın büyük bölümünün belirli ellerde toplanmasından dolayı, nüfusun çoğunluğu topraksız tarım işçileri ve ortakçılardır. Feodal kalıntıların sürdüğü, Doğu Anadolu'da da ekilebilir toprağın az ve belirli ellerde toplanmış olması yine aynı sonucu yaratmaktadır. Karadeniz bölgesinde ise, hem topraksız köylü çok az % 2 civarında ve hemde yapılan tarım (çay, fındık toplama, tütün dizme v.b gibi) yoğun işgücüne dayanmakta, ailenin tüm fertleri, özellikle kadınlar, kendi işletmelerinde çalışmaktadırlar. Toprak sahipliği, ayrıca toprağın parçalanma kaygusu da aileyi bir arada tutmaktadır. Görülen odur ki üretim ilişkilerinin değişmesi, geleneksel köy ailesinin yapısını değiştirmiş, eski geniş aile biçimi zamanla parçalanarak çekirdek aileye dönüşmüştür.

İster çekirdek olsun, ister geniş olsun, kırsal ailenin değişmeyen özelliği ise, babanın ailedeki tüm otoriteyi üzerinde taşımasıdır. Büyük oğul, babadan sonra gelir ve babanın ölümünde onun yerini alır. Evliliklerde baba kesin söz sahibidir, gençlerin birbirleriyle anlaşıp evlenmeleri çok azdır. Çocuklarla baba arasındaki ilişkiler belirli kurallara bağlıdır. «Bunun kimi belirtileri babanın yanında çocukların yüksek sesle konuşmaması, sigara içmemesi, tartışmaması v.b. gibi» (8) kırsal ailede gelenek ve göreneklere bağlılık ve babanın otoritesinin hâlâ geçerli olmasıdır.

Kadınlar aile işlerinde ücretsiz işçi olarak çalıştıkları için, kendilerini ekonomik yönden özgürleştirecek ve aile içinde harcamaya katılacak ve dolayısıyla karar verme mekanizmasında etkili olacak durumda değildir. «Köy kadınlarının ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaları, kocanın aile tarafından kadının ailesine «başlık» parası ödenmesinin nedenidir: Kadın ömrü boyunca «hizmet» sağlayan, hem evde, hem tarlada çalışan bir kapital eşyası gibidir.»(9)

A₃ — Eğitim Düzeyindeki Değişmeler :

Bugün Türkiye'nin büyük sorunlarından birisi de hiç kuşkusuz eğitimidir. İlk, orta ve yüksek eğitim sistemi, herkesin bildiği gibi pratiğe ve üretime dönük bulunmayan ve işlevsel olmayan bir okur-yazarlıktan öte gide-memektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan okuma seferberliğinin sonuçları bugün hâlâ istenen düzeye ulaşamamıştır. Nüfusun aşağı yukarı yarısına yakın bölümü okuma yazma bilmemektedir.

«1935 İstatistiklerine göre nüfusumuz 16.157.015 idi. Bu nüfusun 14 milyonu, yani % 82 si köylerde yaşıyordu. (...) Bu yığınlara sağlanan eğitim olanaklarında da durum aynı idi. Köylerimizde yaşayan nüfusun okur yazar oranları, erkeklerde % 17, kadınlarla % 4,2, ortalama % 10,5 idi. Bazı bölgelerde bu oran % 1'e kadar düşmektedir.»(10)

Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni eğitim sistemimizi temelledirmek için çağrılan yabancı uzmanlar arasında eğitim profesörü John Dewey de bulunuyordu. Genelde tutarlı önerilerde bulunan Dewey, örneğin: «Toplu-

mun ilgi ve ihtiyaçlarını gözönünde tutmadan hazırlanmış programlarla, eğitimi mecburi ve parasız kalmanın bir faydası olamaz. Özellikle köy topluluklarının ihtiyaçlarına cevap vermiyen bir eğitim düzenini yaygınlaştırmak, herkesin bu düzen içinde eğitilmesini mecburi tutmak, yeni kuşakların kafalarını hiç bir işe yaramıyan bilgilerle doldurmadan nazarı, skolastik tavırla kimseler olarak yetiştirmekten başka bir sonuç veremez».(11) der.

Eğitim sistemimizi elinde bulunduran kadrolar bu tür önerileri uygulayacak kadar ileri görüşlü değildi. Böylece kentsel ve kırsal alanlarda birbirinden ayırım gözetilmeksizin tek tip ve rasyonel olmayan ve uygulamadan uzak bir eğitim politikası uygulanmaya konulmuştur. Bu tür bir eğitimle yaşam biçimlerinde ve dünya görüşlerinde bir değişiklik olmayan kırsal alandaki yığınlar, tüm laikleşme çabalarına karşın, gizlice faaliyetlerini sürdüren tekkelerde, kuran kurslarında, din sömürücülerinin telkinlerine açık kalmışlardır.

Bu eğitim sisteminin çelişkilerini sezen Atatürk, 1935 yılında dönemin milli eğitim bakanına verdiği bir emirle Köy Enstitülerinin kurulması için araştırmalara başlanılmasını istedi. 1940 yılında 14 kadar Köy Enstitüsü uygun koşullar gösteren bölgelerde kuruldu. Daha sonra bu sayı 21'e çıkarıldı.

Köy Enstitüleri konusunda bir araştırma yapan Fay Kirby, şunları anlatıyor: «Köy Enstitüleriyle temas eden herkesin, her şeyden önce ve hemen farkına vardığı şey, bunların, yepyeni değerleri bulunan bir toplumu emzirip büyütme olduğudur. Bu toplum diğer okul toplumları gibi kendi içine kapanmış, dış dünyadan ayrılmış, kendi içinde büyüyen bir toplum değildi. Bu toplumun dışarıya doğru yayılma kuvveti o kadar canlı idi ki eski toplumla bir çok noktalarda karşılaşma ve çatışma haline gelecekti. Eski toplumun içinden gittikçe fazla ölçüde parçaları kendi faaliyet alanının içine alıyordu.» (12)

Köy Enstitüleri 1950 lerde güçlenen yeni üretim biçimi ile birlikte kapatılarak, yeni ekonomik sistemin çıkarlarına daha uygun düşen dinsel eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla İmam Hatip Okulları açıldı. Böylece bu

dönemde, tutucu ve bağınaz düşünce biçimini kendi ekonomik çıkarlarına daha uygun gören güçler tarafından, kırsal kesim yeniden çağ dışı eğitim sisteminin etkisine bırakılmıştır.

1950-60 dönemindeki köy araştırmalarında dinsel eğitimin çok yaygınlaştığı, çoğu köyde ilkokul bulunmadığı halde, her köyde kuran kursları olduğu saptanmıştır.

Yine yapılan köy araştırmalarında okula karşı belirgin bir ilgisizlik başlamıştır. Cahit Tanyol, 1961 yılında Nizip ilçesinin Elifoğlu köyünde yaptığı araştırmada ilginç bulgular elde etmiştir: «Köy halkı dini taassup içine düşmüştür. Eskiden bulunmuyan cami bugün (1961) yapılmaktadır. Elifoğlu köyünün şehirle teması arttıkça, dindar olmuştur. Gericî unsurun etkisi yaşlılardan çok gençler arasında yer bulmaktadır. Burada lider ve etkili değerler din ve tahribat olduğu ve halkı etkilediği, okulun ise toplumu etkilemediği tesbit edilmiştir.»(13) İbrahim Yasa da Sindel Köyünde yaptığı araştırmada yine aynı sonuçla karşılaşılıyor. «Sindel'de okul yoktur; yerine kuran okutan imam bulunmaktadır.»(14) Bunun gibi çok araştırmanın bulguları, yukarıda da değindiğimiz gibi, kırsal alanda laik eğitimden çok, dinsel eğitimin gittikçe yaygınlık kazandığını vurgulamaktadır.

Bu durum, herkesin bildiği gibi, tüm az gelişmiş ülkelerde uygulanan politikanın bir sonucudur. İç ve dış güçler el ele vererek, kırsal kesimin toplumsal bilince ulaşmasını kendi çıkarları doğrultusunda bir süre daha ertelemek amacındadırlar.

A₄ — Tüketim Kalıplarının Değişmesi :

Tüketim, özellikle, kapitalizm yoluyla gelişmekte olan ülkelerde, fiziki ihtiyaçların karşılanması için gerekli ise de, insanların ruhsal bir doyum sağlanması yönünden de önemli olgudur. 1945 sonrası, dışa bağımlı kapitalist ilişkilerin belirginlik kazanması ile, kentlerde olduğu gibi, kırsal alandaki değer yargılarında da büyük değişiklikler olmuştur. Feodal düzenin soylulukla belirlenen, toplumsal statüleri ağırlığını giderek yitirmiş; paranın getirdiği olanakla (tüketim), toplumda statü kazanmanın başat unsuru olmuştur. Kırsal alanda, pazar ilişkilerinin gelişmesiyle

birlikte, tüketim kalıplarında da büyük ölçüde değişiklikler olmuştur. Özellikle ulaşım ve kitle iletişim araçlarından yararlanmanın yoğunlaştığı kesimlerde tüketim de yoğunlaşmaktadır. Örneğin, pazar ilişkilerinin fazla gelişmediği dönemlerde köylü kendi ürettiği yağı kendi kullanırken, bugün yağını pazarda satarak, yerine margarin almaktadır. Kadınlar giyim ve bazı ev eşyaları için gerekli olan eşyaların büyük kısmını evlerinde üretirlerken, (koyunun yününe eğirip, büküp elde örerek yapılan kazak, yelek, bere, çorap, pamuk ipliğinden tazgâhlarda kokunarak yapılan iç ve dış giyim eşyaları yatak çarşafı, yüz havluları ve diğer giyim eşyaları v.b gibi) bugün artık yerlerini büyük ölçüde hazır alınan giyim ve ev eşyalarına bırakmıştır. Bu hazır giyim eşyaları kırsal kesimde bir statü ayrıcalığı yaratmaktadır. Tüketim için para harcamak, bir varsıllık - yoksulluk simgesi olmakta ve sosyal tabakalaşmayı belirlemektedir.

B — KENTSEL ALANDA DEĞİŞMELER (Sanayileşme ve kent yaşamında değişmeler)

Diğer bölümlerde kısaca değindiğimiz gibi, Türkiye bugün sanayileşmede gecikmiş, ağır sanayisini yeteri ölçüde kuramamış, büyük ölçüde dışa bağımlı, tüketime yönelik hafif sanayi dallarında, yabancı sermaye ve şirketlerle iç içe bir ülke durumundadır.

Gerçek anlamda sanayileşmemek, burada konu ettiğimiz, kent yaşamında da dar boğazlar yaratmaktadır. «Türkiye'deki kentleşme oranı ile sanayileşme oranı arasındaki büyük ayırım, kentleşmenin sağlıklı olarak yürütülmesini engellemektedir. Türkiye'nin kentleşme oranı % 18, sanayileşme oranı ise % 7 dir.»(15)

Sanayinin bölgeler arasındaki dengesiz dağılımı da büyük ölçüde kentleşmede dengesizlikler yaratmaktadır. Genellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde sanayileşmeden payını alamayan kentler, istihdam olanaklarından yoksun olduğu için, tarım kesiminden kopanların büyük bir bölümü Batıya göçmekte, buradaki kentler yüksek bir nüfusu barındırmak zorunda kalmaktadır. Batıdaki kentler

de aslında henüz gerçek anlamda sanayileşmemek, bundan dolayı da örgütlenmemek ve ihtisaslaşmamak gibi sorunlarla karşı karşıya bulunduğu, göçenler kentte emilememekte, her yönden kentleri büyük ölçüde zorlamaktadır. Bütün bunlardan dolayı, çarpık bir kapitalistleşmenin sonucu olan bu geri nitelikli sanayileşme, gerçek anlamdaki bir kentleşmeyi de olanaksız kılmaktadır.

B₁ — Nüfus Sorunu ve Göç Olgusu

Bugün ekonomik yetersizliklerin ve kırsal alandaki üretim ilişkilerinin değişmesi, büyük ölçüde kentsel alana yansımakta ve kent yaşamını değiştirmektedir.

«Kent tarımsal olmayan üretim yapılan ve tarımsal olmayan tüm üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği, belirli bir teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklüğe, yoğunluğa, hetorejenliğe ve bütünleşme düzeyine varmış yerleşme türüdür.»(16)

Yukardaki tanımdan anlaşılacağı gibi, tarımdışı her türlü iş olanaklarının bulunduğu kentler, bu özelliklerinden dolayı kırsal kesimde açığa çıkan emek fazlası, gündün güne büyüyen bir hızla kentlere göçmektedir. Göçün nedenlerine (A₁) bölümünde değindiğimiz için, burada göçün kentlerde neden olduğu sorunlara ve kent yaşamındaki değişmelere kısaca değineceğiz.

Kentleşme, tüm sanayileşme aşamasındaki ülkelerin önde gelen sorunlarından birisi durumundadır. Sorunun başlıca nedeni, yukarıda da belirttiğimiz gibi, kentleşme ile sanayileşme arasındaki farklılıktır. Giderek büyüyen göçler, kentlerin fiziksel ve toplumsal görünümünü büyük ölçüde değiştirmektedir. Gecekondu, dolmuş, türedi işler, vb. gibi somut olguların dışında, belki de daha büyük oranda kentlerin sosyo - kültürel yaşamlarında değişimlere neden olmaktadır.

Bugün göçler nedeniyle kentlerin hem fiziksel ve hem de sosyo - kültürel yapısındaki değişimlerin, en somut göstergesi saydığımız iki olguyu şöyle sıralayabiliriz: (a) Gecekondu (b) Türedi işler (marjinal kesim)

«Gecekondu olgusu, dünyadaki kapitalist ülkeler kesiminin geri kalmışlarının, belirli bir gelişme aşamasında ortaya çıkmıştır.»(17)

Türkiye'de gecekondu 1945 lerde ortaya çıkmıştır. Bu demektir ki, liberal ekonomiye geçişle aynı dönemlere rastlar. O dönemden yakın yıllara kadar, gecekonduları önlemek için çeşitli önlemler alınmışsa da, bir sonuç elde edilememiştir. Çünkü, gecekonduyunun yürürlükteki ekonomik düzenin bir sonucu olduğu sorununa değinilmekten kaçınılmıştır. Sanayileşme sürecinde kentleşme önlenemeyen bir olgu olduğundan ve konut sorununa bir çözüm bulunamadığından dolayı, bugün gecekondu ve gecekonducular kendilerini sisteme kabul ettirmiş durumdadırlar.

Gecekondu kentlerin fiziki görünümünü değiştirirken, bundan daha da önemlisi, buralarda oturanların sosyo/kültürel yapıları, toplumsal değişimin etkin etmenlerinden biri olmak durumundadır. Gecekondu halkı, kırsal alandan getirdiği geleneksel yaşam çizgisi ile, kentsel yaşantının modern çizgisinin keşiştiği noktadadır. Pek çok sosyal bilimcinin dediği gibi, bugün için bir ara tabaka oluşturmaktadırlar.

Ekonomik zorunluluklardan dolayı kente göçenler, kırsal alanla ilişkilerini uzun süre sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Bu da onların sosyo/kültürel yönden bir ara tabaka olma süreçlerini uzatmaktadır.

«Kente göçen, kırsal en duyarlı olduğu temel geleneksel davranışları kentte de sürdürerek ilişkilerinin kopmadığını kırsal kanıtlamak zorundadır. Örneğin, namus konuları, kadınların davranış ve giyim konuları, kadınların kentlerde yaptıkları işler, törenlerin düzenlenme süreçleri gibi. Bu nedenle göçenin kentle bütünleşmesi daha çok materyal kültür yolu ile gerçekleşmekte, sosyal ve davranışsal bütünleşme ise daha yavaş gelişmektedir.(18)

Dr. Şenyapılı'nın da belirttiği gibi, bu sosyal ve davranışsal bütünleşmenin gecikmesi, Ogburn'un «Kültürel boşluk» modeline uymaktadır. Bu «kültürel boşluk»(19) çeşitli güçler tarafından «Sapkın» diyebileceğimiz kültür öğeleri ile doldurulmaya çalışılmakta ve sonuçta —yalnız bu grubun değil— tüm toplum yaşamımızın sorunları haline gelmektedir.

Kırsal kente ilk geliş süresinde kişi görelili olarak mutlu olmaktadır. Kırsal alandaki pek çok şeyden yoksunluk bir ölçüde giderilmektedir. Ancak bir süre sonra kentin gelir dağılımındaki eşitsizlik ve sosyal tabakalaşma, sosyo-kültürel yönden bütünleşememe vb. gibi sorunlar, gecekondu halkını bir süre sonra belirli bir tavır almaya itmektir.

Gerçek kentlilerle, kente yeni gelenler arasında, aşılması güç, sosyo-ekonomik yasalardan koyduğu bir ayırım vardır.

Mahalleler ayırıcıdır, eğitim kurumları ayırıcıdır, alışveriş yerleri ayırıcıdır, eğlence ve dinlenme yerleri ayırıcıdır.

Bu gibi olgular, bugün gecekondu halkını (marjinal işlerin dışında çalışanları) giderek kendi toplumsal konumlarının bilincine vaktirmakta ve ona göre siyasal bir tavır almalarını güçlendirmektedir.

b) Marjinal Kesim

Yeni ekonomik sistem, kentlerde, gecekondu gibi, (1945 lerden sonra) genellikle gecekondu oturan yeni ve kendine özgü bir toplumsal tabakayı da birlikte üretmiştir. «Toplumdaki örgütlü iş kesimi, arzedilen bütün emeği istihdam edebiliyorsa, marjinal kesimin yoktan vaktirdiği talep ya hiç ortaya çıkmayacak, ya da örgütlü kesimce karşılanacaktır. Marjinal kesimin doğabilmesinin ön koşulu, örgütlü iş kesimlerinin ememediği ve şehirde yaşamak durumunda olan bir artık işgücünün varlığıdır.(20)

Daha önce de değindiğimiz gibi, ülkemizde kentler henüz gerçek anlamda sanayileşme, örgütlenme ve ihtisaslaşma gibi etkinliklerden yoksundur. Bu durumda marjinal kesim, bu boşlukları doldurarak yaşama olanağı bulmaktadır.

Araba sayısı artarken, arabalar için park yerisorununu kaldırımlar yüklenmekte, kaldırım deynekçileri, araba yıkayıcıları, silicileri türemekte, ucuz mal satan mağazaların açığını işportacılar, ucuz yiyecek maddeleri satan dükkanların yerini tablacılar ve simitçiler almakta, toplu taşımacılığın yetersizliğinden ulaşım dolmuşlarla karşılanmakta, ayakkabı boyacıları, tartıcılar, hamallar, ka-

layıcılar, bohçacılar vb. gibi türedi işler kentlerin yetersiz hizmet alanlarını doldurmaktadırlar. Ayrıca bu kesim, sanayileşmekte olan yöreler için ucuz emek sunmakta ve işveren yararına vazgeçilmez bir kapasite oluşturmaktadırlar.

Kentin her türlü kenar bölgelerinde ve işlerinde yaşam savaşı veren bu kesim, sürekli ve örgütlü bir işten ve gelecek güvencesinden yoksun olduğu için aynı toplumsal tabakalardan gelen işçi sınıfından da farklıdır. Bu farklılık, iş disiplininin ve gelecek güvencesinden yoksun olmaktan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı da bu kesim, toplumdaki çeşitli güçlerce kolaylıkla etki altına alınabilmekte, siyasal ve toplumsal bilinçsizlikleri, sosyo-kültürel ortam için her yönden çeşitli bunalımların kaynağını oluşturmaktadırlar.

B₂ — Aile içi ilişkilerin ve Aile Biçiminin Değişmesi :

Kentsel aile, gecekondulu olgusunun ortaya çıkmasından sonra, iki bölümde ele alınmaktadır. a — Kasaba ve kent ailesi, b — Gecekondulu ailesi.

Aile ekonomik ve sosyo-kültürel değişiminin temel göstergelerinden birisidir. Kırsal kesimde genel olarak geleneksel geniş aile tipinin çekirdek aileye dönüşmesi büyük ölçüde ekonomik nedenlere dayanırken, kentlerde bu olgu, hem ekonomik nedenleri, hem de sosyo-kültürel nedenleri içermektedir. Bilindiği gibi kentsel aile, büyük ölçüde çekirdek aile biçimine dönüşmüştür. Bu dönüşümde, gelir düzeyi ve eğitim düzeyi aile biçiminde etkin etmenlerdir.

Serim Timurun araştırmasında, evlendikten sonra çocukları ile beraber oturmak isteyen anne ve babalar, kırdan kente doğru şöyle sıralanıyor: «Köysel yörelerde erkeklerin % 90'ı, kasabalarda % 66'sı, kentlerde % 53'ü evlendikten sonra oğulları ile oturmayı istemektedirler. (...) (Maddi bakımdan ihtiyacınız olmasa da yine birlikte oturmak ister miydiniz) sorusuna daha önce evet diyenlerin % 92'sinin yine evet demesi, geniş aile idealinin ekonomik endişelere bağlanamıya-

cağını göstermektedir.»(21) Görüldüğü gibi bir özlem de olsa, geleneksel kültürden kopamamanın nedeninden dolayı özlenen aile biçimi, geniş aile tipidir.

Feodal değerler eski kuşakları etkisinde bulundururken, buna karşılık genç çiftlerin ayrı oturmak isteme nedenleri iki kuşak arasındaki hızla artan, toplumsal kültürel ve siyasal farklılıklardır.

Ancak ister geniş aile, ister çekirdek aile olsun, tüm aile biçimlerinde, babanın karar verme mekanizmasında —kırsal ailede olduğu kadar kesin olmasa da— genellikle etkin olduğu görülmektedir. Ancak, ailede, kadının çalışması ve aile bütçesine katkıda bulunması durumunda, babanın erki, yavaş yavaş kaybolurken kadın aile içi ve ekonomik ilişkilerde karar verme mekanizmasına katılır duruma gelmektedir.

Günümüzde, kentsel ailenin temel ögesi olan kadın, çalışma alanına girerken genellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi, toplumsal bilinçlenmede aydınlatıcı bir rolü benimsemekten çok, aile bütçesine katkıda bulunmak ve büyük ölçüde de tüketime katılmak amacını gütmektedir.

Kapitalist üretim biçimi, elindeki tüm etkili araçlarla, (radyo, televizyon, basın, sinema v.b. gibi) kadını tüketim alanına çekmeye çalışmaktadır.

b — Gecekondulu Ailesi

Gecekondulu ailesi, kentsel ailenin bir başka bölümünü oluşturmaktadır. Kırsal ve kentsel aile arasında yer alan ve her iki aile biçimini de değişik oranlarda yapısında yansıtan bu aile, toplumsal konumunun gereği her iki aile tipinin de özelliklerini taşır.

«Gecekondulu ailesi, köy ailesine göre kişileri daha az, üyeleri arasındaki iş-güç biçimi çeşitlenmiş, yararlı gördüğü birtakım köy özelliklerini sürdüren, buna karşılık uygun bulunduğu kent özelliklerinden bir bölümünü zamanla kabullenmiş, toplumsal değer ve alışkanlıkları bakımından bir ucu köyde, öbür ucu kentte iki aile tipi arasında bir geçiş durumu gösterir.»(22)

Gecekondu kadını kentlerde yoğun bir işgücü potansiyeli oluşturduğu halde, bu potansiyelden gereği gibi yararlandığı söylenemez. Kadınların çoğu geleneksel alışkanlıklarından dolayı aile dışı kurumlarda pek çalışmamakta, çalışanlarsa genellikle, kentsel ailelerin ev işlerini yapmayı yeğlemektedirler. Aile içi ilişkilerde, kentte kalma süresi ve kadının dışarda çalışma durumları, kadının ailedeki durumunu güçlendiriyorsa da, baba genellikle aile içi ilişkilerde karar vermede en etkili kişidir.

Gecekondu ailesi, sosyo - kültürel değişimede en duyarlı toplumsal grubu oluşturmaktadır. Geleneksel kültür normlarından tamamen kopmamış olan aileler, bu nedenle kentlerin kültür normlarında tam olarak edinmemektedirler.

Ayrıca kentliler tarafından, toplumsal hiyerarşide alt tabaka olarak nitelendirilmeleri ve dışlanmaları, bu grupları, kendi toplumsal konumlarının bilincine varmaya itmekte ve siyasal katılımlarını güçlendirmektedir.

B₃ — Eğitim Düzeyindeki Değişmeler

Tüm üstyapı kurumları gibi, eğitim olgusunun da, altyapının üstyapıya yansımaları olduğu düşünüldüğünde, ülkemizin ekonomik yapısı ile, eğitim düzeyinin birbirinden bağımsız olamayacağı görülmektedir. Daha önceki bölümlerde de sık sık belirttiğimiz gibi, bir toplumda egemen sınıfın kültürü, o toplumun başat kültürüdür. Ülkemizde de uygulanan eğitim politikasını, egemen sınıfın ideolojisinden ayrı düşünmek olanağı yoktur. Bu eğitim politikası ile yaygınlaştırılmak istenen eğitimin, uygulanmakta olan ekonomi politikasının pekiştiricisi ve ona koşut bir eğitimidir.

Kalinin, eğitimi şöyle tanımlıyor :

«Bana göre eğitim, eğitimci tarafından dilenen niteliklerin eğitime aşılması için, onun psikolojisine yapılan, belli amaca yönelik ve sistematik eğitimidir.»(23) Görüldüğü gibi eğitim, toplumdaki egemen güçlerin istemleri ve isterleri ile sınırlı ve onların politikaları doğrultusundadır.

1950 lerden sonra belirginleşen ekonomi politikası ile keskinleşen sınıfsal yapı, eğitim politikasının da içeriğini etkiliyerek eğitimde fırsat eşitliği ilkesini tersine işleterek eğitimde fırsat eşitsizliğini doğurmuş ve eğitime sınıfsal bir içerik kazandırmıştır.

Eğitimin sınıfsal içeriği, özellikle üniversite seçme sınavlarında açığa çıkmaktadır. D.P.T. 1974 - 1975 öğretim yılında yapılan bir araştırmaya göre, üniversite seçme sınavlarında başarılı olabilme şanslarına göre yapılan sıralama, eğitimin sınıfsal içeriğini çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyor. Üniversiteye girme şansı yönünden, toplumsal sınıf ve tabakalara mensup öğrenciler, sosyal kökenlerine göre şöyle sıralanıyor :

- 1 — Sanayici çocukları
- 2 — Tüccar çocukları
- 3 — Memur çocukları
- 4 — Serbest meslek erbabı çocukları
- 5 — Esnaf ve Sanatkâr çocukları
- 6 — İşçi çocukları
- 7 — Çiftçi çocukları

(Kaynak : D.P.T. Yüksek öğrenime başvuran öğrenciler 1974 - 75 sosyo - ekonomik çözümleme Sh. 38, Ekim 1976)

Çiftçi çocuğunun sınava girme şansı 1 puan olarak değerlendirilirse, diğer sosyal kökenli çocukların üniversite sınavına girme şansı şöyle sıralanıyor :

- 1 — Sanayici çocukları 34.5 puan
- 2 — Tüccar çocukları 9.9 puan
- 3 — Memur çocukları 8.4 puan
- 4 — Serbest meslek erbabı çocukları 6.9
- 5 — Esnaf sanatkâr çocukları 4.7 puan
- 6 — İşçi çocukları 2.8 puan
- 7 — Çiftçi çocukları 1.0 puan

(Kaynak : Age. Sh. 39)

Eğitim kadememizin her alanında gözlenen bu eşitsizlik, sosyo - ekonomik yapımız ile her yönden çakışır durumda olduğu için yarırganmaması gereken bir olgudur.

Bugün, toplumumuzun büyük çoğunluğu nu oluşturan emekçi kitlelerin ve dar gelirli-lerin % 90 ına yakını, ilk okul öğrenimi düzeyinde veya onun altındadır. Eğitimdeki bu fırsat eşitsizliği, ülkemizdeki geri ekonomik olanaksızlıklardan çok, yürürlükteki sistemin bir gereğidir.

İçinde bulunduğumuz sistemde eğitim olanakları, gelir dağılımı ve sınıfsal yapı ile sınırlanmış durumdadır. Ayrıca yinelersek eğitim sistemimiz içinde bulunduğumuz dışa bağımlı ekonomik yapıyla ve onun eşitsiz gelişme yasası ile tam bir koşutluk içindedir.

B₄ — Tüketim Kalıplarının Değişmesi

A₄ bölümünde de değindiğimiz tüketim olgusu, kentlerde kırsal kesime göre çok daha yoğundur. Bunun nedeni bilindiği gibi, tüketim maddelerinin çeşitliliği, bunlara sahip olma olanaklarının yüksekliğidir. Ayrıca tüketim olgusunu kamçıl原因 toplumsal sınıf ve tabakaların çeşitliliğidir. Tüketim, kişinin fiziksel ihtiyacını gidermek olduğu kadar, kapitalist toplumlarda bir ruhsal doyum sağlama ve statü edinme, kendisinden daha üstteki sınıf ve tabakalarda yaşayanların yaşantılarına bir özenme ve öykünme aracıdır.

Gelir yönünden ayrıcalıklı sınıf ve tabakalar, bu ayrıcalıklarını tüketim yoluyla korumak ve topluma benimsetmek yolunu seçmektedirler. Bu ayrıcalıktan ve onun getirdiği baskıdan tedirgin olan diğer sınıf ve tabakalar, (özellikle burjuva ile bütünleşme eğiliminde olan küçük burjuvalar) bu üst sınıfın, tüketim normlarına özenmektedirler. Böylece içinde buldukları eziklik duygusundan bir ölçüde de olsa kurtulmak için kendilerine, tüketim yoluyla doyuma ulaşılan sosyo-psikolojik bir ortam yaratmaktadırlar.

«Tüketim her zaman sosyal-tabakalaşmanın bir göstergesidir.

Anonim ilişkilerin egemen olduğu, tabakalaşma özellikleri tüketim ile ortaya konduğu için, kişiler ait olmak istedikleri tabakaların tüketim normlarını uygulamaya çalışırlar. Giderek bu, tüketim toplumu denen toplumda yaşayış tarzını oluşturur. Aynı tabaka içinde gelir artışı nedeniyle bir üst tabakanın tüketim normlarını uygulama olanağı ortaya çıkar.»(24)

Tüketim kapitalist üretim biçimini çeşitli yönlerden desteklemektedir. Toplumsal tabakalaşmayı belirginleştirdiği gibi, kapitalizmin yaşaması ve sürekliliği için üretilenin tüketilmesi gerekir. Ne kadar çok tüketilirse,

kapitalist üretim kendini o ölçüde tekrar üretmektedir.

Ayrıca gereğinden fazla tüketime yönelen toplum, ekonomik yönden güçsüzleşerek, egemen güçlere karşı gittikçe bağımlı bir duruma gelmektedir.

Ülkemizde de, tüm kapitalist sistemlerde olduğu gibi, toplumu tüketime yönlendirmek isteyen egemen güçler ellerinde bulunan araçların olanaklarını sonuna kadar kullanmaktadırlar. Özellikle çok büyük etkileme gücüne sahip olan kitle iletişim araçları büyük ölçüde bu güçlerin denetimine girmiş durumdadır.

Kitle iletişim araçlarının en etkili olan basının geçmişine baktığımızda, basının da nitel ve nicel yönden, ekonomik yapıya koşut olarak değiştiğini görmekteyiz.

1933 yılında basının içerik yönünden durumu :

Gazeteler	Yazı	Resim	Reklam	İlan	Toplam
Hakimiyeti Milliye	56.87	2.93	15.12	25.08	100.00
Cumhuriyet	59.04	4.02	19.88	17.06	100.00
Akşam	60.10	8.46	1.42	30.02	100.00

1973 yılında basının içerik yönünden durumu :

Gazeteler	Yazı	Resim	Reklam	İlan	Toplam	Ortalama Sayfa
Hürriyet	35.91	15.85	37.99	10.25	100.00	11
Tercüman	56.54	9.20	29.24	5.02	100.00	8
Günaydın	47.41	29.70	19.49	3.40	100.00	12
Milliyet	44.69	16.24	30.84	8.23	100.00	12
Cumhuriyet	55.96	12.44	19.48	12.12	100.00	8
Son Havadis	67.98	15.91	4.80	11.31	100.00	8
Adalet	77.30	13.46	1.67	7.57	100.00	8
Barış	64.85	15.53	7.55	12.07	100.00	8
Yeni Ortam	95.66	3.11	0.13	0.50	100.00	8
Milli Gazete	81.08	14.41	0.75	3.76	100.00	8

Kaynak, Dinç Tayanç «Türkiye'de Basının niteliğinin nicelik olarak belirlenmesi» Üzerine. (Basılmamış Yayı.)

Bu iki tablonun karşılaştırılması özellikle reklam yüzeylerinin oranı, değişen ekonomik yapıyla büyük bir tutarlılık içindedir. Yine aynı şekilde reklam yüzeylerindeki artış oranı, bu artışa koşut olarak, basını egemen güçlerin denetimine sokmuş durumdadır. Egemen güçlere (reklam yoluyla) bu denli ba-

ğimli olan basından, doğal olarak, halkın yanında değil, çıkar ilişkileri içinde bulunduğu güçlerin yanında olması beklenir. Basın, reklâmlar yoluyla olduğu gibi; sayfalarının yarısından fazlasını kapsıyan renkli veya renksiz resimlerle, artistlerin, soyluların, giysilerini, takılarını, kullandıkları parfümleri, kozmetikleri, tatillerini geçirdikleri dağ ve deniz kentlerini, eğlence yerlerini, kumarhaneleri vb. gibi maddi prestij maddeleri ile donanmış yaşamlarını sergileyerek toplumu bu yaşantıya özendirmekte ve tüketim yönsemelerini kamçulamaktadır.

Özerk bir kurum olan radyo ve televizyon da reklamlar yoluyla (basın gibi) giderek egemen güçlerin denetimine girmektedir.

Aşağıdaki tabloya baktığımızda sermaye çevrelerinin T.R.T. nin gelirinin yarısını finanse ettiğini görmekteyiz.

Gelir Kaynağı	1973	%	1974	%	1975	%
Ruhsat Ücreti	148.0	45.2	186.2	42.0	280.6	43.7
Reklâm ve İlân	150.5	46.0	218.2	49.2	324.6	50.5
Bütçe Yardımı	21.7	6.6	29.7	6.7	28.0	4.3
Öteki Gelirler	6.7	2.2	8.6	2.1	8.6	3.5

Kaynak : T.R.T. 1974 yılı Faaliyet ve mali bünye raporu

«Anlaşıyor ki Türkiye'de, radyo ve televizyon işletmelerinin, gerçek müşterileri izleyici kitle değil, mal, hizmet ürünlerini izleyicilerin dikkatine sunarak, tanıtmak ve satın alınmasını sağlamak isteyen gerçek ve tüzel kişilerdir.»(25)

Bugün yirmi milyona ulaşan TV seyircisinin tüketim kalıpları; ekonomiye egemen güçlerin hizmetinde çalışan reklâm firmalarınca istenildiği gibi değiştirilmekte ya da biçimlendirilmektedir. Seyircinin tüketim yönsemeleri kolaylıkla, gösterişçi tüketim yönünden koşullandırılarak, sistemin sürekliliği amaçlanmaktadır.

Görüldüğü gibi ülkemizde de, özellikle dışa bağımlı ve az gelişmiş kapitalist ülkelerde olduğu gibi, giderek tüketim kalıpları hızla değişmekte, yürürlükteki ekonomi politikasına koşut olarak, çarpık bir toplumsal olgu haline gelmektedir.

Dip Notlar :

- (1) Prof. İbrahim Yasa, Köylülerin Sosyolojik bakımından incelenmesinde bazı esaslar. SBF. D. C. XIV Sayı 1 (mart 1959 Sh. 151).
- (2) Bahattin Akşit, Az Gelişmiş Kapitalizmin Köylere Girişi. Sh. 64.
- (3) Bahattin Akşit, Age.
- (4) Yedinci Adam : John Berger/Jean Mohr Sh. 39.
- (5) John Berger/Jean Mohr Age.
- (6) Ali Sadi Gitmez, Gözmen işçilerin dönüşleri, Sh. 29, çoğaltma).
- (7) Serim Timur, Türkiye'de Aile Yapısı Sh. 32 - 34.
- (8) İbrahim Yasa, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları Sh. 107.
- (9) Gülten Kazgan, Türk Toplumunda Kadın Semineri'ne Verilen Tebliğ : Türk ekonomisinde kadınların işgücüne katılması, mesleki dağılım, eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik statü Sh. 164.
- (10) Devrimci Eğitim şurasına bildiri. Köy Enstitüleri uygulamasından çıkan sonuçlar, Hürrem Arman, Cevat Geray, Ceyhan Atuf Kansu, Sh. 388.
- (11) M. Şükrü Koç, Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma, Sh. 60.
- (12) Fay Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, Sh. 249.
- (13) Gül Ergil, Türk köyünde modernleşme eğilimleri araştırması. Rapor II. Sh. 73, D.P.T.
- (14) İbrahim Yasa, Sındel Köyünün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı, Sh. 105 a.g.e.).
- (15) Türkiye'de Kentleşme, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.
- (16) Age., Sh. 141.
- (17) Gecekondu, Dolmuşlu İşportalı Şehir. İlhan Tekeli, Tarık Okyar, Yiğit Gülöksüz, Sh. 229.
- (18) Dr. Tansı Şenyapılı, Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu, Sh. 21.
- (19) «Bir kültürün birbiriyle ilişkili olan iki parçasından biri öbüründen daha önce ya da daha fazla değiştiğinde ortaya çıkan uyumsuzluk durumu» William F. Ogburn, «Cultural Lag as The ory» Sociology and Social Reseearch, XLI, 1957.
- (20) İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz, Tarık Okyar a.g.e., Sh. 213.
- (21) Serim Timur, Türkiye'de Aile Yapısı, Sh. 63.
- (22) Prof. Dr. İbrahim Yasa, Gecekondu Ailesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi Cilt, XXV Sayı : 4, Sh. 10.
- (23) Değinen Oya Bardar, Demokratik Eğitim Kurultayına Bildiri, Sh. 498, Cilt : 2.
- (24) Mübeccel Kıray, Sosyoloji Ders Notları 1975 -76 Dönemi, Sh. 73 (Çoğaltma).
- (25) Akın Beşiroğlu, Radyo ve Televizyon Yayınlarında reklam T.R.T. Yayıncılık ve Haberleşme, Sh. 8; Sh. 15, 1976.

gazipaşa yazıları

Sanat Manat Üzerinedir

Fikret Otyam

HAZİRAN — Eğer beni sual edecek olursanız, şu satırları yazdığım ana kadar, yani 1980 Haziranının dokuzuna kadar canım halâ bedenimde yine de!.

Alanya, ülkemizin turizm cennetidir öyle der gavuru müslümanı. Alanya kurtarılmış bölge, son Türk devletini korumak ve yaşatmakla kendi kendilerini görevlendirmiş erbabı delikanlı bu görevlerini kendi usullerince yani vur kaç sistemiyle yerine getirmeye devam ediyorlar. Değil öyle komünist, ılımlı sol da değil, diyelim ki Cumhuriyet, Demokrat gazetelerini okuyanlara dahi tahammülleri yok, öylesine vatan sevgisiyle dolu yürekleri!.

Oraya o turizm cennetine bir inende otobüs garağı yöresindeki gazete satıcısından bu iki gazeteyi alıp çarşıda gezer iken, beni tanıyan, ama benim tanımadığım bir yurttaş, fazla dolaşmamamı hemen Gazipaşa'ya dönmemi usturuplu ve de korkulu bir şekilde fısıldadı ve ekledi, «Bir şey yapacaklar ağabey, çok kalabalıklar!».

Ötelelerde, bana bir torun veren kızımın küçük delikanlılar topluluğu sert bakışlar içinde!. Eh kalem, fırça, daktilo tutan ellere beldeki 7.65 lik silahın namlusuna kurşun sürdürenlere lanet olsun demek de işe yaramıyor!. Sonradan öğreniyoruz ki, yanında hanım var, vuralım mı vurmaya mı tartışması uzun sürmüş! Ben yine de yiğitliğe şey sürmemek için arabayla iki tur attım çarşı içinde! Haydi bu, kullardan. Ya ötekisi? Ötekisi Tanrı'dan desem yakışık almaz, kendi aptallığımdan, dikkatsizliğimden. Havuzu temizlersin hortumu alıp suyu verirken ayağın kayar ya Allah çekip bir metrelük boş beton havuzun dibinde sol kaburgalar üzerinde bulursan kendini, buna görünmez değil, bal gibi, görünür kaza derler!. Yani şu bir ay içinde iki kez öte dünyaya yolculuk belirtisi eski deyimle «akim» kaldı, ondan dedim eğer beni sual eden olursa diye!. Bögür ve dal sancıları sürüp gidiyor, kocakarı ilaçları, bilimsel iyileştirme falan dinmiyor ağrılar, daha sürermiş, bedenimi mumya gibi sardıkları flasterlere de dayanamadım, bağıra çağıra söküp çıkardım, onun kaşıntısından iyi gibime geldi yattığım yerden zorla, yardımla kal-kabilmek, ama derim her zaman, yaşamak yine de güzel.

Yattığım yirmi gün içinde iyi kitaplar okudum, sözüm Nâzım Hikmet'in Kemal Tahir'e mapus damından yazdığı mektuplar, ikinci kez okudum can gözüyle. Neyi kimden ve neden saklayayım sevememiştim rahmetli Kemal Tahir'i, nedenini ayrıntılı olarak anlattım, Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektuplarında. Peygamber

efendimiz buyurmuş, ölüleri hatırla yadediniz diye, buyrulsa da, buyrulmasa da iyi bir şey, sadece ölüler için mi, diriler için de geçerli olmalı bu aslında, varsın istediği denli kötü olsun, ama olmuyor, yaşamla ters düşüyor.

Belki yanıyorum, çok katıymış Kemal Tahir, harris, kıskanç ve de ukalâ. Bunu neden mi çıkarıyorum, Nâzım'ın mektuplarından.. Kimbilir ne yazıyor ki Kemal Tahir, Nâzım böyle yanıtlar vermek zorunda kalıyor? Doğrusu Kemal Tahir'in Nâzım'a yazdığı mektupları daha çok okumak ister oldum kitabı ikinci kez devirdiğimde. Dedim ya belki yanıyorum, ol nedenle çok istiyorum. Kemal Tahir'in mektuplarını, bu yanılıp yanılmadığımı daha iyi koyacak ortaya, bunları okuduğumda. Bir yaratıcıya, bir sanatçıya yani, kıskançlığı, kini, ihtirasını böylesini ve ukalâlığı yakıştıramıyorum, dalı ne olursa olsun, sanatçı tüm bunlardan arınmış olmalı diyorum, böyle olmalı, ihtiras evet, ama daha güzelini yaratmak için, eskilerini aşmak için, eyvallah, ama bu insana dönüşürse, yaratıcı yüreği öfkeyle, kinle bir başka sanatçının kötülüğü için atar olursa, içine edeyim diyorum yarattığı ister şiir olsun, ister öykü, ister resim, ister beste, ister yontu olsun. Sanatçı tüm

bunları aşmalı, üstünde olmalı tüm kötülüklerin kiskançlıkların.

İyi bir rastlantı, Kemal Sülker'in yazı dizisi tam üstüne vardı, Nâzım Hikmet'in yine mapus damından Raşit'e, yani Orhan Kemal'e mektupları yazı dizisi.. Nasıl içten, nasıl güzel, sevgi, barış, kardeşlik dolu mektuplar, insancıl, sevecen. Demek Orhan, Kemal Tahir gibi deli etmiyormuş Nâzım'ı yazdıklarıyla, Nâzım da ona göre yanıtıyor mektupları sevgi dolu, babacan, candan, içten. Bunlar benim duygularım, bu işleri daha iyi inceleyenler durmalı bu mektuplar üzerinde, farklılıklarını bir güzel koymalı ortaya işte o zaman sanatçının kişiliği daha güzel çıkacak ortaya. Kemal Tahir'in kitapları, telefon rehberi gibidir, eski deyimle, «eşhas» çektir, ama hepsi deyyus, pezevenk, frengili, iki yüzlü, kulampara, cinsi sapık, kadınlar orospu, tüm insanlar kötü, satılmış, cahil, kaba, bir umut, insan, insanlardan yana bir umut, bir sevgi, geleceğe iyi bir bakış yok, olması gereken hiç mi hiç yok!. Bu neden böyle, acaba Kemal Tahir'in mapus damına «benim hapis olmam bir hatayı adlidir efendiler» diye höykürmesinden mi? Haydi tutalım ki rahmetli bir hatayı adliden düşürüldü mapus damına, ya Nâzım Hikmet, ya Orhan Kemal ya Abdülkadir ve niceleri üstlerine atılan eylemlerinden mi dersiniz, Deniz ve arkadaşları gerçekten asılmalarına neden olan suçtan mı gönderildiler öte dünyaya, bindirildiler ölüm atına? Çıkamıyorum içinden vesselam!

Ondan diyorum, bu işi iyi bilenler, işi duygudan, duygusallıktan çıkarıp bir güzel incelemeli bu mektupları, kişiliklerini, kişiliklerinin yapıtlarına nasıl yansıdığını koymalılar ortalığa. Bu iyi bir çalışma olmaz mı dersiniz?

Bir başka yapıt ta buna benzer, Afet Ilgaz'ın o koca kitabı. «Aşamalar» Kin, öfke, kiskançlık, sureti haktan görünme dolu, kime karşı, eski kocası Rifat Ilgaz'a, öğrenerek okudum Afet'in kitabını, dedim ya, iğrençlikleri yakıştıramıyorum sanatçıya, sanatçılara, bunlar oldu mu yazdıklarının dokusu, işte o biçim bir yapıt oluyor, kötü ve sabun köpüğü gibi köpürttüğçe var olan, sonunda fıslayıp giden, bilmem anlatabiliyor musuyum?

Ama Kemal Tahir'in bir sözünü unutamam. Amerika'da profesör olan eski tüfeklerden yirmi yıllık amerikancılarımızdan İlhan Başgöz'ün oradan bir siparişi için Türk yazarlarının kendi seslerinden yapıtlarını derliyordum. Kemal Tahir'e de gittim, yazdı, ev bahçe içindeydi, makinayı hazırlayıp tamam işareti verdim, Kemal Tahir bir eserinden bölüm okumaya başladı, tam bu sırada bir eşek, tatlı tatlı anırmaya başladı; kestik, al baştan yaptık. Pencereler açtı, bir sebze satıcısının eşeği bu evin biraz ötesine bağlanmış. Yeniden çalıştırdım makinayı ama eşek bu, durur mu, başladı yine anırmaya! Haydi al baştan, üçüncü kez yine anırmaz mı? Kemal Tahir fena halde öfkeleni, döndü, pence-reye doğru bağırdı:

ZEHRA BACI

DESTANI

Tektaş Habib

1.

ankara ankara olmazdan önceydi galiba
bir bağbozumu yaşıyorduk
«mahsul az» diyordu amelelerin en yaşlısı
«kalmadı bet bereket...»
sonbahar, kanlım, suçsuz düşmanım
söyle sen ne dersin bu işe?

2.

ankara bağlarında üşüyüp duran
kanını döşüne akıtan
ince uzun bir çocuk tanımıştım
bir odalık tuttuğu söylenirdi
doğruymuş, adı da gurbet
gel git sonradan komşu olunca
kondularda sevildiğini öğrendim
bayramın mayıs ayına rastladığını
kalabalık bir alanda görmüştüm
hani canım;

kolunun altında kitapları
ceketi solmuş benzi uçuk
adı hepimizin adı
ince uzun bir çocuk

dün otobüste göremeyince
sordum önüme gelene de
varıp soramadım anası zehra bacıya

3.

yaralı geyikler durmuş kapısına diyorlar
son kez özgürlük sokağında görmüşler
—bizim sokaktan bir önceki—
yere düştüğünde kan bulaşmamış kitaplarına
sonra yüreğine basmış kitaplarını
oluk gibi akan kanın üstüne
güçlkle okunuyormuş en üstteki kitabın adı
«yüksek sesle okudu» diyor, görenlerden birisi

«ŞEYH BEDRETTİN DESTANI»

4.

bizim komşu, zehra bacı
merak etmiş
iki gündür oğlu eve gelmeyince

5.

(zehra bacı, zehra bacı
hele söyle bana
emzirmez mi bir destan bir destanı)

6.

ağıt yakmıyor artık zehra bacı
ve öylesine çoklar ki
her bi'yanları yumruk olmuş
diyorlar ki eli silahlı ölüm uşaklarına
— hele beri gel, beri

«Yahu senin sesin mi alınacak, yoksa benim mi?»

Aynı çalışmalar sırasında da az kalsın Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ölümüne de neden olacaktım! Üstaddan söz alıp kararlaştırdığımız saatte varmışım evine, biraz sonra da Şevket Süreyya üstad gelmiş idi, lafladık konuk odasında Şevket Süreyya ile, Yakup Kadri yemek yiyordu, bitirdi yemeğini ve eline Yaban romanını almış idi, başladı okumaya, kağıtları anlatan bölümdü, kaplumbağalar gibi diyordu kağıtlar, ağır giden, cephane taşıyan. İşte tam bu sırada, üstad fena halde heyecanlandı, kap.. kap.. kap.. kap derken bayılır gibi oldu, aman yaman ilaç mılağ, su, zor yetiştirdik, kendine geldi, al baştan yaptık, aynı yere gelince yine heyecan bastırmaz mı? Kap.. Kap.. Kap bir türlü kaplumbağalar diyemiyor, bu sefer daha ciddi bayılıverdi, üstad orayı atla demem de yarar sağlamıyor, zorladık başka bir sayfadan okudu sapsarı bir renkle..

Rahmetli Yakup Kadri ile aynı gazetede çalıştık, başyazarımızdı, yakın dostluğumuz oldu, eskilerden anlattırır dım durmadan, evi evime yakın idi, en hoşuma giden de Yaşar Kemal ile Kemal Tahir'i karıştırıp Yaşar için «Yaşar Tahir» demesiydi.

Karikatürist Mim Uykusuz, Dünya gazetesinde bazı çizgilerine Çömez imzasını atardı, Semih Balcıoğlu da Dünya'da idi ve bir sergi açmış idi Maya galerisin-

de. İsmet İnönü, muhalefet yıllarındaydı bindokuzyüze ellidörtlerde. İstanbul'a geldikçe Dünya gazetesine gelir, Falih Rıfkı ve Bedii Faik ile söyleşirdi. Semih'in karikatür sergisine çağırılmış idik, o tarihlerde Paşa, sıkı bir Dünya okuru idi, kırmadı bizleri sergiye geldi, gülererek seyretti karikatürleri, köşede bir de yontu vardı, sanırım rahmetli Kuzgun Acar'ın bir yontusu. Paşa, ona da alıcı gözle baktı, ilgi göstermiş olmak için Semih'e döndü, sordu :

«Çömezoğlu bu da mı senin?»

Paşa, Mim Uykusuz'un takma adı Çömez ile, Semih'in Balcıoğlu'sunun oğlunu karıştırmış Semih'e yeni bir soyadı yaratmıştı ve o günden sonra biz de Semih'i Çömezoğlu diye çağırır olmuştuk!

İlgi göstermek güzel şeydir, candan ilgiyi kim sevmeyiz, kimi hoşnut etmez?

Eski Cumhurbaşkanlarımızdan sayın Cevdet Sunay'ın arkeolojiye merakını Kayseri eski eserler müzesini gezerken keşfetmişim. Müzenin geniş bahçesi mermer, tunç, bronz taş lahitlerle doluydu, güzel mezarları bunlar, yan tarafları kabartma heykellerle süslüydü ve her mezarın önünde levhalar vardı milattan önce hangi asra ve kime ait olduğunu belirten, türkçe, ingilizce, fransızca. Cevdet Sunay bunlardan bir bronz lahiti çok sevdi, çok ilgilendi, sıkı bir denetime «tâbi» tuttu, eldivenlerini çıkardı hafifçe vurdu mezara ses ediyor mu diye, sanırım parmağı da acıdı, bu sefer iyice eğildi içine, sanki değerli kravat iğnesini düşürmüş de arıyor gibiydi, yaman meraklanmış ve iftihar etmişim başkamızla, bir eski esere böylesine ilgi göstermesinden evet sayın Sunay sonunda ilgisini açıkladı :

«Demek o zamanda da banyo küveti varmış, ama deliği nerede bunun?»

Elimde bir matkap olaydı, muhakkak bir delik açardım o eski mezardan, olurdu bir küvet, banyo küveti hani fena da olmazdı, güzel yararlı olmalı bir işe yaramalı, bahçede boş duruyor, delik açmalı ve yıkanmalı gelen giden, ol nedenle sevmem eski eserleri, böylesini yani..

Sayın büyüklerimizin elbette vakitleri daha değerlidir, vakit bulamazlar bir iki öykü okumaya, bir iki mısra okumaya. Ama sanatçılar, sanat dalları ne olursa olsun ekonomi, politik için kafa yorar çoğunluk, iç ve dış siyasal işleri, olup bitenleri izler, bağımsızlığı, özgürlüktü, Anayasayı hakdı, hukukdu iyi kötü kafa yorarlardı bunlara, çünkü çağının insanı olunmaz ki başka türlü, aydın olunmaz ki, eğer sayın devlet yöneticileri de sanata bu kadar ilgi duysalar, inanıyorum ki dünyamız daha güzel olacak. Bakınız, örneğin, televizyonda reklamlarını sık sık izlediğimiz Eti Puf'u animasyon Başbakanlık Müsteşarı DPT Müsteşar Vekili Bay Özal, hani gün aşırı yurt dışına gidip geliyor ya para devşirmek için, DPT nin yolluğunu tüketmiş, şimdi de Başbakanlığın yolluğuna başlamış. Yaman meraklanıyorum, bay Özal ingilizce bilir, bu dışa gidişlerinde acaba bir kez olsun bir müzeye gitti mi, ingilizce bir şiir kitabı, bir öykü kitabı aldı mı?

Fatih, İtalya'nın en ünlü ressamını getirtmiş İstanbul'a, portresini yaptırmış. Diyelim ki Başbakan sayın

Kör Kurşun

«Suyu bıçakla» diyorlar
bıçaklayamıyorum
«çocuğu öp» diyorlar
kıyamıyorum
ayaklarım çok süren yangınlarda dağıldı
ellerim benden uzak
bulamıyorum.

Bu kara göl
bu karınca
bu ağaç
sisli ağlayışlarla
hıçkırın kırığ
«dur» diyor öfke öfke
«kal» diyor donuk donuk
oysa
kendiliğinden düşmedi tetik
istesem de
kalamıyorum.

Bin yıldır kucak kucağa
bin yıldır uzun adımlarla kostak
yokluk mu diyorsunuz bu kısıka
acı mı
al yuvarlarında ince ipek
yuva kurmuş kanımın
nerden gelir bu kör kurşun
nere gider bu kör kurşun
bilemiyorum!..

Kemal Bayram

Demirel, değil bir yabancı ressam, bir yerli sanatçıya bile portresini yaptırmadı, sanırım, karikatürle yetinmeyi yeğliyor!. Eh bu da bir kazançtır değil mi?

Tersine çevirdim işi bir anda, Başbakan Haldun Taner, Dışişleri Bakanı Aziz Nesin, Maliye Bakanı Yaşar Kemal, Din işleriyle ilgili Devlet Bakanı Necip Fazıl Kısakürek, Sağlık Bakanı Rifat Ilgaz, Turizm ve Tanıtma Bakanı Dursun Akçam, Bayındırlık Bakanı Demirtaş Ceyhun, Kültür Bakanı Adnan Binyazar, İmar ve İskan Bakanı Kerim Korcan, Adalet Bakanı Adalet

Ağaoğlu, İlhan Selçuk Sosyal Güvenlik Bakanı, Oktay Akbal Milli Savunma Bakanı, Fakir Baykurt Ticaret Bakanı, Bekir Yıldız Tarım ve Hayvancılık Bakanı, Vecihi Timuroğlu Milli Eğitim Bakanı, Gümrük ve Tekel Bakanı Can Yücel, Ulaştırma Bakanı Muzaffer Buyrukçu, Çalışma Bakanı Muzaffer İzgü, İçişleri Bakanı Necati Cumalı, Ataol Behramoğlu Gençlik ve Spor Bakanı, evet devam etsin tüm bunlar, acaba dünyamız bundan daha iyi olmaz mıydı?

Neden olmasın?

Direncin Türküsü

Babür Pınar

Kan, ter ve demirle yoğrulmuş gecekondular panzerlerin önünde selviler gibi sallanıyor Alamanyadan işçi Hasanın gönderdiği radyo usanmadan türküyü söylüyor. oy gâvur oy.

İşte Hasanın ürettiğinin kahpeliği tam siper bütün silahlar.

Ve kimsenin

Kurşun seslerinden ve türkülerden gayri dinleyeceği kalmamıştır.

Oysa bahardır ve çok şey konuşulabilir.

Gecekondular önünde emek düşmanı haydutlar Güneşe karşı

silahlı ve korkak.

Bu kadar çabuk unutulabilir mi insan unutulabilir ve yabancılaşabilir mi bu kadar.

Gülün kanadı değil midir kurşunlanan

Ki bu kadar hayasızlaşabilir mi insanlar.

Gecekonduların umudu

Çelik putrelli binaların yanında

bir çocuğun gözleri kadar

kanadı kırılmış bir kuşun

gökyüzüne bakışı kadar körpedir.

Ah hangi hayasız yırtar gülün kanadını niçin yırtar?

hiç uyuyan bebek öpmemiş midir bilmez mi bilmez mi can parçası dostluğu.

Hangi ana yavrusunu dağa bırakır ve hangi yar, kendi kalbinden önce yar kalbini paralar.

Açlık, kurşun ve kanla yoğrulmuş

gecekondular arsaları

gül bahçeleri olabilir.

Ama kimileri sevmiyebiliyor

sevmiyebiliyor çiçekleri

veya sevdirmiyorlar, her neyse

Çiçeklerin oynaşacağı baharda

havada, hedefe varmanın sancısıyla

kurşunlar çırpınıyor.

Sorgusuz dirençli gözüpük

alıp götürülen delikanlılar;

Çelik cemaatli dükkanların

kırılan camları;

kan gölü kaldırım taşları,

Ve faşizm;

Ağır ve nöbetsiz bir köpek gibi,

Yorgunlaşan çarpınan sermayenin

ölüm öfkesiyle saldırısıdır çiçeklere.

İşte açlık kan ve demir bundandır

Bundandır zulüm.

Ah çocuklar susmayın, susmayın analar

Hiçbir zaman böylesi yakın olmamıştır

Ve böylesine sevmemiştir zulüm ve direnç

Kalbim böylesine zulmü ve direnci

yakın bulmamıştır kendine.

Ah mağrur ve yaralı kalbim

kitaplarımı ve türkülerimi bırakabilir miyim

Bırakabilir mi insan varlığının yansımaları

Yani çiçekleri sevebilen bir insan

katledebilir mi düşüncelerini.

Yanıtız bırakma sen beni

Ah kalbim sen beni

Yaralı bir kuşa döndürme.

Anaların döllenmiş gözyaşları;

canavar kesilen silahlar;

grevlerin vurulması arkadan

ve kan ter içinde kalması gecekonduların

ve faşizm;

Mülti milyoner haydutların

artık değeri alamamanın

cançekişen, vahşi korkusuyla

kuduz ve hoyrat saldırısıdır.

Ah kalbim seni ben

seni ben, profiloda Tarişte

Yeni haziranlara büyütüyorum

seni ben kalbim,

kıraç toprağı ve korunaksız dağları

yeşerten bereketle.

Seni ben genç emekçi kızların ve delikanlıların

bir ölümsüz, bir belalı sevdası için

seni ben spartaküsten bu yana

döğüşen emekçilerin alınlarındaki ateşle

kan ter içinde büyüttüm.

Ah kalbim dayanmalısın zulme

çocuklarıma söyleyecek şirim olmalı.

Diren kalbim

Direncin gökyüzünü hüzünden kurtaracaktır.

Dürüye Hanımın Dedesi

Talip Apaydın

Yaman adammış dedem. Babam anlata anlata bitiremezdi. Yalnız babam değil, kasabada herkes onu anlatırdı. Tam bir feodal. Feodal dediysem, halkı ezen türden değil. Yoksul babası. Ekmeğini yemiyen yok. İyilik etmediği kişi yok. Kapısı herkese açıkmiş. Kasabanın ortasında bahçe içinde büyük bir evimiz varmış. Hergün dolar dolar taşarmış. Mahkemede hükümette işi olan dedeme gelirmiş. Çoğunu kendisi çözümlermiş anlaşmazlıkları, ne derse uyarılmış herkes. Zamanın kadıları yargıçları gelip dedemden akıl alırlarmış. Bir kaymakamı dövmesi var, hee... ayaklarına kaplanmış adam. «Ben ettim sen etme ağam» diye yalvarmış. Düşünebiliyor musun, eli kamçılı, kara sakallı iriyarı bir adam. Gümüş eğerli bir ahır dolusu atı varmış. Birine binip kabasanın kaldırımlarından şakır şakır bir geçti mi, millet ayağa kalkar, selâm durmuş. Ben yetişemedim ama çocukluğumda bir resmi vardı, babamın odasında asılı durdu. Kalın kaşlı, iri gözlü görkemli bir baş. İstanbul'dan getirttiği bir ressama yaptırmış. Adı neydi, ünlü bir ressam bu. Sonradan okudum, padişahın da resimlerini yapmış. Sanırsam İtalyan. Babamın anlatığına göre dedeme çok benzemiş bu resim. Dedem beğenmiş. Hem bir ay konuk etmiş adamı, hem de elli altın bahşiş vermiş. Haa onu deyim size, Kemal Paşayı da konuk

etmiş dedem. Kurtuluş Savaşından önce, bilirsiniz ya Padişah'tan emir çıkmış, Kemal Paşayı karşılamak ağırlamak yasak. Öldürmek için peşine adamlar takılmış. Valiler görürmüyor, kimse kapısını açmıyor. Ama dedem yurtsever adam, hem de akıllı. Anlamış ilerde Kemal Paşanın büyük adam olacağını, yurdu kurtaracağını. Gitmiş kasabanın dışında karşılamış, doğruca evine getirmiş. Tam bir hafta konuk etmiş. Demiş, «paşam ordu gelse seni elimden alamaz, rahatına bak.» Kemal paşa çok memnun olmuş, kılıcını hediye etmiş. Sonradan çok sordum, izini bulamadım. O kılıcı bir ele geçirebilsem, kimbilir kaç lira eder şimdi? Belki babam satıp yedi. Belki halalarımın birisi alıp götürdü. Bize söylemediler. Zaten benim çocukluğumda bir karanlığa büründü bizim ailenin işleri. Hiçbir şey anlyama-

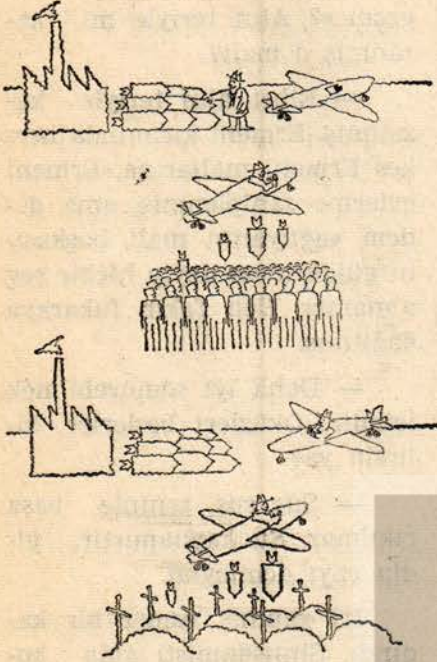
Türkü

Kim getirdi bu türküyü
böyle kurgun, yanbaşına
içime akıyor eriyen kurşun
geceye degen gözüme bakma,

Ölüm usulca konmuş dalıma
(üç güvercin, beyaz mı beyaz)
benekli rüzgâr yarını sorma
bu son yıldır, belki de son yaz.

A. Tuğrul Tanyol

madık. Ah babam rahmetli, ağzı var dili yok bir adamdı. Nereye çeksen oraya giderdi. Nasıl anımsıyorum biliyor musun, dedem ne kadar etkin ise babam da o kadar silikti. Başkaları anlatır, dedem ölünceye kadar babamın hiç adı geçmezmiş evde. Varlığı yokluğu belli değilmiş. Şimdi bağlıyorum, koca bir ağacın gölgesinde gelişemiyen bir ot gibi cılız kalmış. Kişiliğini bulamamış. Kaç kez bırakıp gitmek istemiş, İstanbul'a yerleşeyim demiş, yapamamış. Dedemin elinden kurtulamamış. Nereye gittiyse dedemin adamları bulup getirmişler. Sakalı bıyığı çıkmış koca adamı dedem kamçıyla dövmüş. «Dizimin dibinden ayrılmıyacaksın, benim malım mülküm sana da yeter, yedi sülâlemize de yeter» demiş. Ama güneşe kar mı dayanır? Babam sonradan satıp satıp yemiş. Kendini içkiye vermiş. Çocukluğumdan anımsarım, ne çok arkadaşları vardı, ne çok yer içerlerdi. Bazan günlerce yüzünü görmezdik. Anam ağlar dururdu. O zaman da varlık içindeydik, biliyorum. Gün geçmezdi ki bir koyun kesilmesin, bir dana kesilmesin evimizde. Sebze meyve küfelerle gelirdi çarşıdan. Her gün konuğumuz olurdu, sofralar kurulurdu. Gece yaralarına kadar yenir içilirdi. Hizmetçilerimiz bahçıvanlarımız vardı. Hep dedem konuşulurdu, onun öyküleri anlatılırdı. Sonra yavaş yavaş sessizleşti ev. Gelip gidenler azaldı. Benim ilkokulda okuduğum yıllardı. Gene bahçe içindeki büyük evimizde otururduk. Gene en iyi biz giyinirdik. Okulda elüstünde tutulur-

dum. Hacı Sami Efendinin to-
runu diye severlerdi beni. Ama
seziniyordum, yavaş yavaş tü-
keniyorduk. Babam olur ol-
maz bağırdı, annem eğer ba-
şını ağlardı. Sonra evimiz sa-
tıldı. Kıyı mahallede küçük
bir eve taşındık. Suyu yoktu,
sıvaları döküktü. O zaman an-
ladım yoksulluğu. Benim için
gittikçe koyulaşan bir karan-
lık başladı. Büyük evimizin
önünden geçemez oldum. U-
zaktan çatısına ağaçlarına ba-
kar ağlardım. Ah ne mutlu bir
çocukluk yaşamıştım orada.
Şimdi yakıcı bir anı olmuştu.
Herkes yüzüme acıyarak ba-
kardı. Ya da bana öyle gelir-
di. Kaçardım, kimseyle karşı-
laşmak istemezdim. Yaşlı bir
nine kucaklıyacak, eski gün-
lerden sözedecek diye ödüm
kopardı. Bu duygu annemde
de vardı, iyi biliyorum. İçine
kapanmıştı, yalnızlaşmıştı. Göz
yaşını kimseye göstermek is-
temezdi. Babam birgün eve
geldi, «gideceğiz buradan, de-

di. Malatya'ya göçeceğiz. Te-
kel'e memur oldum.» Meğer
eski bir ahbabın kayırması ile
küçük bir iş bulmuş. Annem
ne desin, gene başını eğdi. Ya-
takları sandıkları eski bir
kamyona yükleyip göçtük. O
günü hiç unutamam. Biryerle-
rimden et koparılmıştı sanki.
Onbir-oniki yaşındaydım. Ö-
lüme gidiyor gibiydim, öyle
bir acı içindeydim. Babamsa
kızıyor, bağırp çağırıyordu.
Bizi bir iki komşu uğurladı.
Halalarım bile gelmediler. Za-
ten kavgalıydık. Hiç görüşmez
olmuşuk. Onlar evlenip ayrıl-
mışlardı. Birinin kocası tüc-
cardı, otelleri vardı. Öbürü-
nüki savcıydı, sonradan bü-
yüdü, Yargıtaya üye oldu. Ama
biz küçük bir memur ailesi
olarak kaldık. Ne onlar bizi
aradı, ne biz onları. Babam
onurluydu. Dedemden kalan
tek yanı oydu sanırım. Yıllar
yılı bir dilim ekmek, bir bard-
ak çay, orada burada yaşa-
dık. Malatya'da Diyarbakır'da,
hep eski küçük evlerde, kirayı
zor ödiyerek, ay sonunu zor
getirerek... Neyse, başınızı ağ-
rıttım. Kızım geldi herhalde.
Bu konuları açmamı hiç iste-
mez. Onun havası başka...

Zil çalmıştı, gitti kapıyı
açtı. Nuran'dı, öğretmen Nu-
ran. Bizim arkadaşımız.

— Oo hoşgeldiniz. Kusura
bakmayın, toplantı vardı da
uzun sürdü. Önemli bir işti,
bırakıp geledim.

— Hayrola, ne toplantısı
bu?

— Disiplin kurulu. Ço-
cukları hiç yoktan harcamak
istiyorlar. Görerseniz nasıl bir
rezillik. İnsan kahrolur. Ney-
se Sönmez'le birlikte iyi da-

yandık. Kurtardık çoğunu.
Nasılsınız?

— İyiyiz. Siz nasılsınız?

— İyi mi olunur bu or-
tamda? Söz gelimi öyle söylü-
yorsunuz. Rezillik diz boyu.
Şu insan denen yaratık bazan
ne kadar alçalabiliyor, anlaşı-
lır şey değil.

— Sıkıntılı bir gün geçir-
din Nuran. Onun etkisi altın-
dasın. Bu kadar karamsar ol-
ma.

— Ah ah, ne deyim bil-
mem ki?

Beyaza

İnsin paslı kepenkleri
Şu çit çarşısının
Kan tartılır kantarlarda
Ve çığlıklar paketlenir
Zift kokulu tezgâhlarda

Çürüğe çıkan gelmesin
Taş koymasın işimize
Yeni şimşekler ekleyip
Işığı çizecek gelsin
Kirlili puslu gökyüzüne

Kuşların kargışladığı
Kan var baltanın ağzında
Çınar ne yana düşecek
Diye her kim merak eder
Bin yuh olsun onlara da

Naralar beslesin dağı
Atı eyerlesin Ayvaz
Pusatlar bunaldı kında
Koroğlu dalga geçmesin
Kan kokmasın Bey Bolu'da

Ötsün gayrı Baldız Kuşu
Açsın Kimsevdi çiçeği
Onaylamasın dikenli
Canı yanmış kokusuz gül
Seheri doğursun gece
Bassın imzasını bahar
Çiğdemle sözleşmesine

A. Budak

Mantosunu çıkarırken başını iki yana sallıyordu. Sinirliydi.

— Ne yaptın anne, gene eski günleri mi açtın yoksa?

— Yok kızım, konuştuk işte. Çay suyunu koymayı unuttum, gidip koyayım.

— Ben koyarım, otur sen.

Nuran gidince Düriye hanım sesini indirdi,

— Hep böyle, helâk eder kendini. Dünyayı yerinden kaldıracakmış gibi uğraşır.

— Bilirim. Yıllarca birlikte çalıştık, iyi öğretmendir Nuran.

— Ama sonu yok ki kardeş. Kendini boşuna yıpratmanın ne gereği var?

— Öyle değil. Bir amaca yönelik her uğraşın yararı vardır. Bakmayın, bunalımlı bir dönemden geçiyoruz, üzülüyoruz falan ama hep böyle gidecek değil. Birgün doğrular kendini kabul ettirecek. Bu da Nuran'ınki gibi binlerce çaba ile gerçekleşecek.

— Haniydi öyle olsa. Ben yaşımı yaşadım, işimi bitirdim. İyi günler gördüm, kötü günler gördüm. Tek isteğim bundan sonra iyi olsun. Ama olmuyor, gün günden kötü geliyor. Hergün yüreğimiz ağzımızda.

Nuran saçını tarıyarak içeri girdi. Annesinin son sözlerini duymuştu. «Geçmiş günler geleceklerden parlak değil» diyerek bir dize okudu.

— Neyi güzelmiş geçmiş günlerin? Bilirim sen hep dedemin zamanını özlersin, ama o günler de güzel değildi. Şimdikinden daha rezildi.

Dürüye hanım kızdı bu söze. Suratını astı. Eski bir tartışmaydı demek aralarında.

— Sen ne bilirsin o günleri? dedi. Dünyada bile yoktun.

— Yoktum ama öğrendim. Hem okudum, hem sizlerden dinledim. (Bize döndü) Annemin dedesi feodal bir ağaymış...

— Biliyorum, anlattı.

— Hah, tahmin etmiştim. Hep onu anlatır. Zenginmiş de, köyleri varmış da, Kemal Paşayı konuk etmiş de...

— Ne var bunda, Kemal Paşa'yı konuk etmek ayıp mı?

— Ayıp değil anne, ama sonunu da anlattın mı? Kemal Paşa'yı anlamış mı, şapka devrimine karşı çıktığı için az daha kellesi gidiyormuş, onları söyledin mi? Annemin dedesi gericinin tekiymiş sizin anlayacağımız. Onun nesiyle övüneyim ben? Bir halk sömürgeniymiş. Tüm kasaba susta dururmuş karşısında. Kaymakam dövermiş, hâkim kovalarmış. Eli kanlı bir zırtaboz...

— Sus Nuran, ayıp!

— Neresi ayıp anne, böyle bir adamın torunu olmak hoşuma gitmiyor. Anlatma diyorum anlatıyorsun.

— Hiç de senin dediğin gibi değildi benim dedem.

— Ya nasıldı?

— İyi insandı, herkese yarıdım ederdi. Git kasabaya sor, hâlâ anlatırlar. Kimsenin hakkı geçmedi ona. Tersine herkese yedirip içirdi.

— Dur anne dur, olamaz bu. Vurup kırıp zengin olma-
mış mı, nasıl kimsenin hakkı

geçmez? Alın teriyle mi kazanmış o malı?

— Elbet alın teriyle kazanmış. Ermeni kırımında herkes Ermeni mallarına, Ermeni evlerine sahiplenmiş, ama dedem «ağlıyanın malı başkasını güldürmez» deyip hiçbir şey almamış. Hep fakir fukaraya dağıtmış.

— Daha iyi sömürebilmek içindir. Öküzleri beslerler, bilirsin ya?

— Sus sus, seninle başa çıkılmaz. Su kaynamıştır, gidip çayı demleyim.

İri yapılı, esmer bir kadındı. Sinirlenmişti ama konukların yanında açığa vurmamak istemiyordu. Nuran «ben demlerim, sen otur» dediyse de duymazdan geldi, kalkıp yürüdü.

Birbirimize bakıp gülümsedik.

— Bu kadar yüklenmeyin, dedim. Onun dünyası ile sizinki ayrı, doğaldır bu. Kendiniz gibi olmasını istemeyin.

— Böyle bir isteğim yok. Ama fazla ödün veremem doğrusu, beni tanırırsınız. Yıllardır tartışırız bu konuyu. «Dedem şöyle dedem böyle» diye tutturmuş. Her rastladığına anlatır. Derim «anne, dedemizin övülecek bir yanı yok. Bugünkü gözle bakınca ayıplı bir insan. Geçmiş o dönem. Bugün önemli olan el emeği, alın teri. Hak, hukuk... Bırak eski masalları.» Bunu anlarsın istiyorum, olmuyor.

— Olmaz, kolay değil. Onları dinliyerek büyümüş.

— Geçen gün ne oldu bakın, burada bir hemşerimiz

var, kasabamızın yoksul ailelerinden birinin çocuğu. Nasıl olduysa okumuş, akademi-yi bitirmiş. Bir bankanın müdürü. Yaşlı anasıyla karısıyla birlikte bize oturmağa geldiler. İyi güzel, hoş geldiniz, sefa geldiniz... Derken eski günler açıldı. «Sizin dedeniz şöyle zengin adamdı, böyle iyi adamdı...» Banka müdürü de uydu bunlara. Aman tanrım sabır ver. Bir yutkundum, iki yutkundum. «Yahu dedim, biz mezar taşlarıyla mi övüneceğiz? Yeter be! Hem zengin olmak iyi insan olmaya yeterli mi? Ne demiş Andre Malraux, her büyük servetin temelinde büyük haksızlıklar yatar, birçok gözyaşı vardır. Dedem Hacı Sami Efendi zenginse iyi adam değildi, yok iyi adamsa zengin olmamalıydı. Vay sen misin bunu diyen, bir yüklen-diler üstüme. Meğer banka müdürü de bunlardanmış. Daha doğrusu bunların adamı. Bir tartıştık, bir tartıştık... Açtım ağzımı, durur muyum? Bana bakın dedim, dedemin iyi insan olduğuna inanmıyorum ben. Kaba güçle, kırbaçla vurup kırmış, zengin olmuş bir insan iyi insan olamaz. Büyük haksızlıklar yapmıştır kesinlikle. Şuna buna iyi davranması da, servetini koruyabilmek için bir kurnazlık örtüsü. Aynı şeyler şimdi oluyor mu? Karıştırmayın, altından Çapanoğlu çıkar. Geçin bunları...

Dürüye Hanım burnundan suluyarak geldi,

— Ne diyor bu, ne diyor? Sen Hacı Sami Efendiye lâf söyleyecek adam oldun mu ki-

zım? Biliyor musun onun kim olduğunu?

— Biliyorum, dedi Nuran. Milleti haraca kesmiş bir ağa. Günümüzde de çok var öylesi. Bizde de var, İran'da da var, Afganistan'da da var. Okuyorum, görüyoruz. Günümüzdeki-ler belki biraz daha değişik ama hâlâ var.

— Dedem bunlara benze-mezdi, anladın mı? Onu herkes severdi, herkes sayardı.

— Bunları da seviyorlar anne, oy bile veriyorlar. Duymadın mı? Bu ölçü olamaz.

— Sen söyle oğlum, dedi. Ben bu kıza lâf yetiştiremem.

Gülümsedim.

— Ne diyeyim, anlaşıyor-sunuz. Çok başka açılardan bakıyorsunuz. En iyisi bu konuyu değiştirmek.

— Ben de öyle söylüyorum, konuşmalıyım şu dedemin işini diyorum. Ama annem ikide bir getiriyor önüme. Oysa ne yararı var şimdi bize dedemin?

— Sus sus, nankörlük et-me! İnsan atalarına karşı böyle konuşmaz.

— Yanlış anlama anneciğim, başka birşey söylüyorum. Dedem şöyle imiş, böyle imiş, geçmiş öyküler bunlar. Bugün bakınca üstelik tartışmalı işler. Sen övünüyorsun ama benim hoşuma gitmiyor. Hatta utanıyorum. Başkalarının emeğini yiyeceğine çalışıp kendi alın terini yeseydi ya? Biz öyle yapmıyor muyuz, daha iyi değil mi böylesi?

Dürüye hanım ağzının için de homurdandı. Suratı asılmıştı iyice.

— Onun tırnağı kadar olabilsen, gibilerden birşeyler mırıldandı.

Nuran duymazdan geldi bu sözü. Tartışmayı büyütme-k için güldü. Başını salladı.

— Dünyaya geç gelmişsin anneciğim, dedi. Onun zamanında doğacaktın, dizi dibinde büyüyecektin. Baban gibi dayağını yiye yiye adam olacaktın.

— Sus, babama bari sataşma!

— Yoo ona sataşmam. O ezilmiş bir insan. Senin dedenin kurbanı. Başkalarını olduğu gibi kendi oğlunu da mahvetmiş. Sen anlattın bunları.

— O zaman öyleydi, ne yapalım?

— Değildi anneciğim. İnsanlık her zaman vardı. Dedemiz Hacı Sami Efendi biraz da geleceğe bakmalıydı. Torunlarım benim için ne diyecek diye düşünmeliydi. Asıl büyüklük burada...

— Neyse, uzadı bu konu. Biz günümüze bakalım. Okulda ne yaptınız bugün?

Çayları içerken anlattı. Araya şu sözü de sıkıştırdı, «dedemin düştüğü yanlışa düşmüyorum, halkımdan yana tavır alıyorum.»

Dürüye Hanım da dinledi bu sözleri.

Damar

KİTAPLAR

GREV

İşçi sınıfına «kendi için» sınıf olma niteliğini kazandıran en önemli araçların başında grev gelir. Siyasal iktidar mücadelesi sürecinde grev olgusunun tartışılmaz yeri, egemen güçlerce de bilindiği içindir ki, bu silahlı işçi sınıfının eline venmemek üzere her türlü yolu mübah saymışlardır. Bu silaha sahip çıkan işçi sınıfı, burjuvaziye ve onun yandaşlarına daima korku salagelmıştır. Çağımızda grev silahını, işçi sınıfının elinden alamayacağı kavrayan egemen güçler, bu silahın kendilerine çevrilmesi için çeşitli düzenbazlıklar sergilerler. Diğer yandan burjuvaziye yöneltilen silahın kurusıkı doldurulması ile görevli oportünist ve revizyonistler de, grevin siyasal özünü boşaltmaya büyük bir özen gösterirler. Bütün bu genel doğruları bilerek, grev olgusunun gerçek mahiyetini sağlıklı bir biçimde öğrenmek zorunluluğu vardır. Bu konuda yazılmış eserlerin dikkatle incelenmesi gerekir.

M. Şehmuz Güzel'in yeni yayımlanan *Grev (Grevin Yapısal ve İşlevsel Açısından İrdelenmesine Katkı)* adlı kitabı bu konuda yayımlanan yerli eserlerin içinde ilgi çekici geliyor bize. Şunun için: Yazar; grevle ilgili tarihsel bilgileri somut örneklerle ve yakın bir anlatımla vermeyi başarıyor. Hemen herkesin birşeyler öğrenebileceği bir üründür.

Kitabın birinci bölümünde grevle ilgili genel bilgiler ve Batı'daki gelişimi inceleniyor. İkinci bölümde ise Türkiye'deki durum sergilenmekte.

Kitabın sonundaki «Ek»te ise grev incelemede yöntem önerilmektedir.

Grev sözcüğünün etimolojisini kısaca ortaya koyan yazar, ilk bölümde süreç içinde grevin tanımına politik özün ağır basımını sergilemektedir. «Makine kırıcı»lardan bu yana grevin içeriği de zenginleşerek işçi sınıfının siyasal iktidar mücadelesindeki yerini aldığı görülmektedir. Grevin nesnel ve öznel öğelerini de bu bölümde ortaya koyuyor yazar. Sonra da grevin türleri belirtiliyor. Özellikle bu başlık altında, günümüzdeki toplumsal gerçimini deneme yollarına ışık düşürmesini deneme yollarına ışık düşünmektedir. Yasaların engelleyiciliğine karşın dönen grevlerin işlevi oldukça ilgi çekici geliyor bize. Genel greve doğru giden yolda her yeni deneyim grevin zenginleşmesine yardım edecektir kuşkusuz.

İkinci bölümde Osmanlı İmparatorluğundan bu yana Türkiye'deki grevler ve bu konuya ilişkin yasalar inceleniyor. İşçi sınıfımızın, en olumsuz koşullarda bile bu silahı onurla kullandığını öğreniyor ve Türkiye sosyalistleri olarak kıvanç duyuyoruz.

M. Şehmuz Güzel, öznel olmaktan kaçınan bir yazar. Hemen her düşüncesini somut örneklerle sergiliyor. Bu bakımdan bilimsel bir çalışmanın, kitlelerin kavrayabileceği yalnlıkta ortaya konuluşundaki güzel bir örnek olarak görebiliriz kitabı.

Ahmet TELLİ

Grev (Grevin Yapısal ve İşlevsel Açısından İrdelenmesine Katkı) Dr. M. Şehmuz Güzel/Bilimsel Yayıncılık Yayınları, I. Baskı, Ankara Mayıs - 1980/

«IRMAK BOYLARINDA, TURAÇ SESLERİNDE» SOLUKLAYABİLMEK HAYATI

«Aşk denince herkes kederden söz ediyor» ve «sadece acılar» paylaşılıyorsa, acılar toplumsaldır. Bu toplum-sallaşmış acıların ozanlarından biridir Nihat Behram. Doğanın dinamik unsurlarını değişkenliği içerisinde yakalayıp en insanî duygularla birleştirebilen; bu birlik temelinde de «yarın»ı işaretleyebilen bir emekçidir. Bugünden «yarın»ı kurmak için kollarını sıvamış olanların, mavzer gibi kalemiyle yanındadır.

70'li yılların karanlığından doğmuş olan Behram, bilir kir'in kaynağını: «Nasıl da bulanıyor içimde / o tacir gülüşmeler; / öyle ya, / noterler müfettişler veznedarlar bonolar / mas-mavi bir sabaha / kirden başka ne verir?»

Ve «sarılmış / kuşatılmış»ta olsa, örneğin bir şehrin «süngülerle / zırlarla» çevrili caddelerinde, «güz vurunca / kanatları sızlayan / kırlangıçları» unutmaz hiç ve «binbir özen ile tutuşan / aşk sevincini» bıkmadan, usanmadan taşır o «uçarı» yüreğinde...

Behram'ın, şiir türünde dört kitabı daha yayınlanmıştı önceden. Bunlardan, özellikle «Dövüşe Dövüşe Yürünecek» adlı kitabı, doğrudan direnmeye çağırın, karamsarlığa yer vermeyen ve ihaneti hallaç pamağuna çeviren şiirlerden oluşmuştu.

Son şiir kitabı «Irmak Boylarında Turaç Seslerinde» ise, daha bir incedan, insan ruhunun derinliklerine biraz daha girerek söylemektedir sözünü Behram... Yüzeyden bakılınca —kimilerinin yaptığı gibi— bireysel bir yalnızlığı ve karamsarlığı ve karamsarlıktan arınma çabasını işler

gibidir bu son şiirlerinde... Ancak ozan, aslında, «genel - toplumsal» olana, bilimsel bir araştırmanın sonuçlarıymış gibi gerçeğe ve yanık bir ses-ten dinlenen türküyümüş gibi duygulu- luğa dayandırarak, şiirsel bir bütün- lük içinde vermektedir; bireysellik biçimdedir.

Yaşadığı şehrin caddelerine «tasar- larla sevinçlerle ilgili / sıradan insani şeyler»in özlemiyle çıkan ozan, katılır insanların arasına... Ve çok geçmeden görür ki, caddelerden sel gibi akıp geçen «sıra sıra insanlar»ın «kimisi kirle uyuşturulmuş, / kimisi duygular alıp satıyor, / kimisi sızlanıyor keder- den, / kimisi gülüyor sinsî sinsî» ve «kimisi kan içinde koşuyor / kırmak için bileğinde zinciri.»

Artık ozan, «Azan, bozaran bir sü- rü polisin arasında / yurdu azad ol- sun diye çırpanın / hem yorgun hem yaralı / bir gencin bakışlarından» iz- lemeye başlar şehri, anlamaya çalışır ilişkileri... Ve görür ki, çocukların kır- bağlandığı, anaların kan ağladığı ve duyguların sarardığı bir şehirdir bu- rası...

«Bir şehir ki zehridir incecik gü-

lüşlerin / bir şehir ki çevrilmiş so- kakları süngülerle zırhlarla / bir şe- hir ki her sabah vurguna hazırlanır / bir şehir ki / pelte pelte çocuklar dö- küdür sinemalardan / tokatlanıp genç kızlar alınıp götürülür / bir şehir ki yollarında aç insanlar sürünür, o za- man «ıslaktır, evet, eğilip bakın / kandan ve yararlardan / hem de sı- rılsıklam ıslaktır / hergün geçtiğiniz sokaklar...»

(Böylesi sokakları olan bir memle- ket tanıyorum ben, hem de çok ya- kından!..)

Korkuların herşeyi sinsice katlet- tiğini bilen ozan, «adan» diyor yüre- ğine; «hayatı anlamının yolunda / burkuluşlar ağlayışlar da olsa / gü- zelliğin uğruna / daha çok adan...»

«Güzelliğin uğruna» soruyoruz Beh- ram'a, n'apabiliriz?

Diyor ki: «Günü gelir yıkarız bu şehri temelinden.»

Sefa EMET

* Nihat Behram, Irmak Boylarında Turaç Seslerinde, Güney Filmcilik Yay., Şubat 1980 - İstanbul

ÇAKMAKTAŞI KAV KIVILCIM'IN ANIMSATTIKLARI VE RUŞEN HAKKI

Eleştirmeni eleştirmek güç iş. O- zana şiir, öyküye öykü beğendir- mek «tereciye tere satmaktır» sanı- rım Ruşen Hakkı'nın Kocaeli Gaze- tesinin 20 nisan 1980 günlü sayısın- da Attilâ İlhan için yazdıklarını (An Gelir) okuyunca, kendisi için yaza- caklarımı çok düşündüm. Çünkü Ru- şen Hakkı ozandır, öykücüdür, dene- mecidir; eleştiriler, kitap tanıtma ya- zıları yazar; günlük bir gazetenin kö- şe yazarıdır (Kocaeli Gazetesi, GÜN- CE). Henüz yayınlanmamış bir roma- nı ve iki radyo oyunu vardır. Bildi- ğim kadarıyla, yazın alanının tümün- de at oynatmayı deneyen bir kalem ustasıdır Ruşen Hakkı.

Şiir uğraşı çocukluk yıllarından başlar. İlk yapıtını da 1962 yılında yayımlar (Köprü, Yeditepe Yayıne- vi). 1964'de Yuvarlak Masa Oturumu, 1968'de Hüznün Dalgın Kuşları adlı şiir kitapları da, gene Yeditepe Ya- yınevinde yayımlanır. Ben, Ruşen Hakkı'yı bu üçüncü yapıtıyla tanı- dım. Hüznün Dalgın Kuşları adlı ya- pıtıyla dikkatleri üstünde toplayan ozan için, o günlerde (17 nisan 1968) şunları yazmışım: «... Ruşen Hakkı üçüncü betiğiyle yeni bir ruh, yeni bir anlayışla çıkıyor karşımıza. Ölçü, uyak, deyiş kaygusuna kapılmadan, rahatlıkla söyleyebilmiş şiirlerini. İlk yapıtı Köprü liriktir. Çoğunlukla, her genç ozanda olduğu gibi büyük kent (İstanbul) özlemi yer alıyor. Köprü'nün ilk şiirinde «Ben uzak sevgilere dadanmış insan / Bütün şiirlerimi sa- na adadım» diyor. Yapıt sonuna dek aşk, barış, gençliközlemleriyle dolu. Değişik anlatım ve akıcı şiir deyişi var.» Aynı yazıda, ozanın ikinci ya- pıtı Yuvarlak Masa Oturumu için, «Ruşen Hakkı Yuvarlak Masa Oturumu'nda değişik bir tutkuyla çıkı- yor karşımıza. Bireysellikten kurtul- muş. Aşk, vatana, topluma yönelmiş. Memleketin insanlarının şiirini söyler olmuş. Aynı zamanda evrenin güzel- liğini içinde duymaya, ruhunu bir ay- na gibi doğaya tutmaya başlamıştır. «Ben böyle gök görmedim ömrüm- de / Böyle erkek, böyle dişi, böyle

Yeni Çıkan Kitaplar

- **Islak Güneş** : Ayla Kutlu/Hür Yayınları, İst. 1980/172 s. 90 TL./
- **Savaşçı Türküleri** : Afşar Timuçin/Kuram Yayınları, İst. 1980/80 s./
- **Sokak Lambaları** : Ayhan Bozırat/Okar Yayınları, İst. 1980/128 s. 70 TL./
- **Tüm Eserleri, Şiirler 8** : NâzımHikmet/ Hazırlayan : Asım Bezirci/ Cem Yayınları, İst. 1980/200 TL./
- **1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz** : Asım Bezirci/ ABeCe Yayın- ları, İst. 1980/293 s. 180 TL./
- **Sovyet Türkologlarının Türk Edebiyatı İncelemeleri** : Türkçesi : Tatyana Moran, Yurdanur Salman/Cem Yayınevi, İst. 1980/277 s. 150 TL./
- **Faşizm ve Diktatörlük** : Nicos Poulantzas/Çeviren : Ahmet İnel/ Baskıya Hazırlayan : Murat Belge/ Birikim Yayınları, İst. 1980/376 s. 250 TL./

nar / Bir deli gök altında delice ya-
şayış var». Ruşen Hakkı toplumun
kişiye, özellikle duygulu kişiye ak-
tardığı duygularla, doğanın kişi üye-
rindeki etkileşimindeki olgusu ola-
rak kendi kozasını sarıyor. Yoksula,
köylüye, utanma bilmeyen, içtenlik-
ten yoksun zengine, orta hallilere,
dargelirlilere sesleniyor. Toplumuna
sahip çıkıyor. Giderek ulus tanımaz
bir çizgiye varıyor. Büyük şiir yap-
ma kaygusuna kapılmadan büyük

şiir, güzel şiir yapıyor ve Hüznün
Dalgın Kuşları'nda bunun güzel ör-
neklerini veriyor.

«Bir türkü dilliyorum / Sırtımda
duvar» dizeleriyle başlıyor Hüznün
Dalgın Kuşları. Tüm şiirlerinde bir
hüzün belirgin, Anadolu'nun dertleri
döşeli. Özdeki değişimini biçimde de
geliştirmiş. Dil daha etkili. Tekrar-
lardan kaçınmış, ama «ve», «ve de»
bağlaçlarına çok yer vermiş. Temler
çoğunlukla, insanlığın içinden çık-

madiği, çağın hastalığı olan «hüzün
konusudur.»

Dağlama, gerçekçi, tatlı lirizmini
bir tarih süreci içersinde verdiği bir
yapıttır. Halkımızın acıyla yoğrul-
muş kader çizgisini sindirmiş dizele-
rine. Türküleri, bedduaları, acıları.
umutları, aldatılmaları, umut ışığı ev-
lâtların ölümü, öldürülmesi, öldür-
ülmesi dengeli bir şekilde anlatılmış.
Dağlama, Yemen Savaşından ta 12
Mart'a uzanan emperyalizmi, emek
sömürüsünü anlatıyor. Savaşan, ölen,
horlanan, sömürülen, açlıktan kıvrı-
nan, uyutulan halkımızın öyküsünü
okuyoruz Dağlama'da. Yirmi dokuz
şiir var yapıtta. Yeni başlayacak dü-
zende umutlar çiçeğe gebeleşiyor, bi-
linçte umut büyüyor...

1977 yılında Yalım Yayınları ara-
sında çıkan Sokağın Ucu Deniz adlı
yapıtıyla Ruşen Hakkı'nın öykücülü-
ğü de su yüzüne çıkmış olur. Adıma
imzalıyıp verdiği kitabı, çocuklarım
okuyup bitirmeden okuyamadım. Oy-
sa Ruşen Hakkı, arka kapakta kitap
için «... bu öyküler çocuklar için ya-
zılmış değil, ama çocuklara dayalı
öyküler...» diyor. Bir yudumda oku-
nuyor. Şiirdeki ustalığını, kıvrak di-
lini, kısa tümce yapısını öyküye de
aktarmış. Yine, şiirde vermek iste-
diklerini öykülerinde de vermeye ça-
balamış. Toplumcu bir anlayışla bakı-
yor olaylara. Yirmi bir öykü, bir bü-
tünlüğün içinde. Okuyucu, ister ço-
cuk olsun, ister büyük, sorunları
usunda süzgeçten geçirmek zorunda
kalyor. İrdeleniyor.

1979 yılında gene bir öyküler ki-
tabıyla karşımıza çıktı Ruşen Hakkı
(Irmak, Yalım Yayınları). Bu kitap-
ta sekiz kısa, bir uzun öykü yer alı-
yor. Kitabın arka kapağında şunlar
yazıyor: «... Öykünün kahramanı o-
lan Pınar, bir öğretmenin kızıdır. İlk-
okul çağındadır; yaşanan günler ise
12 Mart'ın çalkantılı, ve bulanık gün-
leridir. Bu çalkantıda Pınar'ın baba-
sı da tutuklanır...» Öyküler ayrı ad-
larla, ayrı kahramanlarla (kahraman-
ların çoğu çocuklardır), işlenmiş, ama
birbirini tamamlayan olgular ard ar-
da sıralanarak 12 Mart'ın acı ger-
çeklerini sergileyerek okuyucunun dü-
şüncesinde bütünleşiyor. Ruşen Hak-
kı Irmak'ta çarpıcı bir dil kullanmış;
çocuksu düşleri gerçekçi bir süzgeç
olarak kullanmasını bu denli başa-

Şiir Nöbetedir

Soygun karası bir geceydi. Saat bir miydi artık yetti miydi?
Soluğu avuçlarında bir yel gibi kapı aralarından sızan
kimlerdi..?

Oynak sigara dumanları, loş bir oda, silik yüzler, kâğıtlar,
kitaplar, defterler... Yoğun bir hüznü yaşadılar
Herkes suskun gibiydi
herkes konuşur gibiydi

Koyu karanlıkta, sessizce.., tutukluydular
Kanatları gergin bir kuş oldu
sıklı bir yumruğun içinde biriken

Vitrinlerin ölgün ışıklarındaki mankenler, elbiseler, elbiselerin eflâ-
tun, turuncu ve erguvan renkleri, yaldızlı etiketler, trafik ışıkları,
köfteciler, köftecilerin korkuları, ayaşlar, çiçekçiler, fahişeler, eşcin-
seller ... kentin gittikçe küçülen gözbebeklerindeydi ve yağmur ala-
bildiğine sinsî toprağı yağmalyordu

Kent
düşünde

börtü böcekleri, yıllardır çok sarı yemiş yeşilleri, kaşı - gözü yerinde
evleri, alçları, böğürtlenleri, yaşlı bir kayın ağacını, akasuları, iğde-
leri, yaprakların sinirli damarlarını gördü. Sonra birden, musalla taşlı
sokaklara döndüştü

Din adamları, yazıcılar, denetçiler, yargıçlar, polisler, muhbirler Ham-
murabi'den beri var mıydı? Babil hiç yanmış mıydı ucun ucun?
İkisinden biri sorulmalı mıydı..?

Guguguk kuşu dinletisinde esriyip kalmadı şair
Kâğıda üç dize daha düştü yavaşça :

Yükümlüyüz yeterliğimizde birleşmiş
gücümüz yeter şimdi
götürüp allayalım denizi haydi!

Mussolini karası kaç gecedir
Yazdı : Hayatın, sevdanın ve başkaldırımın
haykırışıyla

Şiir hep nöbetteydi

Öğuzhan Akay

ran bir yazara az rastlanır sanırım...

Yazarın öykülerinin burukluğu bilincimizden silinmeden, yeni bir şiir kitabı «Çakmaktaşı Kav Kıvılcımı»'la karşımıza çıkıyor. (Türkiye Yazıları, Mart 1980). Arif Damar'ın «Ölüm Yok ki» (Türkiye Yazıları, Şubat 1980) adlı yapıtını okurken Ruşen Hakkı'nın «Çakmaktaşı Kav Kıvılcımı» geldi. Bir anda üç dost gibi söyleşiye durduk. Sanki birbirlerini tamamlıyor, bir açıklık getiriyorlardı bilinçlenmeye. Kâğıda zam getirerek basına gizli sansür koyan bir düzen- de büyük bir özveridir ortaya basılı bir eser koymak. Güzel bir kapak kompozisyonu içinde tertemiz bir dizgi, düzenli baskı, 64 sayfa içersinde otuz özgün şiirden oluşuyor Çakmaktaşı Kav Kıvılcım. Arka kapakta ozanın bir fotoğrafı, altında Ahmet Say'ın Ruşen Hakkı için bir özdeyişi var. Ruşen Hakkı bu kitabında yine toplumun yanında yerini alıyor. Küçük yanlışların yol açtığı büyük olgular, büyük olguların doğaya ve giderek toplumlara verdiği yeni biçimler. Değişen insan yüreği ama, tüm olanlara rağmen yüreklerden silinmeyen sevecelik tutkusu.

«Elim yüzüm bir başka / ve bir namlunun ucundayım / Zaman yok aşka (...) Biliyorsun kul kula oldu mu / sonu ölüme varıyor işin» diyor «Canım Benim» adlı şiirinde. Okuyucuya umut veriyor günümüz Türkiye'sinin karanlık çıkılmazında. Devrimcisi, militanı, emekçisi, daha doğrusu, her günün sonunda yeniden umutla geleceğe bakanları destekliyor, onlara direnme gücü veriyor. Sanatçılara, ozanlara bıkmadan, yılmadan yazmalarını öneriyor. Onlara toplumun atan yüreği olduklarını anımsatıyor.

Kitaptaki şiirler üç bölümde toplanmış: Kil, Kış Yaraları, Çakmaktaşı Kav Kıvılcım. İkinci bölümde, toplumun bunalımını daha da keskin bir dille getiriyor bize. Argo sözcükleri de yerinde, güzel kullanıyor: «Keyfinden göt atan taylar sizindir / acıkıp ağlaşan çocuklar bizim» (Yanık Havalar). Anadolu insanının yiğitliğini, cömertliğini aktarıyor. Destansı bir havaya girerek, anlatımına yeni bir biçim getirmiş. Buna «arabesk» diyebiliriz. Türk Halk Edebiyatı deyişini, modern şiir anlayışı içersinde

okuyucuya vermek gibi bir anlatım çizgisi var bu son kitabında. Aynı anlatımı Arif Damar'ın Ölüm Yok ki, yapıtında da görebiliriz. Köprüyle tanıdığımız Ruşen Hakkı'nın Sanatında, o günlerde (1962) bu yana (1980) köprünün altından çok sular geçmiş. Mutlaka okunmalı Çakmaktaşı Kav Kıvılcım. Ruşen Hakkı'yı tanımak, sanatındaki büyük aşamayı görmek için.

Mehmet PEKMEZCİ

GÖRÜŞME

KAFTANCIOĞLU İLE

1. Günümüzde çocuk edebiyatı sizce nasıl olmalıdır?

1. Günümüzde çocuk edebiyatı «Çocukları bağlayacak ölçüde» olmalıdır. Tek ölçüt çocukların ilgisi olmalıdır. Çocuklarımızın elinden bir türlü alamadığımız red kit, pekosbil vb. gibi, ancak resim, konu, olay bizden olmalı. Yazıları çok az, hemen hemen her cümle için bir resim olmalıdır. İlk amaç yabancı

Doğa ve İnsan

Güneş
Bir adam boyu askıda
Bir elma şekeri
ve bir sevda gibidir.

Ulaşır
Çiçeğe yaprağa köke
Zaman tastamam ögle üzeridir.

İkinci de
Esmer bir türküdür insanlar
Anla ki,
Sokakları inleyen bu çığlıklar
bu güllüklü çocuk sesleri
Süreğidir yaşamın

Zaman bizimledir.

Nedim Çay

kaynaklı kitapların yerini almak olmalıdır. Bunun dışında beklenen ve istenen daha sonra gelmelidir. Büyük paralarla satın alınması söz konusu olmamalı. Bu gerçeğin tartışılması olmaz. Bütün yazdıklarımızın toplamı tek bir Amerikan Red Kitiyle boy ölçüşemiyor. Milyon satıyor bunlar bir haftada. Yazarlığı, sanatı gösterişi unutup bu gerçeğin üstüne gitmek zorundayız.

2. Son yıllarda çocuk edebiyatında bir canlılık görülüyor. Bunu nasıl değerlendirirsiniz?

2. Son yıllarda çocuk edebiyatında bir canlılık görüldüğünü ancak bir kaç yazar kitapçı, cebinde kitap alacak parası olanlardan da sadece binde, milyonda birisi biliyor. Kırk milyonun kaç bu olaydan payını alıyor, kaçını biliyor. Bu soruyu doğru bulmuyorum. Biz her türlü olanağı olan çevreye bile ulaştığımız değiliz. Kaldı ki, amacımız orası mı?

3. Köy çocukları için yazmak gereğini duyar mısınız? Niçin?

3. Köy çocukları için yazmak ister misiniz, diyorsunuz? Başka kim için yazacağım? Ben üst kesimi bir yana atmış sayarım kendimi. Biz köy çocukları için yazmak zorundayız, bizim asıl görevimiz budur. Niçin mi? Öncelikle, eğitim eşitliğini gerçekleştiremediğimize göre, devlet bu ayrılığı, uzaklığı tutmak çabasında olduğu sürece biz de derslerin, yalancı eğitimin yanında gerçek bir çabayla çocukları, yani köy çocuklarını yetiştirmek, onlara yardımcı olmak zorundayız.

4. Çocuk edebiyatının eğitim açısından içeriği nedir?

4. Bol resimli, yalın olaylı, karmaşık olmayan dolambaçlar içinde bilimsel kırıntılar, çingiraları köy çocuklarına ulaştıran küçük kitapçıklar eğitimin alfabetesi olmalıdır. Aslında bilimsel bir tartışma konusu olacak soruyu yanıtlamak zor burada. Bir benzetim yaparsak, şu piyasayı dolduran kitaplar paslı teneke içinde zehir içiriyor çocuklara, biz altın tas içinde şerbet içirmekten yoksunuz. Amacımız, eğitsel yardımımız hiç değilse bakır kapları kalaylamak, içinde küçük bilgiler sunmaktır demeliyim.

5. Çocuk edebiyatında biçim ve içerik nasıl olmalıdır?

5. Şu güne kadar yayınlanan kitapları az çok biliyorum, inceliyorum. Bir çocuk kitabım yayınlandı (KEKEME TAVŞAN), bir tanesi de şu günlerde yayınlanmış olacak. (DORU ATIM DÖRT NALA) ilk kitabımın adına bakınız. Köy çocukları için yazmayı savunup sonra tavşanı kekeme yapacaksınız. Çelişki bu. Ama suçlu ben değilim. Tavşanın kekemesi olmaz. Yaymevi bu adı koymayı gerekli buluyor. Çünkü bu kitabın alıcısı böyle istiyor. Bu çelişkiden gidersek sanıyorum biçim ve içerik için bir iz yakalarız. Gerçeğe aykırı olmayacak çocuk kitabı. Büyüdüğü zaman «yahu ben bir kitap okumuştum tavşan kekeme imiş...» diye gülmemelidir. Halk masallarını, halk sözlerini, halkın arasından alınan konuları işlemelidir çocuk kitabı. Sanat

yapmayı bir yana atmalıyız. Yalın, açık, seçik, kısa tümceler, kesin yarğılar. Sonra renkli resim. Kitapların renkli olması kesinlikle gerekli. Yayıncıların işleriyle siz daha yakından ilgilisiniz, benim burada masal okumam gereksiz.

6. Bu konuda geleneksel halk anlatımından nasıl yararlanılabilir?

6. Geleneksel halk edebiyatından yararlanmak söz konusu olmalıdır dedim zaten yukarda. Ancak bu yanlış anlaşılıyor. «Kerem ile Aslı» adında bir kitap yayımlar, içini değiştirirseniz burda bir yararlanma yoktur. Bir rezalet söz konusudur. Halkın söyleyişi, yalınlığı, vurucu sözleri, beklenmedik çıkışları, nirengi noktaları önemlidir. Halkın diline pelesenk olmuş kahramanlar, destanlar içeriği değişse de yarar sağlamaz.

7. «Çocuk edebiyatı var mıdır?» konusu tartışılmaktadır. Siz ne der-

siniz?

7. Var mıdır yok mudur? tartışmasını yansız olarak, bir yanı tutmadan yanıtlamak gerekirse ben yokluğundan söz edeceğim. Kimse küçük değildir, kimse büyük olmadığı gibi. Herkesin bir bakışı, anlayışı, kavrayışı vardır. Çocuk için hiç bir yasak, ayırım da düşünmüyorum. Halk masallarında aşk, seks, hırsızlık, katillik gırla... Ve çocuklarımız bunları dinliyor, etkileniyor, onlarla büyüyor. O halde biz neyi kimin gözünden saklamaya çalışıyoruz? Tek ayırım boyutta olmalıdır. Daha kısa daha az yorucu ölçüler içinde yazılan her kitap çocuk için gereklidir, büyük için de gereklidir. Ayırımdan yana değilim. Doğrusu da böyledir.

8. Çocuk kitaplarında resim konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

8. Resim konusunu yukarda azıcık açıkladım. Bol resim bol resim

Özlem İsyan Olur

Telörgülerin üstünde
Bir kuş görsem gözlerim dolar
Araya özlemler girmese derim
Konuşsak dertleşsek günlerce

Küçücük odalarda
Seni düşünüyorum
Neler düşünüyorsun
Yüreğinde neler gizliyorsun
Dizelerim sana neler anımsatıyor
Gecelerin aysızlığı seni korkutuyor mu

Küçücük odalarda
Babamı kim vurdu anne mi diyor oğlum
Yüreğin aşiret bıçakları gibi giderek
Keskinleşiyor mu yalnız gecelerinde

Her gece ay
Eski evlerin boyasız duvarlarında
Gümüş bir balık gibi yüzüyor
Faşist tuzakları aydınlatıyor

Telörgülerin üstünde
Bir kuş görsem gözlerim dolar
Ellerin düşlerime giriyor
Yemek yapan, ortalığı topluyan

Oğluna pantolonlar ören
Sınıfta tebeşir tozuna bulanana
Mektuplar yazan ve
Dergilerden, kitaplardan notlar alan
Ellerini düşünüyorum
Kavgaya hazır ellerin
Sevincimin bayrağı oluyor

Emperyalizm burjuvazimizi koruyor
Bir yandan dış yardımlarla gönlü edilirken
Bir yandan da madenlerimizi çıkaracak
Emperyalist tekellerle işbirliği organize ediyor
Ardından bu tatlı kâr düzenlerinin sürmesi için
Faşistlere jandarmalık görevi veriliyor
Ve bizlere kurşun ışıkları
Gecelerin karnını deşen bıçak darbeleriyle
Geliyor ölüm
Daha olmadı, işkenceler, hapisler
Ne güne duruyor

Telörgüler hep özgürlüğe açılır
Kuşlar hep sevinç habercisidir
Ellerimiz gün gün daha sıkı birleşiyor

Yine de telörgüler üstünde
Bir kuş görsem gözlerim dolar

Gültekin Emre

bol resim. Her tümce için, her paragraf için resim gerekli. Bu ihmal edildiği sürece çocuklar değil, büyükler bile kolay kolay okumazlar. Çamızın gereği, gerçeklerin doğrultusu böyle. Birisi benden bir kitap istese, resimsiz bassa veremem. Olmaz bu iş,

9. Özellikle yoksul halk çocuklarına okuma olanağı, hazırlamak amacıyla bütçeye uygun biçim yerine, satınalma gücünü aşan ve giderek sömürü halini alan çocuk yayınlarına nasıl «dur» demeli? Bu konuda devlete düşen görev nedir?

9. Ben bizim bir devletimizin varlığından kuşku duyan biriyim. Ortada olmayan bir devletten ne görevi bekliyorsunuz. Eğer düşündüğümüz ölçüler içinde bir devlet görürsek o zaman söyleriz gerekeni. Varsayalım diyeceksek, devlet eliyle basım, dağıtım, öğretmenlerin yardımıyla okutma, inceletme. Kış içinde, öğretim yılı içinde her çocuk kırk elli kitap okumalı. Bu kitapları okullarda bulundurmaları, ders içinde okutmaları. Devlete düşen görev diye bir şey yok, bütün iş devletin olmalı. Çocukları, genç kuşağı nasıl piyasa malı, orta malı yaparız? Söylenecek çok şey var...

10. Yaşam öykünüz çocuk yapıtlarınıza ne ölçüde yansımıştır? Sizi yazmaya yönelten nedenler, etkiler nelerdir?

10. Dönemeç, Süpürge, Al Horoz kendi çocukluk anılarımdır, yaşamımdan kesitlerdir. Yelatan romanı da çocukluğumla ilgilidir. Geniş ölçüde yansımış çocukluğum demek ki. Beni yazmaya iten nedenler çok: Köy enstitüsü yıllarında çok özendim. Yunan klasikleri, İngiliz klasikleri ve Rus romanları beni çok etkilemiş olmalı. O kitapların yazarlarını gözümde Tanrı bilirdim. Onlar gibi olmak geçerdi içimden. Büyük kentleri tanıdıktan sonra geçen yıllarımı, çocukluğumu gözlerimin önüne getirdim, karşılaştırdım bir hınc için yazdım «biz ne durumdayız, siz ne yapıyorsunuz» gibi bir savla yazmak istedim.

11. Dünyada ve Türkiye’de başarılı çocuk edebiyatı yazarları sızce kimlerdir?

11. Buna kesin yanıt veremem.

12. «Çocuk Öyküleri Antolojisi bir gereksinme midir? Çok sevdiğiniz bir öykü ile katkıda bulunur musunuz?

12. Böyle bir antoloji çıkarılabilir. Belki alıcı da bulur. En başta paralı çevreler, kütüphaneler, okullar... Köy yine nasipsiz. Ama köye yönelik bir yayın için belki para sağlam olanağı yaratabilir antoloji.

Hem öykü yazabilirim, hem de yayınladıklarımın istenilen alınabilir. Öncelikle AL HOROZ (Çarpına adlı öykü kitabımın içinde) alınabilir, istenirse yazabilirim.

Nebi DADALOĞLU

İNCELEME

KUŞAKLARI ARDINDAN KOŞTURAN ÖNCÜ GEYİK (7)

Madem ki dilin tadı çağının hayat tarzındadır, o halde, bunun örselenmemesi gerekir. Oysa, idealist bakış bunu örseler. Gerçekliği yorumlayıp yabancılaşırken, duyarlılık da, bu yorumun doğrultusunda yabancılaştırır. Hayatın maddiliği bunu içinden kırar ama ortadan kaldıramaz. Burada, üst yapının yardımı gerekir. Oysa, mevcut üst yapı zaten bu yorumun kendisidir. İdealizmin burada aşamadığı şey bireyin maddiliğidir. Suyun şaraba dönüşmesi ancak mucizedir.

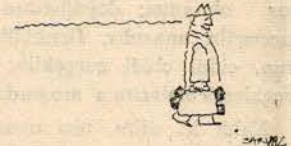
Bunun içindir ki idealizmin asıl sorunu, bireyin bu maddiliğini, yolunun üstünden kaldırmaktır. Bu yapılmıca, hayatı değerlendirmeye getirilen yorum ikinci sonucu da verir: bireyin dünyaya temellükünün ön görülmesi. Üçüncü sonuç bireyciliktir. Üçüncü sonuç, ikinciye dayalıdır ama ona indirgenemez, çünkü, bireyin dünyaya temellükü kimi ara kavramlarla olabilir ve kimi gerçeklik kavramlar hem bireyin maddiliğini korur hem de bireyciliğe yol vermez. Demek ki bireyin maddiliği ile bireycilik arasında doğal bir bağ yoktur.

Her durumda dünyaya temellük bireyi aşar. Bireyin maddiliği, kendisi olarak, dünyayı tüketemez. Bu boşluğu doldurmaya metafizik öğretiler kendini yükümlü kılmıştır. Getirdiği fazlalık artı-değeri karşılar, ona el koymaya yarar ve bu el koyuş ince bir biçimde insanın maddiliğinde temellendirilir. Bu, işlem, bireyin maddiliğinin gerçeklik ilişkilerinden koparılmasını gerektirir. Bireyin dünyaya temellükü, bireyin kendine temellüküne dönüşür. Buna hayatın maddiliği bir de gerçeklik kavramlar izin vermiyebilir. İdealizmin kavgası bunlardır.

Öte yandan, bireycilikle insanın bireysel edimlerini birbirine karıştırmamalıdır. Tıpkı bunun gibi, bireysel duyarlılıkla yorumlanmış duyarlılığın ilgisiz iki sokuluş olduğu bilinmelidir. Bireysel duyarlılık ve bireysel edim insanın kendi maddiliğinden gelir. Oysa bireycilik ve yorumlanmış duyarlılık bizzat, bu maddiliğin yabancılaştırılmasından elde edilmiştir.

Fark, kökencil bir nitelik farkıdır.

İki durum, bir çelişki birliği biçiminde, tarih içinde doğar ve süregelir. Emek-sermaye çelişki birliğinin insanı kavrayışa ve duyarlılığa yansımalarıdır. Bu yansımada, çelişki birliğini sağlayan faaliyet'in kendisi-

dir. İdealizmin meselesi, bireycilik ve yorumlanmış duyarlılıkla, insan edimi için doğaüstünde bir özne yaratmaktır. Salt zihinsel olarak öne sürülen, böyle kabul edilen her içeriğin, doğaüstünü imlediği bilinmelidir.

Bu doğaüstü sorunu, bizi, edimin önemine götürür. Nedenine gelince, yaşama ile dünyaya temellük arasında kopmaz bir ilişki vardır ve varsayılan doğaüstü güçler, edim kulanılarak bu ilişkiye yöneltilir.

Demek ki dünyaya temellükün taşıdığı bütün sorunlar, insanoğlu için, gelir edimde düğümlenir. Zira edimimiz, neye temellük ettiğimiz konusunda bizi şaşırabilir. Çünkü edimin kendisi olduğu kadar, oluşturduğu bilinç de bizi belirlemektedir. Şaşırtıcı olan bu bilinçtir. Bu bilinç ya salt edimde vardır ya bizdedir ya da başka bir yerdedir. Bize görünen budur. Oysa, bu bilinç, faaliyetin bir ürünüdür ve bizde doğar.

Nedir ki biz, çoğu kez, bizim dışımızda edimin işlevinin bir gerçeklik kazandığına bakarak, edimin bizden çıktığını gözden kaçırmız. Bu kaçırış, doğan gerçeklikle edimimiz arasında niteliksel ilişkiyi görmemek biçiminde olur. Edimimizi salt bir etkinlik olarak algılarız. Söz konusu işlev, bizim gerçekleştirmelerimizdir. Gerçi gerçekleştirmelerin salt bize bağlı olmadığı hiç bir zaman atlanmaz. Hiç kimse evleri yapan gereçleri kendisinin yarattığını düşünmez. Burada bir sorun yoktur. Ama bu yaratmayı, eşyayı türlü biçimlere dönüştüren yaratıcılığı örter. Bu yaratıcılık sadece bir biçim olarak gözükür. Oadaki maddilik atlanır. Oysa biçim dediğimiz, bir maddiliğin niteliksel sınırlandırılmışlığıdır. Maddilik başka türlü ele gelmez. Bu atlama, edimin, bir katkı olarak bir varlığı dünyaya eklediğini gözden geçirir. Değerin bu çıkarılışı bir de edimimizin daima bizim dışımızda bir gerçekliğe yönelik olması ama bu yönelişin amacını gene bizim taşıyor olmamız; doğaüstüne açılan pencerenin anasıdır. Denebilir ki, bu sorun, ciddi ciddi gerçeklik, biz ve gerçekleştirmelerimiz arasındadır.

Kaldı ki edim, bizi uyaran etkiden ve bizim tepkimizden oluşur

ama o da bir etkinliktir ve bunlardan bağımsızdır. Nedir ki işlevi gerçekliğe katılır. Yönelişi ve işlevi ile gerçeklikle ilişki içindedir. Bu katılış görüntüsü, edimin, alabilmekte olduğu bağımsızlığı göze örter. Biz süreci, kendimizle gerçekliğin uygunluk ya da uygunsuzlukları olarak, sadece yaşarız ama böyle kavramayız. İşlevin, gerçeklikle olan uygunluk ya da uygunsuzluğunu da kavramayız, yaşarız. Biz burada, edimimizin bağımsızlığını dönüştürür, yaşamada onu, eşyanın hareket yasaından soyutlarız. Ve bütün bu uygunlukları ya da uygunsuzlukları, başarılarımız ya da başarısızlığımız olarak kavrarız. Bu, idealist düşüncenin ve onun bireyciliğinin kullandığı psikik tabandır. Başarı ya da başarısızlığımızın ölçüsünü de değerlendirilmesini de etki ya da tepkiye kaydırırız. İki kaydırmada da özne düşüncesinin egemenliği vardır. Etkiyeye kaydığımız zaman mütevekkil, tepkiye kaydığımız zaman oportunist oluruz. Bütün mesele faaliyeti gözden kaçırmış olmamızdır. Faaliyet; gerçeklik, biz ve gerçekleştirmelerimiz arasındaki ilişkinin niteliğidir ve öznesi bizizdir ama bu öznellik bizim faaliyeti tükettiğimiz ya da ona temellük ettiğimiz anlamına gelmez. Çünkü faaliyet sadece bizi içermez. Dışımızdaki gerçekliği de içerir ve gerçekleştirmelerde somutlanır. Ve bu noktada öznellik olgusu, etkinlikle ediniliğin birbirine dönüşümleri olarak ortaya çıkar. Edime ve gerçekleştirmelere niteliklerini verir. Faaliyet, kendi koşullarına, verilenlerin ne (bize, onu çağırın gereksinime, giderime) sıkı sıkıya bağlıdır. Öznellik de. Önemli olan: bu süreç bir bütündür.

Ama edim, etkiden ve tepkiden bağımsız olmasına karşın bizden bağımsız değildir. Bağımsızlığını ancak, gerçekleşmede bulur. Faaliyeti olabilir kılan da budur. Biz, psikik verilerin bağımsız nesnelliklerini (her bağımsızlık bir gerçeklik kazanmaktadır) gözden kaçırdığımız için tepki ile kendi öznelliğimizi birbirine karıştırırız. Bu yüzden insanın yabancılaşması için edimin yabancılaşması gerekir ve yeter de. Yaratma mutlak kılınp, mutlak edimin öznesi, salt alınmış insan zihninin yaratıcılığına

birakıldığı an edimin öznesi doğaüstüne taşınmıştır.

Oysa bilinç, edim hakkında edinilmiş bir kararlılığın, bizdeki, yetkin imge'sidir. Faaliyet bunun maddileşme eğilimidir ve bilinç başka hiç bir türlü de maddileşemez. Bu imgede, gerçekliğin im'inin bulunup bulunmadığı belirleyici olandır. Bilinç, keskinleşmiş, yetkin ve bizzat kendisi, bizde, belirgin bir açıklık almış, bağımsızlaşmış edim düşüncesidir. Bu düşüncenin nitelendirilmesinde, gerçekliğin im'inin belirleyici olup olmadığı, bilincin, insan faaliyetinin alanında anlaşılıp anlaşılmadığını saptar. Ashında O, ordadır. Bilinç, bu değerlendirmede, bağımsızlığını kazandığı kökeninden koparılmışsa, ki bu gerçekte bir vehimdir, salt bilinç olarak nitelendirilmiş demektir. Oysa, onun, yeniden üretimi, bağımsızlığını kazandığı kökeni ile ilişkisindedir.

Her gerçekleşme bizim karşımıza tarih olgusu olarak çıkar. Her keresinde de bizim gereksinmemizi karşılar. Bu gerçekleşmede bizim, maddi olanı doğru kavramamız için, bilinç hakkındaki değerlendirmenin, gerçekliğin im'ini, belirleyiciliğini taşıması gerekir(1). Bu nokta, bu giderimi bize kimin sağladığı hakkındaki düşüncemizi, son çözümde, kurar. Bilinci değerlendirirde, gerçekliğin im'i yoksa, bu giderimin sağlanmasında özne olarak, bizim için biz de yokuzdur. Öznellik, majik bir dona bürünür. Ancak, yukarda sözü geçen gerçeklik kavramlarıdır ki buna izin vermez. Bu yokluk, bireyin önüne temellük edilecek şey olarak gene bireyin kendisini çıkarır. Biz, kendimize temellükle sınırlanırız. Bireycilik budur. Bu müthiş sınırlanış, dünyaya temellükle insanoğlu arasına giren korkunç duvardır. Artık ürün, insanoğlu için aşkın (müteal) dir. Bireycilik, bu kökencil aşağılık duygusu, müthiş bir zayıflıktır. Her aşağılık duygusu gibi bir egemenlik özlemine dönüşür.

Gerçeklikle birey arasına giren kopukluk, bilinçle birey arasına giren kopukluk olarak yansır. Birey, gerçekleşmenin özne etkenini dönüştürüp nesnelleştirir, dondurur. Kendi dışında bir yere taşıyor. Ama birey bizzat gerçekleşmenin içinde-

dir. Bunun sonucu şudur : her türlü insanlı öznelğin işlevi adı görünür. Doğuştan yetenekler, majik, öne çıkar. Tarihsel kalıtım'la apriori yetenek anlayışı, birbirine karıştırılmamalıdır. Ve olağanüstü doğar. Bilişimin erişilmezliği, sanatın mavora'da yaşaması, «kimileri düşünür, kimileri ölür» savsatası hep budur. Artık, olağan hiç bir insan edimi, değerini kendinden almamaktadır. Değer yüce bir yerdedir. İdealizmin hayata girme kuramsal temellerinin biçimi budur. Ve bu, egemenlik bilincinin, egemenlik ideolojisinin en yetkin biçimidir. İşin kötüsü, türlü biçimlere çevrilebilen (deduction) apriori formların ideolojik biçimidir. Sentetik apriori önerme vehmi bu yüzden ayakta tutulmak istenir. İdealizmin, analitik önermeleri içerikli, bilgi verici sayması bu apriori anlayışının tekniğini elde tutma çabasıdır.

Buna zorunludur, çünkü, idealizm kendisini salt -inan üzerine kurmuştur. İlk öne sürdüğü ilke, soyut inanç formudur. Spinoza, tamamen rasyonel olan öğretisinin başına «bilgi Tanrı'dadır ve bu bilgiye sevgi ile varılır» korken bir itirafta bulunuyordu. Temele koyduğu Tanrı tözünü (tek varolan ve her varlığın, olgunun kendisinden çıktığı) neyle kanıtlayacaktı? Ünlü deyimle, neyle belgeleyecek? Varlığa, gerçekliğe bir töz yerleştirip, bu töze; biri Ruh, öbürü Geiste, öbürü Zihnin İçerikleri bir başkası Mutlak Form, bir diğeri İdea derken kanıtları nedir: yoktur, inanca sınırlar. Pragmatik anlam teorilerinin deyimi ile öznel kabul, uzlaşım ya da uyuşum. Bu, inancın çağdaş biçimidir. Ama burada uzlaşım gibi akli başında bir işlem, bu işlemin sınırlarını aşmakta ve onu başka anlamaktadır. Kaldıramıyacağı bir anlama götürmektedir. Çünkü, burada uzlaşım, artık, mevcut olgular arasında bir seçmeye, onlardan her hangi birini kabule değil, bununla hiç ilgisi olmuyarak, onları varedmeye verilen addır. İşlem, yaratma oluyor. Varlığı, gerçekliği varetme, ontolojilerin, metafiziklerin onulmaz hastalığıdır. Ontoloji, varlığını bilirmemektedir.

Klasik felsefenin iki yanını çok iyi ayırmak gerekir. Onlar bir yandan, sağın (ecxate) ifade biçimleri-

ni, mantığı, diyalektiği, kavram kurmayı, bilgi kuramı ve yöntembilimi geliştirirken öte yandan da başka bir alan da, nitelik sorununda «vaz'edici», salt keyfi olmuşlardır. Gel gör ki nitelik bir içerik sorunudur. İçerik

«vaz'edilemez». Her türlü vaz'etme, ifade etme kavramı ile sınırlıdır. Gerçekliğin bilgisini dille ifade etmekle, bu ifadeyi, dili gerçekliğin bilgisi yerine koymak aynı şey değildir. Materyalist her hangi bir metafizik de

Yorumsuz

«Çağdaş büyük» yazarlarımızdan :

«...Selim, Ayşe'yi salondaki divana sürükledi. Ayşe, ayakkabılarını çıkardı. Selim, onun etekliliğini çıkarmasına yardım etti. Soyunmuştu Ayşe. Küçük, esmer gövdesi alacakaranlıkta parlıyor gibiydi. Orada, sevişecek oldukları yerde, uysal, kaygan, tüylü, garip bir hayvan sığırdı sanki; yanılıyordu, onu bekliyordu, yatmaya hazır, dar ama kaygan bir varlıktı. Selim, sertleşen ve bütün varlığıyla özdeşleyen organını Ayşe'nin kaygan varlığına soktu....» (DEMİR ÖZLÜ, BİR KÜÇÜKBURJUVANIN GENÇLİK YILLARI'ndan.)

«...Herif o dakika üstüme çöküp pantolonunu da ne vakit sıyrılmış görmemişim. Bacaklarımı çat diye iki yana devirmesiyne koparacak sandım meğer o da acı mıymış meğer hiçbir şey değilmiş kocca kamışını içerime sokmasıyan bi sancı ta ciğerime işliyo iliğime şiş soksalar anca bu kadar olur amanın ben kayış acısını bilirdim bu tevatür betermiş.... Beyamca bu kızın bağirtısı mahalleyi ayağa kaldıracak. Bağırarak bittabi, temaş görmemiş bakire. Daha daha canhıraşane bağırması ki... Sen durma işine bak, böylesini nereden bulacaksın bir daha? İyi ya al öyleyse. Al bakalım. Al bakalım, bağır bağırabilirdiğince! Sokar da çıkarır sokar da çıkarır sanırsın insan değil de bi makina mal sahibi...» (PINAR KÜR, ASILACAK KADIN'dan.)

«Çağdışı küçük» yazarlardan :

«Kabagerçekçilik, yaşanan ya da yaşanılabilirliği olan hiçbir şeyi ziyan etmemek kaygısıyla dünyada hazır bulunduğu her şeyi, her ilginç durumu ve konuyu sanata taşımak ister. Böylece çok zaman herkesin anlayabileceği ama kimseye bir şey getirmeyen ilginç ürünler çıkar ortaya. Her yaşananı, her yaşanılabilir olanı anlatırken cinselliği de bol bol konu etmek var: Böyle bir tutum çok ilgi çekiyor, hem zorunlu bir perhiz içinde olan insanları, hem aklını o işe takmış olan insanları sevindiriyor...» (AFŞAR TİMÜÇİN, HAYIRLI İŞLER, Felsefe Dergisi sayı 8'den.)

«Öyle bir hasta insan tipidir ki küçükburjuva, ciddi bir şekilde öğrenilen düşünme tekniği, onda düşüncenin gelişmesini durdurur. Olayların etkisiyle kendisine yabancı birtakım düşünceleri benimseyen olur küçükburjuvanın. Ama bu düşünceler onu hasta eder. Örneğin bir cilt hastalığına tutulmuş gibi, sanki böbreklerinde taş varmış gibi olur. O zaman din, karamsarlık, içki, sefahat, rezalet çıkarır, vb. gibi hastalığı, sancuları dindiren ilaçlara sık sık başvurur.» (GORKİ, KÜÇÜKBURJUVA İDEOLOJİSİNİN ELEŞTİRİSİ'nden.)

Bitiriş notu yerine bir soru :

«...Peki, işsizlik gibi, işçi sınıfının açlık yüzünden tükenmesi gibi, çocuklar arasında fuhşun artması gibi kültürü yıkan olayların karşısına ne çıkarabileceğinizi soruyor musunuz?» (GORKİ, age'den.)

Ali İhsan Mihçi

bu sapmayı içerir. Materyalist bir metafizik, eşyaya dikkati çekmekle yeğlenecekse; idealist metafiziklerde yöntemi, ifadeyi inceltmekle, sağlığa kavuşturmakla yeğlenmelidirler. Açık-
tır ki sorun burada değil, nitelik alanında, içeriktedir. İdealist öğretilerin ve her türlü metafiziğin hesap veremediği nokta «varolan»a yakıştırmış oldukları savlardır. Bu yüzden idealizm, kendini bir değerler alanında köklemekten kurtulamaz. Varlık kavramından yola yola çıktığı için de, toplumsal yapıyı bu vehim savlara yedirmek zorunda kalmıştır. Pragmatizm «ontolojik yan tutmazlık» derken, genel geçer bir bilgi kuramının ya da kendi deyişi ile bir anlam teorisinin her türlü ontik anlayışı karşılayabileceğini amaçlıyorsa, olağanüstü ince bir çareye baş vuruyor demektir. Bu çare, gerçekliğe açılmış gibi duran, ama her türlü anlamı dilsel sayarak, bilgi içeriğini dile indirgeyip sonunda; ontoloji kurma yöntemini sistemletmektedir. Böylece, genel geçer bir ontolojik taban oluşturulmuş olur. Bu idealist işlemin olduğu her türlü varlık yargısı ve buna dayalı olan toplumu kavrama tarzını meşru gösterme işlemidir.

Bu nokta, bizi, aradığımız yere çıkaracaktır. İyi bakılırsa bu çare, ta baştanberi metafiziğin tek kurtarıcı tutamağı olmuştur. Çünkü bu öğretiler ya ahlakbilime ya estetiğe ya da mantık, diyalektik ya da bilgi kuramına geri çekilirler.

Ahlak : Platon. Estetik : Kant, Schopenhauer.(2) mantık : Aristoteles, Leibnitz, Husserl(3). Bilgi kuramı : Kant, Hume (ayrıca İngiliz empirizmi kendini kavram kurmaya dayandırmıştır ve bu ontolojilerin ilk ölüm çanı olmuştur). Diyalektik : Alman İdealizmi, Matematik : Descartes, Spinoza.

Pragmatik anlam teorileri, bilgi kuramı eleştirisinden kalkarak mantığa dayalı kavram kurmalara geri çekiliyor. Üstelik bu kavramların kurulmasında anlam, «örtük tanımlar» adı altında, bir öncedenliğe bağlanıp, temele konuyor. Bu örtük tanımların içerikleri salt dilseldir ve gerçekliğin bilgisi yerine konmuşlardır. Daha açığı gerçekliğin kendisi olarak alınmış oluyorlar.

Geri çekilinen bu yerler, varlığa vazedilmiş bir niteliği meşru kılmaz-

lar. Açık ki niteliksel savlar, salt değersel kılınmış, bir inanca bira-kılmıştır. İdealizm, daima, gerçeklik yargılarını «ontoloji» adı altında «değer yargılarına» geri götürmektedir. Oysa, aslında, ontik olan şey adına gösterilebilecek olan bilimin kendine inceleme alanı seçtiği «fenomenler alanı»dır. Bunlar da doğa ve tarihtedirler. İdealizmin ontolojiler aracılığı ile yaptığı, değer yargılarını basamak yaparak insanıl edimi doğaüstüne bağlamayı gerçekleştirmektedir.

Bu uyarı bizi, aradığımız sonuca getirdi bile. Ahlak - bilime, estetiğe, kavram kurmaya, bilgi kuramına, mantığa geri çekilerek ve nitelik sorununu bunlardan bağımsızlığını yadsıyarak, öne sürdüğü her hangi bir niteliğin bunların diliyle evreni içerdiğini söyleyen idealizm neyi amaçlamaktadır : anlamın kendindenliğini. Çünkü, idealizm, sığınık, mantıksal çıkarsama ve kurgu işlemlerini öne sürdüğü niteliği bir yapı bütünlüğü içinde göstermek için kullanmaktadır. Yapıyı dışardan sokmaktadır. Çünkü, idealizm, sağnık, mantıksal salt bir anlam gerçekleştirmesi olarak önümüze çıkarıyor. Bu gerçekleşme evreni, doğayı, toplumu, insanı kapsar. Niteliği işlemlerden bağımsız saymaması, başka deyimle, sentaksın semantiği de yarattığını öne sürmesi sağnık adınadır. İnandırıcı olmak içindir. Ama tam burada, nitelik önceden vazedildiği için, her türlü sentaks bir zorunlu yapı iskeletine dönüşmektedir. Veriyor denilen şey bir ifade aracı oluyor ki, gerçekte Mantık budur. Mantığın bu rengini silmeye gücü yetmiyor. Ama idealizm, bir adım daha atıyor ve ifade aracını doğal yapı birimi olarak savlıyor. Bunu niçin yapıyor çünkü, insantekindeki anlam edim yolu ile gerçekleşir. O halde edimin değerlendirilişi, yargı, kurgu ve ifade işlemleri ile dondurulmalıdır. Oysa niteliğin yapısı gene kendi içinden çıkarılabilmelidir.

Bu durumda, artık, olgu ve anlam farkı silinmiştir. Olgunun anlam tarafından yaratıldığını göstermeye artık idealizmin gücü yetmiyor. O, olguyu anlama indirgeme işindedir. Berkeley'in deyişi ile «maddeyi yadsımıyorum, onun niteliğini (mahiyetini) arıyorum» diyor. Bu nelik, an-

lam'dır. İnsanoğlundaki anlamı gerçekleştiren edim bilinci, böylece doğaüstüne ulanır. Anlam da kendindenlik alır. Bütün idealist öğretilerin birer anlam kuramına bağlı oldukları kolayca gösterilebilir. Bu ötedenberi vardır. Ve doğaldır. Ama onlar, anlam'ı konu olarak alıyorlar ve onun bilgisini varsayarak gerçekliğin bilgisi yerine koyuyorlar. Mutlak inanç denen şey budur : anlamın gerçeklik kabul edilmesi.

İnanç doğal bir olgu değildir. Çünkü bir kabule dayalıdır. Doğal olan inanma isteğidir. Bu doğallık da kökenini, insanoğlunun koşullarına ısınma, güvenme ve karşılıklı uyarılma eğiliminde bulur. Bu eğilim, salt inançdan kalkılarak önümüze çıkarılırsa, başka deyimle eğilimin inancı doğurduğu yadsınırsa inanç kavramı artık eleştiriye kapalıdır. Ama bu eğilim, salt inanca dayandırmaktan kurtulursa artık eleştiriye açıktır. Materyalizmin, idealizmi ür-küten yanı budur. Bu olmadığı zaman, inancın kendisi değil, türlü inancaşal içerikler eleştirilir ve çok kere inançlar inançları eleştirir. Ama bizzat inanç kavramı, bir içerik olarak kendini korur. Dolayısıyla, inanç olgusu doğal bir olgu kimliğine bürünür. Öyle görünür. İşte idealizm, bu görüşüne türlü içerikler vazetmekle çalışmaktadır.

Oysa inanç, kabule dayandığı için, bireydeki bir edilginliğe yöneliktir. Birey, dışındaki bir değeri alıp kabul etmekte ona kendini uyarı-yarak giderek boyun da eğmektedir. Ama burada bir nokta var : bu değer, idealizmin istediğinin tersine bireyin kabulünde, inanmasında, seçmesinde ancak varolabilir. Ve onun edimi ile maddileşebilir. Burada hiç bir mutlak söz konusu değildir. Materyalizm inancın içeriği ile inanma olayını birbirinden ayırır. Başka türlüüne gereksinme yoktur. İnanç içeriğinin güdümündedir. Ama idealizmin kavramları inanılmadıkları zaman yokturlar. Materyalizm, eşyada ya da düşüncede bir değer somutlanıp somutlanmadığına öncelik verir. Bu değer yeryüzüne değgindir.

İnançta bireyin edilginliğinin bir etkinliğe dönüştüğü açıktır. Değerin bilinçsel varlığını yaratan bireyin kendisidir. Değerin gerçeklik teka-

bülü yoksa, birey, değeri doğrudan doğruya vareder. Durum buysa, birey, kabulü ile varetmişti değerin kapsamına ve içeriğini temellük eder duruma gelir. Gerçekte olan budur. Bu psşik bir süreçte evreni vasetme olgusuna çıkar. Bunun da altında bireyin kendine temellükünden başka bir şey yoktur. Eğilimden kaynaklandığının farkına varılan inanç tarzı, bunu vermez. Çünkü o, eğilimin, gereksinimleri ve giderimleri ile durmadan sınanmaktadır. Bunda gerçekten dünyaya temellük vardır. Nitekim her insantekinin kendi yaşamı adına yaptığı budur. Bu yüzden, kendinden değer ve kendinden inanç bireyin maddiliğine giydirilmiş giysiler gibidir. Nasıl ki idealist Varlık anlayışları, ontolojiler, bu tarz sunulmuş nitelikler ahlakbilim, mantık, bilgi kuramı vb. ne giydirilmiş giysiler gibidir.

Dinde bireyin kendine bu tarz temellükü çok yalıdır. Bu yüzden din, bir vijdan işi olarak alınabilmektedir. Gerçekte dinin gücü, insanoglunun, büyük yağınların, çevresine, yaşam koşullarına uyarlanmalarda, onlara en yakın bir klavuz olarak durmasındadır. Tarih apriori değildir ve tarih içinde ayakta durmak için bu öncedenliğin yerine geçecek bir şeye gereksinilir. Ne yazık ki bu şeyin, bireyin kendine yaşamsal temellükü ile kilitlenmiş olması asıl sorundur. Halkların dine sıkı sığıya bağı oldukları bilinir. Hiç bir sınıfsal egemenlik ilkel ya da üstün bir din kültüne dayanmadan ayakta duramamıştır. Nedeni dinin, insanın kendine temellükünün en sağlam biçimi oluşudur. İnsanın dünya görüşü, kendine temellük üstüne kurulmadan insan tutsaklanamaz. Acı olan insanın tutsaklanmasının gene o insanla sağlanmış olmasıdır. İdeolojinin işlevidir bu ve ideoloji bu noktada önemlidir. Dinler ontoloji yapmazlar, gerçekliği olduğu gibi kabul ederler: bu önemli. Bu, üretim faaliyeti içindeki insanı ona bağlamaktadır. Bilindiği gibi iman doğal bir olgu değildir. Bireyin bir kabulüdür. İnsanın fizik doğasına değil onun bir faaliyetine değındir. Başka deyimle onun tarihsel olgusuna değındir. Demek ki onun toplumsal doğasına değındir ve zaten insanda yalnızca

buna açıktır. İşte iman, üretimdeki faaliyetin çok ince biçimde yön değıştirmesi, kurgusal tanıma bağlanmasıdır. Teslimiyetle yola çıkan birey, kabulü ile onu var ediyor, üretiyor. Bu, üretim ve bireysel mal edinmenin en yitkin biçimidir. İşlikteki edimi ile kendi mal edinmesinin arasındaki tekabülsüzlüğü burada doygunlaşır, içeriğini bulduğunu sanır. Ashında bu, onun, kendini silahlandırmasıdır.

Bu, aynı zamanda, insanın kendini kendi faaliye bilincinde tanımlamasıdır da. Nedir ki faaliyetin yöneldiği nesne kendisi olduğu için bilinci de kendinden bilir: mutlak bilinç. Bu yüke dayanamaz ve onu başka yerde arar. Burada tekabül illizyona dönüşür. Bu idealizmin duyarlılık temelidir. Gerek rasyonel dinler gerek metafizik ne denli akla dayanırsa dayansın, öncelikle bu gereci yapıyorlar, aklı buna koşuyorlar ve bunun içindir ki insanın gene kendine temellükünün mantıksal biçimleridirler. Burada bir kere daha, aklın kendinden içerik vermediği ancak yöneldiği içeriği sağın kıldığı ortaya çıkmaktadır. Nedir ki mantığın kuralları gerçeklikle edinilen değınmelelerden devşirilmişlerdir ve bu yüzden idealizm, çekip çevrilebilecek olana,

edime, tarih kumaşının ipliğine yöneldiğinde, gerçekliği yorumlamaktan başka bir şey yapmaz. Açıkta ki yorumlanan tarihtir. Ama bunu ya doğaya ya insana indirgeyerek yapar. Yani gerçekil tarih yadsınır.

Veysel ÖNGÖREN

- (1) Nusret Hızır, Felsefe Yazıları: «Bilgi tekabülünün ana karakteri sudur ki, tekabül ettirilen yanlardan biri, yani 'gerçek' (burada bu sözcük her türlü metafizik postuladan arındırılmıştır) belirlenmemiştir; fakat şu özellikle ki, belirlenmiş seri (belirlenmiş yan) meşruluğunu kendi içinde taşımaz, onun yapısı dıştan belirlenmiştir. Bu dıştan belirlenmenin adı bilginin deneyle belirlenmesi'dir. Belirlenmiş seri belirlenmemiş serinin obgelerini saptar, belirlenmemiş seri de belirli serinin düzenini emreder.» sy. 216-217. Burada belirlenmiş seri «dilsel ifade»dir. V.Ö.
- (2) Macit Gökberk, Felsefe Tarihi. sy. 423, 468.
- (3) Von Aster, Bilgi Teorisi ve Mantık. «...Aristoteles, dilin yapısının objelerin yapısını yansıttığına inanır ve onun ilkece ontolojik olan mantığı...» sy. 5. Nusret Hızır, age. «Husserl için:»

Mektuplardan IV

.....
 Yar sağı okşayışı
 Onur can ve ocakta aş
 kanatıyor ağna düşüren
 bal renkli karaçalı
 Sorulsun
 anlatırlar türkülerimizin yankıkları

Deniz kıyılarındaki kayalar mıyız
 sular hep köpürerek saldırsın
 biz hep suskun olan
 hep vurdumduymaz
 aşınan
 heey
 aşınan.

Aytekin Karaçoban

mantığın konusu olan bu form, şeylerin üstünde, aşkın (transcendat)dır. Ama böyle olmakla birlikte onların değişmez özüdür, ve doğrunun asıl alanıdır.» sy. 128.

KARİKATÜR

MUSTAFA SARYAL'IN KARİKATÜRLERİ

Mustafa Saryal (1958) iki yıldır karikatür çiziyor. Öncesi resim çalışmalarına dayanıyor. 12/19 Mayıs 1980 günlerinde Sanat Severler Derneği salonunda açtığı «KARİKATÜRLEME» ilk kişisel sergisiydi. Serginin tanıtma burosüründe kendinden şöyle söz ediyor: «Okula başlamadan önce en büyük tutkum resim çizmekti. Lise öğrenimim sırasında seçmeli dersim resimdi. Fakülteye girdikten sonra da sürdü bu ilgi. Çizmek dinlendiriyordu bir ölçüde. 30 Nisan 1978 gecesi ilk karikatürümü çizmiştim. Ankaralı çizerlerce düzenlenen «1 Mayıs» sergisine katılmak için. Daha sonra çeşitli karma sergilere ve yarışmalara katıldım. Karikatürcüler Derneği'ne üye oldum. Ocak 1979 da Türkiye Yazarlar Sendikası için düzenlenen bir sergide yer alan karikatürüm bir gazete de yayımlandı. Bu ilk karikatürümdü. Sanırım o ana kadar beni en çok mutlandıran olaylardan biriydi.»

Bütün sanat emekçilerinin yaşadığı sevinçleri, ilkleri yaşamaya başlamıştı, Saryal. Yayınlanan ilk karikatür, ilk karma ve kişisel sergi, albümler... İki yıl kadar kısa bir zamanda genç bir karikatürcü, bir çok karikatürünü yayımlatabilir, albümlere, sergilere katılabilir. Hatta, bir günlük gazeteye, haftalık mizah dergisine girip epeyce ürün verebilir. Ancak, karikatürcüde daha çok, nicel değil, nitel gelişme aranır. Karikatürcü, kendi dilini oluşturabilmek için, bu ilk yıllar önemli adımlar atmak zorundadır.. Bunu gerçekleştiremezse, zorlanır. Başarılı olması güçleşir. Kendini bulamayışın bunahımı içinde ya işten uzaklaşır, ya

da inatla, sevgiyle işini sürdürür. Yeteneginin gerektiği kadar, sabırla çalışmak, başarının ön koşulu olduğu bilinir. Sürekli çalışma isteyen ender sanat dallarından biridir, karikatür.

Saryal'ın ilk karikatürleri, çizgisiyle biçemiyle klasik bir yapıdaydı. Bu yanlarıyla dikkatleri çekmiyor, ancak konuyu ele alıştaki çarpıcılık isteği, kendini duyumsatıyordu. Vitrindeki giysileri izleyen genç bayanları, birer cansız manken gibi çizerek oluşturduğu karikatürünü hiç unutmuyorum. Mustafa Saryal'ın beş arkadaşıyla birlikte yer aldığı «ÇOLLEŞEN TÜRKİYE» (TMMOB Orman Mühendisleri Odası Yayını, 1979) adlı karma albüm için yazdığım bir eleştiride onun için şunları yazmışım: «Mustafa Saryal da çok yeni bir çizer. Kısa zamanda çizgisini ilerletti. İlk anda usulup olarak bir Tonguç Yaşar etkisi, daha sonra da imgesel olarak Tan Oral'ı mizah duyarlığı olarak da ikisini çokca anımsatıyor. Tuncay Urcan'ın titrek ve yalın çizgisi Saryal'da daha bi titrek ve kopuk kopuk olarak kendini gösteriyor. Mustafa Saryal, kuşkusuz çizdiklerinde, bir rahat çizgiciyi koyabiliyor. Bu sıraladığım, etki çağrışımlarının ardına bir kalıcı karikatürcüyü de müjdeliyor çizgisi. Ama tembelligin kendisi için 'tek yasa' olacağı bir çalışma, ama sürekli çalışma sonunda ve içinde...» (Dünya, 14.5.1979)

Mustafa Saryal, bu karma albümde oluşturmaya çalıştığı çizgiyi sürdürdü. İlk sergisinde yer alan otuz kadar karikatürün —bir ikisi dışında— hemen hepsi bu biçimin ürünü. Ve insanı şaşkırtmasına olgun ve doğru yorumları içeriyordu karikatürler. Ele aldığı konuları, alışılmış kalıpların dışına çıkarak, dışlıyordu. Yoğun olarak antimilitarizm göze iliştiriyor, çağımız insanının açmazlarını, savaş ve barışların ardındaki gizli istekleri ve sonuçlarını apaçık gösteriyordu. Sergi açılışında izleyiciler arasında öykücü, romancı ve 'sayılı günler' yazarı Muzafer Buyrukçu ve şair Ahmet Telli de vardı. İkisinin de karikatürlere duydukları yakınlık olağanın üstündeydi. Bu yapıtların sanatçısını ise öylesine genç buldular ki, ürünler bu yüzden onları, daha çok ilgilendirdi, şaşırttı.

Mustafa Saryal, kara mizahı seviyor. Ürünlerine hakim olan bu. Karikatürünü, çizgi, düşünce ve mizah beraberliğinden koparmıyor. Hemen üçü de dengeli. 1970 Kuşağı içinde, kendine güzel bir yer yapabilecek kadar yol açmış durumda, Saryal.

Karikatür sanatı yaratış süreci olarak, diğer sanat dallarından bir çok özellikleriyle ayrılıyor. Kendine özgü kuralları, kuralsızlıkları var. Şiir, öykü ve romanda iki yıl gibi kısa bir zaman diliminde anlatım dili oluşturmak, olası değildir. Ama karikatür, bunu yadsır. Benim gözleyebildiğim, karikatüre başlayışını ve gelişimini izleyebildiğim Haslet Soyöz, bu soy karikatürcülerin başında gelir. Mustafa Saryal, günlük ya da haftalık dergi çizerliğinin dışında oluşturmuştur kendini.

Mustafa Saryal'ın, duyarlığı var. Çizgisiyle duyumsatıyor bunu. Çizgisi Tonguç, Tan, Tuncay'a götürüyor beni. Batıdan Konk, Chenez çizgisiyle de öylesine akraba ki. Sergiden önce bu karikatürleri görünce Chenez'i, Konk'u birden ellerimde sandım. Bu iki Le Mond çizerinin konularında anti-militarizm eksik değildir. Çizgilerinin duyarlılık yükü ise yoğundur. Saryal, bu çizerlerin ürünlerini ne kadar gördü bilemiyorum. Görse de görmesede bu soy çizginin çırağı. Doğrudan ya da dolaylı olarak bu çizgilere bağlanabilirliği olumsuz bir durum değil. Gerçekten, bir öykünme, bir çizgi çalma söz konusuysa bu mutlaka açığa çıkar. Bu çalışma sürecine bağlı bir durumdur. Ustaların deyimiyle bir 'uzun soluk' sorunudur. Sanat, gelgeç hovardalıkları barındırmayacak kadar, sevdiğine sadıktır. İçten olmayan hiç bir şeyin yaşayabileceğine inanmıyorum. Hiç bir sanat dalında, birbirinden habersiz, sanatçıların bunca yakın dil oluşturmaları, aynı konuları aynen çizebilmeleri pek olası değildir. Karikatüre özgü, ilginç özelliklerdir bu. Bir Avusturyalı karikatürcü olan Ron Tenberg, insanı şaşkırtmasına Fransız karikatürcüsü Wolinski'ye benzer. Mizah dergisi yayınlanmayan Avusturyaya, Amerika ve İngiliz mizah dergileriyle yetinir. Karikatürü de bu iki ülkenin etkisi vardır. Ron Tenberg, ne kadar Wolinski ise, Mustafa Saryal da o kadar ustalarına benzer.

Saryal, 'tek yasak'a uyduğu sürece çizgisini tümünden kendi kılacak, gerçek söylevini yaşam boyu çekecektir.

Turgut ÇEVİKER

HİKÂYE

BİR DİLİM EKMEK İÇİN VEYA GREV

Ogünün sabahı adeta bayram yeri idi fabrika önü. Davullar - zurnalar çalıyor, kolkola girmiş horon tepiyorlardı işçiler. Grev vardı fabrikada, direnişlerin en kutsalı.

Mehmet, bir köseye çekilmiş, grevi de bir şölen havasına büründüren arkadaşlarını izliyordu. Kolkolaydı arkadaşları, davul - zurnanın kıvrak havası ile adeta uçuyorlardı. Kâh bir kurtuluş duvarı, kâh bir utku anıtını andırıyorlardı. Sanki mutlu geleceğin kutsal köprüsü gibi idiler. Günboyu ve gecenin geç saatlerine kadar sürdü eğlence.

Grevin ilk günüydü ve Mehmet'in ilk eylemli grev direnişi. Ancak Mehmet olaya bir anlam veremiyordu. Çalıştıkları iş yeri devletin malıydı ve kahraman ordularına silah üretiyorlardı. Buna karşın ellerine geçen para ile, değil çocuklarını okutmak, onlara mutlu bir gelecek hazırlamak, karınlarını bile doyurmakta zorluk çekiyorlardı. Çok kez kendi kendine, «acaba devletin ürettiğimize gereksinimi yok da onun için mi hak ettiğimizi vermiyor» diye düşünürdü. Oysaki, son savaşta gece dememiş, gündüz dememiş gün yirmidört saat çalışarak yapılamazı yapmışlar, askerlerinin eline en güzel silahları tutuşturmuşlardı. Ve bunu dünya - alem pekâlâ biliyordu. Ve Mehmet yem n-billah ediyordu kendi kendine: «ev kirasını verebilsem, götürebilsem akşam ekmeğini evime, muhtaç olmasa çocuk - çocuğum ele güne, katılmam bu greve» diyordu. Ama çocuğu, sınıfının en gözde öğrencisi, üç yıldır aynı önlükle okula gidiyordu ve ayakkabılarının altı delikti. Köyünün en güzeli, bir tanesi Ayşe'yi, kente götüreceğim

diye almıştı. Ancak evinde hâlâ bulgur aşu, bulgur pilavı pişiyordu. Ayşe'yi de kandıracağını sanıyor, utanıyordu için için.

Gecenin geç saatlerinde yorulmuştu eğlenen işçiler. Küçük gruplar halinde evlerinin yolunu tuttular. Sonbaharın serin gecesinde ilk grev nöbetini Mehmet ve birkaç arkadaşı tutacaklardı. Mehmet'in, askerden bu yana ilk nöbetiydi bu. Ve en az askerdeki nöbet kadar önemliydi O'nun

için, sırtına geçirdiği beyaz «grev sözcüğü» gömleği bir başka gurur veriyordu O'na.

Arkadaşları çadırın içindeydiler. İlk nöbet Mehmet'indi. Çadırın az ilerisinde, çevreyi iyice gözetleyebileceği bir yere çömelerek görevine başladı. Pek öyle çok şeye aklı ermezdi, ama ekme kavgasını yavaş yavaş kavramaya başlamıştı. Kendi kendine «ekmek kavgası» diyordu. Ekmek kavgası... sanki önünde bir yığın somun

Yaşar Gündoğdu'yu saygıyla anıyoruz.

••• (Kardeşçe Bir Hayat İçin)

bahçemiz
buzsuz, karsız
bahçemiz uçsuz bucaksız
tertemiz doğurgan sıcak
kan kadar sıcak
ancak
sulanmazsa yer yer çatlayacak
güvenerek
el ele vererek
özene bezene ektiğimiz
kızıl tohumlarımız
su verilmezse
büyüyüp serpillmeyecek
kızıl güllerimiz
koklanmayacak
sinile sinile
kana katıla
oysa biz onları
salt kendimiz için değil
halkımız için
halklar için yetiştireceğiz
çelikleşeceğiz kıvıllıklarda
her sabah
daha güzel kokacak bahçemiz
ve biz
onlara baktıkça
dağıttıkça
kucak kucak
daha mutlu olacağız
kavuşacağız o zaman
en yücesine aşkların
insanların
insanca yaşamları sağlanacak
dünya kıvıllığa bürünecek
kökleri saracak

kardeşçe hayatın
gövdesini dünyanın
işte
sevgili materyalistim
o zaman biz
yapıtlarımızla el sallayacağız
sevenlere sevilenlere
insanlara
evrene
bahçemiz
buzsuz karsız
bahçemiz uçsuz bucaksız
tertemiz doğurgan sıcak
kan kadar sıcak
ancak
sulanmazsa yer yer çatlayacak
gün
sulama günüdür sevgilim
bu dizelerim
kaynağımı halktan alan
bir bulak olacak
ortasında bahçemizin
sorlayan
eytişime inanan
şimdilik biz
dizelerimizin suyunu sıkarak
üretken nisan yağmurlarına katarak
besliyoruz bahçemizi
sevgimizi anlatan gözlerimizle
sanatçı ellerimizle
biçimlendiriyoruz
yuvamızı kuruyoruz
SEVİYORUZ...

3.Nisan.76

Yaşar Gündoğdu

vardı da onları bekliyormuş gibi geldi bir ara... güldü. Ancak aklının ermediği, kavrayamadığı bir durum vardı; greve karşı çıkan, bu hareketin bilmem kimlerin ekmeğine yağ süreceğini savunan bir bölüm arkadaşı. Sayıları azdı. İki elin parmakları kadar bile değildi. Ancak topluca aldıkları ekmeğe kavgasında yerlerini almamışlardı. Açık açık karşı çıkmak cesaretini gösterememişlerdi ama sayıları biraz fazla olsa, biraz dış destek bulabilseler veya grevci arkadaşlarının güçlerinde biraz sarsılma olsa kırılacaklardı grevlerini. Acaba onların çocukları yok muydu?.. Veya vardı da, yeni okul önlüğü, yeni pabuç alabilmişler miydi onlara?.. Tencerelelerinde, kendi evindeki tencereden daha iyi yemekler mi pişiyordu?.. Olamazdı. İçlerinde yakından tanıdığı iş arkadaşları vardı. Onlar da en az kendisi kadar yoksuldular. Evet yoksuldular onlar da. En az kendisi kadar. Onlar da kondularının taksitlerini ödemek durumunda idiler «kondu ağaları»na. Peki ama nedendi karşı çıkışları ekmeğe kavgasına?.. Bu tür düşüncelere dalınca aklı karışır, yurt-severliğinden kuşkuya düşerdi. Ama

derdi kendi kendine «ben çok şey istemiyorumki... çocuklarım aç kalmasın, ele güne muhtaç olmasın, insanca yaşayabilsinler...» Kendince bulduğu bu formül sayesinde moral kazanır, adeta kendi sırtını sıvazlardı.

Gecenin ilerlemiş saatinde birden bir uyku çöktü gözlerine. Cebinden bir sigara çıkardı... yaktı. O an serin sonbahar gecesinin sessizliğini bir kurşun sesi bozdu. Mehmet sendeledi. Ucuna sendika bayrağını taktığı görev sopasına dayanmak istedi... tutunamadı. Sırtüstü yere yuvarlandı.

O an aklından grev gitti... Çocukları, tenceresi, kondusu, Ayşe'si kalmadı evreninde. Tek duyduğu göğsünü kavuran kurşunun sıcaklığıydı. Ancak bu kurşun bir başka sıcaktı. Altı yıl önce köylerinin otlağını tarlasına katan ağanın toprağını işgal ettiklerinde de bir kurşun yemişti. O kurşunun hiç te böyle tuhaf kokusu yoktu. Biraz barut kokuyordu o kadar. Acaba kurşun mu değişmişti, yoksa burnu yeni kokuların aşinası mı ol-

muştu. Alnını ter bastı Mehmet'in. Kolunu güçlükle kaldırarak yüzüne bastırdı. Derin bir nefes aldı. Ve ancak o zaman içini kavuran kurşunun tuhaf kokusunu anlayabildi. Bu, ter kokusuydu. Hem de kendi nasırlı ellerinin terinden. yüzünde bir gevşeme belirdi. Burnundan nefes vererek güldü: «Beni vurmak için bile benim alınterime muhtaçmışlar.»

Gözlerini zorlukla açtı Mehmet. Gök tüm kalabalığıyla önündeydi. Yanbaşında. Yıldızlar... ne kadar da çok, tıpkı arkadaşları gibi kolkola girmiş horon tepeceklerdi sanki.

Mehmet güçlükle gülümsedi. Arkadaşlarını, kolkola horon tepişlerini anımsadı. Ve yıldızlar... Sanki şu en parlak yıldız yapışiverecekti en son arkadaşının elinden ve akıverecekti tüm göğün yıldızları grev yerine. Ve sanki haykıracaklardı hep birden «grev var» diye.

Ne olurdu acaba o zaman?..

Ali ONAT

Binlerden Biri

O eski montu
eski pantolonu
ve yurtuk pabuçlarıyla
halkların saflarındaydı.

O en güzel günlere koşan
koşarken düşen
serpilip gelişen
hayata
yön vermek isteyen
bir neferd.

O dövüştü
düştü
elinde kıpkızıl dalgalanan
kanıyla boyanan bayrağı
bizlere verdi.

Saygılar anısına
saygılar düştüğü toprağa
bıraktığı yerden başlayanlara
saygılar

Ömer Öneren

Türkiye Yazıları Yayınları

İnceleme Dizisi :

VARİDAT	: Şeyh Bedrettin	50 Lira
AÇIKLAMALI ANAYASA	: M. Emin Değer	50 Lira

Özel Dizi :

BİZ ÖLMİYİZ	: Doğan Öz	40 Lira
-------------	------------	---------

Şiir Dizisi :

1. HÜZNÜN İSYAN OLUR	: Ahmet Telli	25 Lira
Üçüncü Baskı,		
2. KENDİNİN AVCISI	: Metin Altıok	25 Lira
3. MAYIS	: Azer Yaran	25 Lira
4. REMO VE SALO	: Veysel Öngören	25 Lira
5. KURŞUNİ BİR SİPERDE	: Gültekin Emre	25 Lira
6. ÖLÜM YOK Kİ	: Arif Damar	35 Lira
7. ÇAKMAKTAŞI KAV		
KIVILCIM	: Ruşen Hakkı	35 Lira
8. GÜNLERİN YAĞMURUNDA	: Veysel Çolak	50 Lira
9. DÖVÜŞEN ANLATSIN	: Ahmet Telli	50 Lira
10. KIRMIZI KARANFİL		
(2. Baskı)	: Gülten Akın	50 Lira
11. SENLERE (Çıkıyor)	: Ali Cengizkan	50 Lira

● Yayınlarımızı edinmek isteyen dostlarımız, posta giderlerinin yükünü gözönünde tutarak, tek kitaplarda ödemeli isteğinde bulunmaksızın, ederi kadar pul gönderilirse yararlı olur.

Haziran : Nazım ve Orhan Kemal

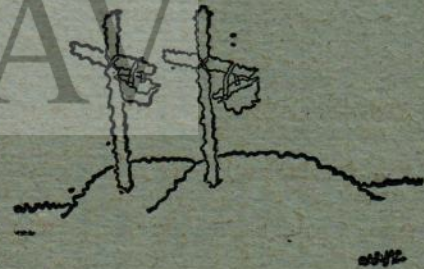
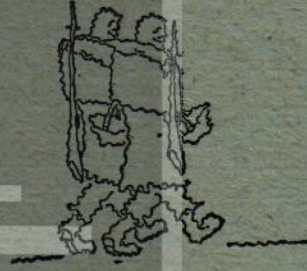
Erol Çankaya

Raşit Kemal hapisane kalemindedir çalışmaktadır ve önceden duyar : Nazım Hikmet Çankırı Cezaevinden 'naklen' Bursa Cezaevi'ne gelmektedir. Haberi sevinçle arkadaşlarına yetiştirir. Çok geçmez, Nazım Hikmet de gelir. Yıl 1940 ve yılın son ayı. O Raşit Kemal ki tez-kere almasına kırk gün kala, Nazım Hikmet'in kitap-larını okuduğu için beş yıla mahkûm edilmiştir. O Raşit Kemal ki Yedigün dergisinde, Yeni Mecmua'da şiir-ler yazmaktadır. Gerçi yazdıkları «Şuurum Çıldırıyor», «İlk Rüya» gibi duygusal şeylerdir ama «nazımı çok selis, lisanı gayet tabii, duyuş ve görüşleri hayli mümtaz» bulunmaktadır. Raşit Kemal hece anlayışıyla yazdığı şiirlerine oldukça güvenmektedir, şair olduğuna inan-maktadır ve Nazım'ın aynı cezaevine gelmesine elbette sevinecektir.

Nazım Hikmet, hapisaneye geldikten birkaç gün sonra cezaevi müdürüne yalnızlıktan sıkıldığını söyleyip Orhan Kemal'i yanına alır,— o günlerin Raşit Kemal'i-sini tabii. Ve bu yanyana geliş, bu yakın ilişki o gün-lerin romantik, Hececi genç şairi Raşit Kemal'in bil-diğimiz Orhan Kemal oluşunun başlangıcıdır. Nazım, «sanat bahislerimde hiç şakam yoktur» der ve 'mazur' görmesini isteyerek Raşit Kemal'in şiirlerini biraz da ağırca eleştirir, sonra çıkartıp kendi şiirlerinden birkaçı-nı okuyup eleştirilmesini bekler. Fakat Nazım Hikmet, karşısındaki genç adamda «iyi bir sanatkâr için gereken iyi bir kumaş» bulunduğunu görmüştür ve önerisini yapar : «Sizinle yakından meşgul olmak istiyorum. Yani kültü-rünüzle.. Evvelâ Fransızca, sonra diğer kültür bahisleri üzerinde muntazaman dersler yapacağız. Tahammülü-nüz var mı?» Raşit Kemal heyecanla kabul edecektir bunu.

Sonra bir gün, Raşit Kemal'in, Nazım Hikmet'e göstermeğe henüz cesaret edemese de gene şiirler yazdı-ğı, günde yedi sekiz saat ders çalıştığı onunkiler gibi, şiirler yazdığı günlerin sonunda bir gün Nazım Hikmet heye-canla koşturup gelir. Elinde Orhan Kemal'i küçük bir roman girişi. O roman müsveddelerinin Orhan Kemal'in olduğunu öğrenince, «heyecanla, evet heyecanla» konu-şur : «Bırak şiiri miiri birader, hikâye yaz, roman yaz sen!» Ve Orhan Kemal hikâyeler, romanlar yazmaya baş-lar Nazım'ın yanında, onun yol göstericiliği altında.

Orhan Kemal Nazım Hikmet'in öğrencisiydi; ve yaz-dığı son satır da dahil olmaz üzere hayatının hiç bir dö-neminde ondan öğrendiklerine ihanet etmedi, bu temel düşünce tabanında yükseltti «eser»ini. Haksızlıklarla, görmezden gelmelerle, parasızlıkla, demir parmaklıklar-la karşı karşıya kaldı ve boyun eğmedi, kursağından hakkı olmayan ekmeğe geçmedi ama onun hakkı olan

ekmeğe el koyanlar oldu. O yılmadı fakat. üç kurusluk adamlar önünde geri çekilmedi, inançlarından vazgeçme-di ve sonunda çevresini saran duvarlara vura vura, bütün bir halkın bükülmez bilekli yazarı oldu. Tıpkı Nazım Hik-met'in aynı mücadeleyi şiir alanında vermesi gibi. Nazım Hikmet'in zindanlara, resmî, gayri - resmî baskılara karşı direnerek bu çemberi kırıp bugünlere gelmesi gibi tıpkı.

Nazım Hikmet ve Orhan Kemal, sosyalist gerçekçi edebiyatımızın iki doruğu, hiç duraksamadan adları ve-rilecek iki adı, iki yol göstericisidir. Birinin şiirle ger-

çekleştirdiğini ötekinn düzyazıyla, hikâyeyle, tiyatro oyunuyla, romanla yaptığı iki usta. Nazım Hikmet sosyalist gerçekçi şiirin olduğu kadar genel olarak Cumhuriyet şiirinin öncüsü ve kurucusudur. Orhan Kemal ise Sabahattin Ali'nin yolçısı olduğu hikâyenin boyutlandığı ve yaygınlık kazandığı bir önemli uğraktır. Şu evrede «uğrak» olduğunu söylemek belki de yanlış olacaktır çünkü bu düzey henüz aşılmış, geçilmiş bir nokta değildir. Aynı şey Nazım Hikmet şiiri için de geçerlidir. Bu iki ustanın geride bıraktıkları «eser», uğruna bütün hayatlarını ve sanatsal çabalarını adadıkları işçi sınıfının, daha toparlayıcı bir deyişle de bütün bir halkın mücadelesi içinde yaşıyor, bu mücadelenin ön safalarında vuruşuyor. Çocuklar okumayı onların aydınlık sözleriyle söküyorlar, fabrikalarda işçiler bu şiirlerde kendilerini buluyorlar, en dar vakitlerinde bu iki ustadan kan alıyorlar.

İkisi de, «korkak, cesur, cahil, hakim ve çocuk» olan bir halkın destansı yazarlarıdır. İkisi de aydınlıktır, umutlar yüklenir her yüreğe ve yıkılmamayı öğretirler. Nâzım Hikmet'in şiirle oluşturduğu «insan manzaraları»nda ve öteki bütün şiirlerinde yer alan bir halkın acıları ve umutları, hayal kırıklıkları ama gene de direnen yanları, sevinçleri, sevda çeken yürekleri... bütün bunlar bir halkın tarihi ve coğrafyasıyla sergilendiği bir dinamik fresk'i oluşturur. Orhan Kemal'in, yüzlerce hikâyesi romanları, oyunları ile oluşturduğu bu fresk Cumhuriyet Türkiye'sinden «insan manzaraları»dır. Bu dinamik tabloda kişilerin, tek tek bireylerin özellikleri gözden kaçırılmamıştır ki işte bu yan bu iki eser'i önemli kılmaktadır. Bu nedenle, bu iki ustanın birliğini vurgulamak bu nitelikleri yüzünden de gerekmektedir, eser'leriyle yarattıkları işlevin keşiştiği yere de denk düşmektedir bu.

Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal, özellikle günümüz Türkiye'sinin koşullarında üzerlerinde ısrarla durulması, kendilerinin bıraktıklarından dersler çıkarılması gereken ustalardır. Türkiye'nin ve edebiyatının bu koşullarında Türkiye'li sanatçılar kadar insan için de yol göstericidir bu miras. Yaşantının yüreğinde yer alan bu iki eser, en umutsuz olunacak vakte aydınlıklar taşıyan bu bükülmez bilekli ustalar her an omuz omuzla bizlerle.

Bugün her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da bir karmaşanın kuralları yürürlüktedir. Kuru sıkı patlayan moda akımların gürültüleri birbiri ardına sönüp giderken bu iki ustanın yazdıkları ayakta kalmayı başarıyor, halkın mücadelesinde yankılanıyor, bu sesler, en ön saflara direnç ve korkusuzluk, umut ve iyimserlikler yükleniyor. Şiir ve hikâye ve roman alanlarında sürekli yeni kılıklara giren burjuva anlayışlarının, her türden gericiğin ortasında bir çıkış yolu arayan arkadaşların öncelikle bu iki ustaya yönelmesi gerekir.

Orhan Kemal ve Nâzım Hikmet'in aynı yazıya konu olmalarının nedeni ikisinin de ölüm tarihlerinin ha-

ziran ayna rastlaması değil. Bu böyle olmasa da sosyalist gerçekçi bir edebiyattan söz eden herkes bu iki adı aynı yazının içinde anacaktı ve böyle de yapacaktır. Çünkü Orhan Kemal'in cenazesine «Biz işçiler hatıran önünde saygıyla eğiliriz» yazılı pankartı getiren işçiler, çünkü daha ortaokul sıralarında gençler, çünkü bütün bir halk bu iki ustayla biliniyor, öfkeleniyor ve insanca bir yarını kavramaya başlıyorlar. İlk soruları sordurandır onlar; sonraki dağmık duygu birikimlerinin düzenli bir bilinçliliğe dönüşmesine de önyak olan.

Her an olduğu gibi, ölüm yıldönümleri olan Haziran ayında da bu iki ustanın bıraktığı «hatıra»nın üzerinde yeniden durmanın gerekleri vardır. Hayatın her evresinde ve anında omuzlarımızın dibinde olan bu «hatıra» sürekli irdelenmelidir. Sanatçılık kadar Türkiye'de yaşayan biri olmak da gerektiriyor bunu. İlk sevda çocuklarındaki delikanlılardan, tekstildeki genç kızlardan olmak da gerektiriyor. Çukurova'lı pamuk ırgatı, fabrikalarda işçi ya da «Beyazıt Meydanı»larında öğrenci olmak da...

